

Najlepšia poistka proti zlej vláde je malý, limitovaný štát.

- Róbert Chovnculiak

Editoriál

Richard Ďurana

Pokaždých parlamentných voľbách zvyknem písať: **voľby dopadli**. Skúsenosť (vrátane tej predposlednej) ma naučila nehodnotiť výsledky ľudového hlasovania skôr, ako dôjde ku konkrétnym politickým činom. **Veľa ľudí z môjho okolia sa zaplyňuje** provokatérskymi statusmi budúcich kandidátov na ministrov, **ale sústrediť by sme sa mali na príčiny tohto stavu. Tou je v prípade Slovenska veľký štát a priveľká moc politikov zasahovať do našich životov**. Orezanie jeho právomocí (vieme poradiť ako) je cestou k mitigácii vplyvu ľudí, ktorí sa zo dňa na deň dostanú na dobu volebného cyklu ku hlasovacím zariadeniam a exekutívnym funkciám v štátnom aparáte. **„Po nás potopa“ nie je chyba súčasného systému, ale jeho inherentná črta.**

Pred voľbami sme sa snažili prispieť k informovanejším rozhodnutiam voličov **hodnotením volebných programov**. Uvádžame ich aj v tomto čísle, jednak *for the record*, ale tiež ako nástroj na korekciu očakávaní od formujúcej sa vlády. Aj keď všetci vieme, že programy pred voľbami nezaujímajú voličov a po voľbách politikov, aký-taký kompas budúceho smerovania poskytnúť môžu.

Dosluhujúca úradnícka vláda Ľudovíta Ódora predstavila **konsolidačný balíček (tzv. lego kocky)**, ktorý má pre budúce vlády slúžiť ako manuál pre znižovanie gigantického deficitu verejných financií. Vychádza zo spoločnej práce súčasného premiéra a ministra financií publikovanej pred dekádom. Je bezpochyby fajn, že bol detailne popísaný veľký problém, ktorému Slovensko čelí a v najbližších rokoch čeliť bude, a tiež konkrétne kroky na jeho elimináciu. Škoda je, že zhruba v pomere 3:2 obsahuje hlavne opatrenia na príjmovej strane - vyššie dane a nové dane. **Problémom však nie sú nízke príjmy, ale raketovo rastúce výdavky štátu**. Bez radikálnych škrtov sa k takej udržateľnosti verejných financií, ktorá zároveň nepoškodí tak potrebný ekonomický rast, nedostaneme. Prvé vyjadrenia budúceho premiéra silno indikujú, že nová vláda

sa vrhne práve na tú „lahšiu“ časť konsolidačného balíčka - a bude zvyšovať dane. Bude mať pritom po ruke výhovorku, že len čerpajú z materiálu odborníkov. Lego kockám sa venujeme vo viacerých textoch tohto čísla Market Finesse a nájdete v ňom aj link na videozáznam našej diskusie **Postavíme z lega ekonomického jednorozčca, alebo skrachujeme?**, kde sme si prizvali aj zástupcov Inštitútu finančnej politiky na MF SR a Útvaru hodnoty za peniaze, ktorí sa na prípade konsolidačného balíčka podieľali.

V septembri sme v Bratislave v spolupráci s českým INEVom zorganizovali **medzinárodné finále Ekonomickej olympiády**. Bolo to už piate medzinárodné zápolenie v tejto súťaži, ale na Slovensku sa uskutočnilo po prvýkrát. Rekordný bol nielen počet súťažiacich (70), ale aj krajín: **zúčastnili sa na ňom najlepší mladí ekonómovia a ekonomky zo 14 krajín**. Mladí Slováci sa opäť nestratili. Vo finálovej desiatke, ktorá sa dostala do druhého kola, sme mali až dvoch zástupcov. Samuel Jurčíšin a Šimon Podstavek obsadili siedmu a deviatu priečku. Gratulujeme!

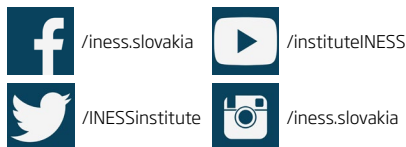
Otvorili sme tiež prihlasovanie do nového ročníka Ekonomickej olympiády. V čísle sa dozviete, ako prihlásiť vašu školu do už siedmeho ročníka EO pre stredné školy a druhého ročníka EO pre základné školy.

Už tento týždeň organizujeme v Martine druhý ročník **Ekonomickeho Base Campu**. Je to vzdelávacie podujatie pre talentovaných mladých ekonómov zo stredných a vysokých škôl. Mnohí prešli aj Ekonomickou olympiádou. Čakajú ich 4 dni plné prednášok, diskusií a workshopov nielen s odborníkmi z INESS, ale aj Pavlom Potužákom z Národohospodárskej fakulty VŠE v Prahe. Ako vždy v čísle nájdete množstvo zaujímavých textov na najrôznejšie témy a tiež **zoznam podcastov, ktoré ste možno nestihli, ale potrebujete počuť**.

Prajem vám inšpiratívne čítanie,

Richard Ďurana

www.iness.sk/podpora

Mesačník
MARKET FINESSE vydáva:

INESS - Institute of Economic
and Social Studies
Na Vršku 12
811 01 Bratislava

tel.: +421-2-5441 0945
e-mail: iness@iness.sk

Editor: Ina Sečíková

Ekonomická olympiáda

Ekonomická olympiáda otvára brány do nových ročníkov

So začiatkom nového školského roka spúšťa najväčšia vedomostná súťaž v ekonómii a financiách **prihlasovanie pre stredné aj základné školy**.

O výhodách ekonomických zručností snád' nemusíme polemizovať. Každému človeku sa zídu určité ekonomické základy, pretože ekonómia a finančná gramotnosť nie sú len pre pánov v oblekoch s titulmi. Všetci sa denne stretávame s ekonomickými rozhodnutiami, či už sme si toho vedomí alebo nie. Ak porozumieme základom, znižuje sa riziko finančných problémov, vieme lepšie vyhodnotiť ekonomické nezmysly a nepoddáme sa vplyvu populizmu a hoaxov. Cieľom Ekonomickej olympiády je motivovať mladých ľudí k záujmu o ekonomické témy, podporiť budúcich nádejných ekonómov v ďalšom štúdiu a upozorniť na potrebu väčšieho priestoru pre ekonómiu v školských osnovách. INESS preto v školskom roku 2023/2024 opäť organizuje olympiádu pre stredné aj základné školy.

Stredoškolská súťaž otvára už **7. ročník** a je určená pre študentov všetkých typov stredných škôl v 1. - 5. ročníku, alebo vyšších ročníkov osemročných gymnázií. Olympiáda prebieha v štyroch kolách a otestovať sa môže každý študent, **bez ohľadu na to, či má hodiny ekonómie v rozvrhu** alebo plánuje ďalej študovať ekonómiu.

Ekonomická olympiáda **pre základné školy**, žiakov 7. - 9. ročníka, má za sebou úspešný pilotný ročník, pozývame vás zúčastniť sa toho druhého pre školský rok 2023/2024. **Cieľom je oboznámiť žiakov so základnými pojmami z ekonómie a financií, povzbudiť ich k ekonomickému mysleniu** a uľahčiť prípravu na zodpovedný život v dospelosti. Súťaž pre ZŠ prebieha iba jedným, školským kolom formou online testu, za prítomnosti pedagogického dozoru. Celá olympiáda ako aj registrácia je úplne zadarmo, stačí sa zúčastniť.

Prihláste svoju strednú či základnú školu do Ekonomickej olympiády!

Tešíme sa na vás!

Obsah

Chýbajúce úspory v konsolidácii	4
Ako nezakopať rozpočtovú sekeru	5
INESS hodnotenie volebných programov: Podnikateľské prostredie	6
INESS hodnotenie volebných programov: Pôdohospodárstvo	10
Spoločné hodnotenie zdravotníckych volebných programov 2023	13
INESS hodnotenie volebných programov: Verejné financie	15
INESS hodnotenie volebných programov: Školstvo	20
Je riziko defaultu pre Slovensko adekvátnou hrozbou?	22
Ako (ne)funguje sociálna politika na Slovensku	24
Renesancia trhu v zdravotníctve	25
Chudák fajčiar	26
Nákupná horúčka či podchladenie?	27
Ľudia si navykli na monetárnu ilúziu vytvorenú ECB a teraz za ňu mnohí zaplatia	27
Ako "inflačná chamtivosť" obchodníkov išla spať	30
Dôveruj, ale preveruj	31
Nakreslime pravidlá, nie ekonomiku	32
Keď nepríde kolaps	32
Drahé nové lieky a drahé staré lieky	33
Podujatia	35
Ekonomické reči : Postavíme z lega jednorozčca?	35
INESS na stretnutí EPICENTER network	35
INESS na Expect the Unexpected na Lanzarote	36
Konferencia ŠKOLA 2023/2024	36
Slovenská rodinná politika v Budapešti	37
Jesenná škola o vyučovaní matematiky	37
„Hry slobody“ alebo čomu čelí dnešný liberálny svet?	37
Spoločná prezentácia hodnotenia zdravotníckych programov	38
VIII. školská konferencia: Hodnoty vo vzdelávaní	38
Dva slovenské talenty medzi top 10 na medzinárodnom kole Ekonomickej olympiády v Bratislave	39
INESS na Healthy Future II	40
Kolokvium Economics, Liberty, and Ethics of Immigration	41
Vizionári o zdravotných poisťovniach	41
Vlogy a podcasty	42
Cena štátu	45
INESS publikácie	46
INESS knihy	46

Chýbajúce úspory v konsolidácii

Radovan Ďurana

Zásadný problém predstaveného balíčka je, že obsahuje úsporné opatrenia na strane výdavkov len v objeme necelých 4 mld. eur (na úrovni roka 2026). Z balíčka teda ani nie je možné vystavať celú 6 mld. eur konsolidáciu na strane výdavkov.

Súčasný deficit je pritom takmer v plnej miere dôsledkom nekontrolovaného rastu výdavkov. Je dedičstvom 4 sociálnych balíčkov vlád Roberta Fica, a sociálnych opatrení Matoviča a Krajniaka. Tieto balíčky sa pritom len v minimálnej miere zameriavali na najviac ohrozené časti populácie, ako sú ľudia v hmotnej núdzi, rodiny samoživiteľov a samoživiteľiek. Tieto balíčky obyčajne obsahovali plošné zvyšovanie dávok, či zavádzanie nových, nesystémových dávok ako napr. tehotenské, či rodičovský dôchodok. K najvyššiemu deficitu prispeli aj extrémne štedré dotácie energií, ktoré domácnostiam dokonale zakryli realitu skutočných trhových cien.

Štát si tak dnes musí požičiavať každé šieste euro na vlastné výdavky, k čomu došlo i napriek tomu, že daňové príjmy, ako podiel na HDP, výrazne vzrástli. Takmer 20 opatrení zameraných na zvyšovanie daňových príjmov prijatých od roku 2012 zvýšilo daňové príjmy o obrovských 5 % HDP (6 mld. eur). Ani toto nestačilo výdavkovému apetítu slovenských vlád, a skončili sme s rekordným deficitom.

Zvyšovanie daní by výrazne obmedzilo diskusiu o povahe neefektívnych výdavkov, naopak tieto neefektívne výdavky by definitívne zabetónovalo do štruktúry verejných výdavkov. A ak by následne aj prinieslo zníženie deficitu pod 3% HDP, politici by opäť naskočili na rétoriku, „ak iné krajiny ako Francúzsko majú vysoký deficit, prečo by sme nemohli mať aj my?“. Limit verejných výdavkov bol síce schválený, ale pravdepodobnosť, že sa ho budú držať aj ľavicovo populistické vlády, nie je vysoká.

Medzi výdavkovými opatreniami nerozumieme obmedzeniu Pozemkových úprav. Tie slovenské poľnohospodárstvo vyslovene potrebuje. Inak treba priznať istú mieru odvahy autorom, lebo napríklad zrušenie rodičovských dôchodkov bude nielen kvôli ich ústavnému charakteru, vyžadovať veľkú politickú odvalu. Potrebné je ale upozorniť na to, že balíček zďaleka neobsahuje všetky možné úspory. Napríklad samotná otázka, prečo by mali rodinné prídavky ostať pre rodiny s vysokými príjmami. Autori navrhujú ich znížiť na polovicu,

ale neefektivita tak ostane zabudovaná. Vyššia úspora by sa dala dosiahnuť ich zrušením pre rodiny s vyššími príjmami, podobne ako je to v ČR. Za paradox považujem návrh na 35 % sadzbu DPF0, pričom tie isté osoby by naďalej dostávali daňový bonus. AKú to má logiku? Potom sa treba zamyslieť nad opatreniami, ktoré tam chýbajú úplne. Veľká neefektivita je aj v podpore ľudí so zdravotným postihnutím. Dnes sú financovaný z troch rôznych zdrojov, existujú dva rozdielne systémy posudzovania. Priestor na úspory je aj tu. Falošnou argumentáciou je, že štát nemá kapacitu na testovanie dávok. Stačí sa pozrieť do ČR, kde viaceré dávky sú testované (prídavky, pôrodné, príspevok na bývanie), ale zamestnanosť na úradoch práce je tam porovnateľná ako na Slovensku.

Nikde v balíčku nie sú úspory, ktoré môžu byť dosiahnuté v školstve. Osobne vidím priestor aj na úspory vo výdavkoch na obranu, Slovensko nie je tak silná ekonomika, aby verejný sektor zvládol podiel výdavkov 2 % HDP. Pokračovať by sa dalo aj v iných rezortoch, ako je kultúra, či doprava, potrebujeme otvoriť diskusiu aj o štedrosti dôchodkového systému. Väčší priestor v úsporách vidíme aj na strane prevádzky štátu a vysokej zamestnanosti.

Na príjmových opatreniach ma znepokojujú tri veci. Po prvé, samotné označenie do skupín, ako Vyššie zdanenie negatívnych externalít, Zvýšenie príjmov menej škodlivých pre ekonomiku či Zvýšenie efektívnosti, spravodlivosti a jednoduchosti daňovo-odvodového systému, akoby malo vyvolávať dojem, že zvýšenie daní je „žiadúce“, alebo „nebude tak bolieť“. Férové by bolo nazvať všetky tieto opatrenia priamo ako Zvýšenie daní. Po druhé, označenie daní ako „menej škodlivé“ je zavádzajúce. Takéto rozdelenie má zmysel pri úpravách daňového mixu. Ale každé zvýšenie daňového zaťaženia (diskutovať sa dá len o niektorých environmentálnych daniach) znamená zníženie ekonomického rastu a či je to o 0,5 % alebo 0,4 %, nehrá rolu, ak tieto zdroje majú slúžiť na financovanie neadresných výdavkových politík. Po tretie, viaceré dane majú čisto politicko-ideologický podtón. Tretia sadzba DPF0, vyššie zdanenie druhých nehnuteľností, či daň zo smrti (dedičská daň) sú z repertoáru sociálnej demokracie, ktorá nepozná strop solidarity. Pritom daňové príjmy vzrástli za desať rokov o šestinú. Hoci balíček skladala úradnícka vláda, nemožno ho v daňovej oblasti považovať za nezávislý.

Slovenské domácnosti sú daňami zaťažené pomerne vysoko, priemerne na úrovni 50-60%. V konečnom dôsledku, väčšina nárastu daňovej záťaže firiem by sa opäť preniesla do spotrebiteľských cien. Momentálne majú slovenské firmy najvyššiu sadzbu dane z príjmov vo V4. Opäť treba pripomenúť, že príčinou vyššieho zdanenia by nebola efektívnejšia verejná správa, ale financovanie neefektívnych výdavkov.

Z týchto príčin by konsolidácia mala byť vystavaná na výdavkovej strane. Konsolidačné opatrenia by mali viesť k zníženiu deficitu a odstráneniu plytvania s verejnými zdrojmi. Zvyšovanie daní síce prinesie nižší deficit, ale aj nižší ekonomický rast, nižšiu slobodu občanov v rozhodovaní o tom, aké služby a tovary si zakúpia, a k vyššej miere plytvania s verejnými zdrojmi. Samozrejme, všeobecným problémom úsporných opatrení je určiť, kto kde a koľko. Vyžadovalo by to sústredenú mravenčiu prácu a skutočné odhodlanie navrátiť verejné financie do pásma udržateľnosti. INESS sa už 17 rokov snaží verejnosť vzdelávať o verejných

financiách (projekt www.cenastatu.sk) a hovoríme o potrebe vyrovnaného a dlhodobu udržateľného hospodárenia s dôrazom na rast vytvoreného bohatstva. Bohužiaľ, politika nárokovej kultúry za posledných 10-15 rokov, v ktorej aj zamestnanec s priemernou mzdou sa naučil očakávať dávky, dotácie a podporu, je v rozpore s predstavou udržateľných verejných financií a dobiehania vyspelej západnej Európy.

Denník N, 12.10. 2023

Téme konsolidačného lego-balíčka sme tiež venovali októbrové vydanie **Ekonomických rečí**, ktoré nieslo titul: *Postavíme z lega jednorozčca?* Pozvanie **Radovana Ďuranu** do diskusie prijali spoluautori balíka: **Juraj Valachy** z Inštitútu finančnej politiky a **Peter Mandžák** z Útvary hodnoty za peniaze. Záznam celej diskusie si môžete [pozrieť tu](#)

Ako nezakopať rozpočtovú sekeru

Martin Vlachynský

Premiér s ministrom financií predstavili svoje rozpočtové „lego“. V pomere 59:41 v ňom predstavili zvýšenie daní a zníženie výdavkov. Zopakovali naivitu svojej viac ako 10 rokov starej práce.

Niekedy v roku 2012 spoločne Ódor s Horváthom vydali text *Ako zakopať rozpočtovú sekeru*. Originál sa mi už dohľadať nepodarilo, ale môžete si odkazy na ňu prečítať v našej vtedajšej reakcii *„Dane ešte zvyšovať netreba“*.

„Sekera“ mala podobný príbeh ako „lego“: zvýšime dane, znížime výdavky a bude dobre. Rozdiel bol len v miere, keďže dnešná fiškálna situácia je podstatne horšia, ako bola v roku 2012.

Dnes teda už vieme, že rozpočtovú sekeru sa nepodarilo zakopať, práve naopak, podarilo sa ju nabrúsiť. A to práve vďaka zvyšovaniu daní. V období 2012 - 2018 sme na rozlúčku s ministrom Kažimírom identifikovali „jeho“ 19 nových alebo zvýšených daní, neskôr sa pripojilo ešte zopár. Aj to prispelo k tomu, že kým v roku 2012 sa na daniach a odvodoch vybralo necelých 29 % HDP, v roku 2023 to bude viac ako 35 %. Napriek nárastu daňovo-odvodového zaťaženia o pätinu (!) bol deficit v roku 2012 na úrovni 4,4 %, kým na tento rok je plánovaný na 6,3 %.

Ako je to možné? Vyššie dane a odvody slúžia na konsolidáciu rok-dva-tri, no akonáhle sa rozpočtová situácia upokojí, nové dane sa väčšinou nezrušia, ale premenia na nové výdavky. Prvý sociálny balíček prišiel v roku 2014, obsahoval 15 bodov a stál 250 miliónov eur. Tretí balíček z konca roka 2015 mal už 30 opatrení a stál miliardu eur. Časť z balíčkov tvorili nižšie dane, no väčšina objemu boli výdavky. Do roku 2018 bolo balíčkov päť. Netreba asi pripomínať, že Matovičova vláda v balíčkoch pokračovala. Voliča si tieto balíčky riadne zhýčkali. Štvorčlenná rodina s priemernou mzdou aj vďaka nim za prvých 5 rokov života svojich detí získa od štátu vo forme dávok a transferov **91 392 eur**.

Dokument odchádzajúcej vlády tak dáva novej vláde návod, ako zvýšiť zdanenie. Ako bonus bude mať nový minister výhovorku, že veď takto to navrhli odborníci. Pôjde pritom o plošný daňový masaker, ktorý schytajú úplne všetci. Slovensko sa stane menej atraktívnym pre život, podnikanie, aj zomieranie. Vo výsledku dostaneme možno o trochu nižší deficit na pár rokov. No akonáhle sa situácia aspoň troška upokojí, nové daňové príjmy sa premenia na nové sociálne balíčky a táto hra sa posunie zase o level vyššie. Ako keď narkoman potrebuje zvyšovať svoju dávku.

Skutočná konsolidácia by mala prebiehať na strane výdavkov. Tam je „lego“ skôr opatrné. S návrhom na zrušenie rodičovského dôchodku sa asi dalo počítať. A tak jediným naozaj odvážnym krokom je skrátenie doby poberania rodičovského príspevku do 2 rokov dieťaťa. Avšak z Matovičovho balíčka v hodnote 1 miliardy eur sa Ódor s Horváthom v prvý rok odvážili zrušiť len 198 miliónov. Ani zrušenie plošných dotácií energií v škrtok nevidíme. V ich zozname sú niekedy až nepochopiteľné veci. Je fascinujúce, že vládny balíček tým istým ľuďom chce dať 35 % sadzbu dane z príjmov, ale zároveň im zachováva daňový bonus na dieťa.

Dalo by sa to inak? Samozrejme. Vďaka inflácii nominálne príjmy rozpočtu solídne rastú. Alternatívou je preto plošné zmrazenie, či zníženie všetkých výdavkov, možno s výnimkou zdravotníctva. Požičiavať si každé šieste euro na vlastné výdavky je proste taká veľká nerovnováha, že ani nemá význam špekulovať, kde a ako ušetriť. Najjednoduchšie by preto bolo znížiť výdavky všade o 5 %. Bolo by to otvorené priznanie marazmu, v ktorom sa nachádzame. Všetci by sa museli rovnako prispôsobiť. Ministerstvá by museli hľadať a rušiť zbytočné činnosti. Prepúšťať. Pre ilustráciu, priemerná

mzda vo verejnom sektore bude v roku 2023 o 248 eur vyššia ako priemerná mzda v súkromnom sektore.

V zozname navyiac úplne chýba jeden významný zdroj financií – **privatizácia**. Cargo, Pošta, či Tipos by mali byť samozrejmosťou. Rovnako tak stovky nevyužívaných štátnych budov, často na lukratívnych miestach, ktoré generujú len náklady. V ďalšom kole VŠZP, SPP, Letisko Bratislava, distribučky či teplárne by mohli priniesť miliardy. Nie všetko musí byť formou predaja, projekt na dlhodobý prenájom letiska pripravovala dokonca aj bývalá Ficova vláda.

Ja viem, také niečo je politické harakiri. Avšak Ódor s Horváthom majú tú neskutočnú výhodu, že nemusia rátať voličské hlasy. Mohli byť odvážni a novej vláde pripraviť zoznam, z ktorého by sa jej hlava zatočila. Nech si poradia.

Miesto toho však, neúmyselne, pripravili pre ľavicovú vládu návod, ako z ekonomiky vytrieskať ešte posledných pár centov a potom zhasnúť.

SME, 11.10. 2023

Na podobnú tému ponúkame aj ďalší dobre nabrúsený komentár od Martina Vlachynského: [Daňový masaker](#).

INESS hodnotenie volebných programov: Podnikateľské prostredie

Martin Vlachynský

V našom hodnotení volebných programov pred voľbami 2023 nemôže chýbať ani podnikateľské prostredie. Bohužiaľ konštatujeme, že napriek jeho dôležitosti pre hospodárstvo a rast životnej úrovne obyvateľstva je tento rok skôr v tieni iných tém.

Viacere strany sa o túto tému len obšuchli všeobecnými frázami o podpore vyššej pridanej hodnoty, inovácií, či digitalizácie ekonomiky, prípadne pridali pár jednoduchých účtovných zlepšení. Všetky sa samozrejme hlásia k menšej byrokracii. Viac nám chýbali konkrétne opatrenia v téme živnostníkov, liberalizácia trhov, či okresanie šikanózných právomocí viacerých úradov.

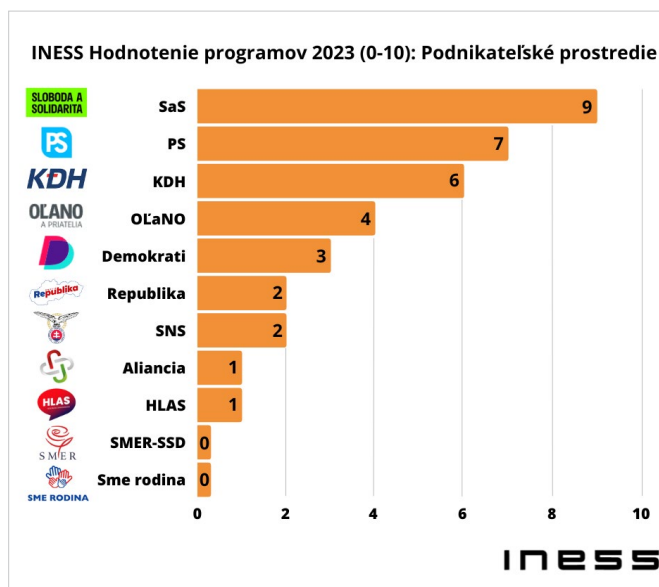
Výnimku tvoria programy strán SaS (ktorá tejto téme už tradične dominuje), PS a KDH. Tie sú oproti zvyšku kvantitou aj kvalitou jasne odskočené. Dokonalosť sme však neprisúdili ani jednej strane z tohto triumvirátu.

Spoločnou črtou týchto programov je návrat k rovnakej sadzbe dane z príjmov právnických osôb. Na akej hodnote, to však strany neuviedli. Atraktívna sadzba tejto dane je jedna z mála vecí, ktoré môže vláda rýchlo a ľahko urobiť, aby zviditeľnila Slovensko. Či to strany myslia skutočne vážne (aj vzhľadom na obrovský deficit), sa dozvieme až po voľbách.

Zároveň je očividné, že strany k podnikateľskému prostrediu neprístupujú systematicky a systém ohnú vtedy, keď sa im to hodí. Štandardne sa tak deje pri energetike, no novinkou týchto volieb je maloobchod. Viacero strán má chuť regulovať ceny potravín či inak zasiahnuť. I Napriek tomu, že máme živý príklad z Maďarska, kam takéto opatrenia viedli k presne opačnému účinku: ceny potravín narástli za rok o 50 % a zároveň sa viaceré komodity stali nedostatkovými.

Medzi najčastejšie skloňované pozitívne opatrenia patrí zvýšenie hranice pre povinnú registráciu k DPH. Tá sa nemenila už od roku 2009.

Ak hľadáte inšpiráciu pre rozsiahle reformy, ktoré by zo Slovenska spravili krajinu s atraktívnou podnikateľskou klímou, vo volebných programoch ich nehľadajte.

Demokrati - 3/10

Na programe je cítiť, že bol písaný horúcou klávesnicou. Samotnému podnikateľskému prostrediu je venovaných presne 8 stručných bodov (a niekoľko ďalších v sekcii o trhu práce), všetky ostatné v relevantnej sekcii sa venujú podpore inovácií.

Aj do tohto malého priestoru vtesnali niekoľko zásadných prehlásení, napríklad „veríme, že úlohou štátu nie je podnikat“, či „odštátnime podiely v spoločnostiach, ktoré pre štát nemajú strategický význam“, alebo „Presadíme liberalizáciu trhu komerčných služieb“. Konkrétnejšie však príliš nenájdem.

Jasným negatívom je návrh zvýšiť minimálnu mzdu na 60 % priemernej mzdy. Už teraz má Slovensko jeden z najvyšších podielov minimálnej mzdy na priemernej mzde v EÚ. Program sa snaží zmierniť tento skok nejasnými „výnimkami“.

Aliancia - 1/10

Aliancia je strana, ktorá sa nijako netají svojim menšinovým cílením a program tomu zodpovedá. Podnikateľské prostredie má v programe dedikovaných doslova len pár slov. Strana navrhuje zavedenie antibyrokratickej „sunset clause“ a pravidlo „1za1“. Nevšimli si, že to druhé už nejakú dobu (aspoň formálne) funguje, dokonca v podobe „1za2“. Okrem toho sa strana „zameria na rozvoj cestovného ruchu“ a to je asi tak všetko.

SME Rodina - 0/10

V tejto strane pojali program „inovatívne“, bohužiaľ skôr v negatívnom zmysle. Dozvieme sa teda, že sú normálni a že presadili obedy zadarmo, ale plány do budúcnosti majú veľmi stručné. Majú vlastne len 7 bodov, z toho sa podnikateľského prostredia nejak dotýkajú tri.

Viac ich ani nepotrebuje, veď posúďte sami: „Digitálna dvojica Slovenska spustí vďaka unikátnej digitálnej infraštruktúre podobnú revolúciu v ekonomickom rozvoji štátov, ako to urobili v komerčnom biznise Apple, Netflix alebo Spotify.“ Tento zázrak je však popísaný len pár vetami, asi kvôli uchráneniu unikátneho know-how...

Druhým bodom je vybudovanie štátneho potravinového reťazca. Takýto krok bude v lepšom prípade znamenať len ďalší neefektívny štátny podnik, v ktorom sa utopia milióny bez efektu. V horšom prípade príde k narušeniu celého trhu s potravinami a maloobchodu ako takého.

Tretím bodom je séria nepriamych dotácií zo strany bánk voči hypotekárnym klientom. Aj tento bod hodnotíme negatívne. Ak chce strana robiť sociálnu politiku pre dlžníkov, má to robiť cez verejné financie, nie skrývaním nákladov do finančného systému. Takýto prístup môže z dlhodobého hľadiska ohroziť stabilitu celej ekonomiky.

SMER - 0/10

Historicky nebol SMER nikdy stranou programov, a tieto voľby to opäť potvrdzuje. Sekcia „Financie a hospodárstvo“ má presne 16 veľmi krátkych bodov, v ktorých je obsiahnuté všetko od EÚ fondov cez podnikateľské prostredie, verejné financie až po hospodársky rast.

Väčšina bodov je vágna. Jediné dva body, pri ktorých sa oko pristaví, znejú „Podpore hospodárskeho rastu a vhodnému podnikateľskému prostrediu bude SMER - SSD garantovať rovnakú ochranu ako sociálnemu štátu“ a „budeme presadzovať právo podnikateľského sektora na primeraný zisk.“ Čo presne to ale znamená, môžeme len hádať.

Ostatné body sú klasické, tisíckrát vypočuté bezobsažné frázy ako: „Podpora hospodárskeho rastu robustnou pomocou podnikateľskému sektoru (kompenzácie, stimuly pre domáce

a zahraničné investície)“, „Solidarita odvetví produkujúcich nadmerné zisky so štátom a jeho občanmi“, „Oživovať medzitrh práce, čo znamená aj návrat k reálnej podpore sektora sociálnej ekonomiky“ a samozrejme „V boji proti zdražovaniu je SMER - SSD pripravený použiť celý existujúci regulačný rámec a kde to bude nevyhnutné, vytvárať nový efektívny rámec.“ Každý, kto absolvoval aspoň hodinu ekonomického vzdelávania, chápe, že ide o škodlivé opatrenia.

SNS - 2/10

Národníari takisto patria k tým, ktorí sa na podnikateľskom programe príliš nenatrápili. Celý má 3 strany a 15 bodov. Nechýbajú sľuby ako „Zabezpečíme zvyšovanie mzdového ohodnotenia zamestnancov, s dôrazom na rast minimálnej mzdy“, „Zvýšime daňové a odvodové úľavy z brigádnických zárobkov študentov“ či „znížime štátnu byrokráciu“.

Z minima konkrétností vyberáme zvýšenie limitu na povinnú registráciu k DPH na 100 000 eur (potrebné opatrenie, ale výšku nad povolenou hranicou bude treba dohodnúť s EÚ) a zníženie daňovej sadzby nazad k 15 %. Naopak, problémom pre zamestnávateľov zaváňa rozšírenie rekreačných poukazov a zavedenie športových poukazov, hoci program nešpecifikuje, kto za ne bude zodpovedný.

Do kategórie bizarností zaraďujeme zavedenie „osobitnej dane pre technologické giganty.“ Vedenie Microsoftu s Googlom budú po voľbách určite prevrapené!

PS - 7/10

Strana postupuje v programe štruktúrovane, popisuje piliere budúcnosti, aj najväčšie prekážky. To je ale povinná jazda, podstatnejšie sú opatrenia. Na vrchole tróni nápad s jednoduchým mikropodnikáním. Do obratu 10 000 eur ročne netreba zriadiť živnosť, všetky dane a odvody sa vysporiadajú 3 % zrážkou. Veľmi pekný nápad, jeden z top v podnikateľskom prostredí.

Sekundujú mu ďalšie: viac zrýchleného odpisovania, oslobodenie FO od kapitálovej dane po 1 roku držania slovenských spoločností, či zlepšenie prenositeľnosti daňovej straty. Zaujímavosťou je aj „expresný online súd“ pri sporoch do 10 000 eur. Mnoho strán zanedbalo zamestnávanie cudzincov, PS ponuka „fast track“ víza. V oblasti pracovného trhu majú platené stáže (i keď bez vyjasnenia daňovo-odvodových povinností), či zníženie regulácie niektorých profesií.

Niektoré časti ale zaváňajú skôr eurofondovými formulkami, ako skutočnými podnikateľskými politikami - „prinesieme na Slovensko podnikateľské a manažérske vzdelávanie z renomovaných inštitúcií v zahraničí“, „vybudujeme infraštruktúru pre skutočné sieťovanie vedy, biznisu a kapitálu“, či „zvýšime absorpčnú schopnosť slovenských podnikov pri realizácii investícií“ znejú tak, ako keby najväčším problémom slovenských podnikateľov bolo to, že nevedia podnikáť a nová vláda ich to naučí.

To možno nepomôže, ale ani neuškodí. Potiaľto by bol program pre podnikateľské prostredie na výbornú. Kazia ho

však iné kapitoly. Vyskočia na nás posilnenie už tak obávaných inšpektorátov práce, alebo trocha záhadná „vyššia flexibilita materskej“. Ak to má znamenať že zamestnanec si bude viackrát vypínať a zapínať materskú či otcovskú, tak sa zamestnávateľa určite nesmierne „potešia“. Podobná formulácia je v prípade rodičovských príspevkov.

Rovnako tak sa potešia „zverejňovaniu rodových platových rozdielov“, ktoré prinesie byrokráciu a potenciálnu palicu na šikanovanie zamestnávateľov, ktorí nezapadnú do tých správnych tabuliek. „rodové platové rozdiely“ systematicky existujú len tam, kde existuje reálny rozdiel vo výkone zamestnancov. Podobne nápad „zvýšenie povinného podielu podiel zamestnávania osôb so zdravotným znevýhodnením a sprísnenie podmienok náhradného plnenia“ je od autora so srdiečkom na správnom mieste, v skutočnosti je ale prenášaním zodpovednosti za sociálnu politiku zo štátu na zamestnávateľov. Väčší priestor na dozor štátu (a riziko zneužitia) znamená aj požiadavka na zavedenie efaktúry.

Najviac triasť sa však podnikateľské prostredie bude pred opatreniami zo sekcie „Klimatická kríza“. Zvažované zvýšenie emisného cieľa na 65 % a sektorové ciele (prečo v emisiách nehľadajú hodnotu za peniaze?) majú potenciál zatažiť najmä priemysel dodatočnými nákladmi ešte nad tie, ktoré sú už nachystané

SaS - 9/10

Saska si na programe vždy zakladala a aj tento krát nás poctila 270-stranovou „knihou“, ku ktorej sú naviac prilepené ešte nejaké pomocné „programové dokumenty“. Život nám pri hodnotení nekomplikoval len objem, ale aj presah podnikateľského prostredia do rôznych kapitol. Napríklad v doprave nájdeme „Zrušenie nadbytočných povinností pre technikov STK“ či „Úprava systému základnej kvalifikácie vodičov“, ktoré by sme smelo mohli zaradiť k podnikateľskému prostrediu. To nie je výčitka, ale pochvala.

V hlavnej sekcii nájdeme posilnenie (zrušenie výnimiek) pravidla z „1 za 2“, pokračovanie kilečiek, zníženie záťaže BOZP, či povinné posúdenie vplyvu na podnikateľov aj pri poslancekých návrhoch. Výraznejšie odstáva nápad tzv. „susedského testu“, s cieľom spraviť reguláciu vždy najjednoduchšiu v rámci V4. Má sa realizovať cez doložku vplyvov, ktorá však v minulosti už značne nabobtnala. Za pozitívum rátame aj zrušenie zákazu predaja cez sviatky. Nájdeme aj „odpredaj neperspektívnych obchodných podielov štátu“, aj keď by sme radi videli konkrétnejšie názvy podnikov (v programe však neskôr nájdeme privatizáciu Cargo).

Desiatky bodov sa venujú deregulácii rôznych odvetví a činností. Technickejším, ale zaujímavým bodom je Zavedenie princípu „Kontrolný výkaz DPH je platobný titul“, ktorý by uľahčil vymáhanie nezaplatených faktúr.

Program je silný aj vďaka tomu, že si všíma dôležité detaily tam, kde ostatní tému len preletia. Príkladom je bod „Odstránime administratívne bariéry ťažby zemného plynu na Slovensku a prieskumu ďalších potenciálnych ložísk.“

Plus za nás je aj téma, ktorú väčšina iných strán odignorovala: „Budeme podporovať voľný obchod a mnohostranné obchodné dohody na pôde medzinárodných organizácií.“

K ošemetnejším bodom patrí napríklad spoločný nákup energií pre celú verejnú správu. Spoločný nákup energií pre celú verejnú správu sa javí ako praktické manažérske riešenie, ale v slovenskom prostredí to môže byť živná pôda neefektivity a potláčania konkurencie na energetickom trhu.

Programu z rýdzeho hľadiska podnikateľského prostredia je málo čo vytknúť, hádam s výnimkou príliš málo odvážnej privatizácie. Po voľbách však strany zistia smutnú realitu, že 90 % sľubov nedokážu splniť a to vrátane znižovania daní. Jarmo konsolidácie deficitu ich zamestná natoľko, že zázrakom bude, ak dane nakoniec nevzrastú. A to platí aj pre Sasku.

KDH - 6/10

Sympatické na programe KDH je, že kapitola Ekonomický rozvoj, podnikanie a trh práce je hneď prvá. Podkapitola začína trocha zbytočne vágnym úvodom (nízke mzdy, ohrozenie transformáciou priemyslu, význam turizmu...), pokračuje však zoznamom konkrétnejších opatrení. Dostaneme otvorenejšiu politiku voči zahraničným pracovníkom (automatické uznanie diplomov zo svetových top 1000 univerzít!), otvorene spomínajú Ukrajinu ako ekonomickú príležitosť pre Slovensko, navrhujú pravidelne prehodnocovať efektívnosť zákonov, či zvýšenie hranice pre povinnú registráciu k DPH na 60 000 eur. Nájdeme aj konkrétne zmeny niektorého daňového vykazovania.

Niektoré body sú úplne konkrétne, iné však dokonale nekonkrétne. Naším favoritom je „Zabezpečíme vytváranie synergií, networking a podporu prierezových iniciatív na lokálnej, regionálnej, národnej a nadnárodnej úrovni“, program však nadmerne žongluje so zázračným slovíčkom „zabezpečíme“.

Strana síce nejde po regulovaných cenách potravín a obchodných reťazcoch ako niektoré iné, no vetu „Podporujeme konkurenciu na trhu s potravinami, ktorá by okresala dominantné postavenie niekoľkých veľkoobchodných reťazcov“ si neodpustili. Nie je pritom jasné, aké prekážky na trhu myslia. Malé predajne majú väčšinou vyššie ceny, čo je v rozpore s obsahom kapitoly.

Pozor si budeme dávať na bod „Podporíme vytvorenie služieb štandardného účtovníctva a správy daní pre MSP“, ktorým ohlasujú štátny centrálny účtovný softvér. Z programu vyplýva, že by mal byť (dúfajme) dobrovoľný a umožňoval by automatické tvorenie daňových priznaní. To znie lákavo. No od dobrovoľného k povinnému (spomeňme si na e-kasu a e-faktúru) je potom len krôčik. Kompletné účtovné údaje firiem naživo k dispozícii štátu znejú vo svetle škandálov Finančnej správy strašidelne.

Na veľmi problémový bod sme však narazili v sekcii energetika. KDH nehovorí o žiadnom znárodňovaní, čo je chvályhodné. Tvrdí však, že „presadíme zákonnú normu, ktorá bude

limitovať dovoz každého druhu uhľovodíkového paliva (ropy, zemného plynu) z jedného štátu pod 20 percent.“ To nezodpovedá trhovej realite. Teoreticky by to energie „len“ extrémne predražilo, pretože obchodníci by nemohli kupovať najlacnejší barel na trhu. V praxi je niečo také neuskutočiteľné, trh s plynom a obzvlášť s technologicky vhodnou ropou nie je tak široký, aby sa dal takto geograficky skladať.

Hlas - 1/10

Program Hlasu je ako voda - bez chuti a zápachu. Aj v sekcii venovanom hospodárstvu nájdeme prevažne jalové vyhlásenia ako „garantujeme legislatívnu stabilitu“, „Priaznivým daňovým systémom stimulujeme a podporíme domáce investície“ či „Presadíme návrat k strategickému riadeniu hospodárstva s jasnou politikou a prioritami. Koniec siahodlým vágnym dokumentom, sústredíme sa na rýchle, adresné a systémové opatrenia“ (prečo nezačali programom?).

Konkrétnejšie body pôsobia chaoticky a miestami až bizarne. Dokument spomína napríklad Slovenskú obchodnú inšpekciu, ktorá „ktorá dozoruje 496 právnych predpisov“. Ak by ste čakali, že následne strana navrhne ich redukciu, tak nie - navrhuje viac zamestnancov pre SOI.

Strana chce pripravovať „priemyselné parky na kľúč“, čo znie bizarne - štát bude pre investorov developerom, alebo bude investorom už rovno nútiť hotové budovy? Zároveň chcú „naštartovať digitalizačné procesy vo všetkých podnikoch“. IT oddelenie vo VW má pre nich určite už stoličku pripravenú.

Medzi pozitíva zaradíme zjednodušenie podmienok pre zahraničných pracovníkov a to, že si spomenuli na medzinárodný obchod, čo veľa strán ignorovalo.

Totálnou fackou však je opatrenie „zrealizujeme systém a stanovíme cenové stropy

pre obchodné prírážky obchodných reťazcov“ To nielen že ukazuje na úplné nepochopenie fungovania trhového systému v ekonomike, ale zároveň by mohlo viesť k výpadkom potravín, či kolapsu celého maloobchodu.

OLaNO - 4/10

Do hodnotenia opatrení v podnikateľskom prostredí sa dostal aj program OLaNO, ktorý zverejnili až v priebehu publikovania našich hodnotení. Má síce imponantných 242 strán, ale podnikateľskému prostrediu sa priamo venujú štyri strany. Aj z toho prvé dve popisujú problém, vo výsledku tak máme 15 stručných opatrení.

Prvých 6 sa týka byrokracie a tvorby zákonov. Vnímame ich pozitívne, hoci väčšina z nich je deklaratívna, prípadne rieši už rozbehnuté veci (1 za 2, účinnosť zákonov k 1.1. a 1.6.). Originálnym bodom je „navrhujeme prehodnotiť podávanie daňových priznaní k cestnej dani“.

V ďalších bodoch je napríklad v ponuke „rozšírenie práv pri dohadovaní pracovno-právnych vzťahov“, čo je síce

chvályhodné, ale dokonale nekonkrétne, alebo univerzálna voľná živnosť. Podobne ako SaS spomínajú zahrnutie faktúry do kontrolného výkazu ako uznanie záväzku. Pár bodov sa venuje (skôr drobným) pozitívnym účtovným zmenám.

K posudzovaným opatreniam sme zahrnuli aj kapitoly priemysel so 17 opatreniami a vplyvy na podnikateľské prostredie sme hľadali aj v Energetike s 55 opatreniami. V priemysle sa však opatrenia točia okolo floskúl a moderných slovíčok ako „Navrhujeme podporu investícií najmä do oblasti vyspelého priemyslu 4.0“, či naivné „Prepojíme vysokoškolské vzdelávanie a pracovný trh stimulovaním študentov, aby navštevovali kurzy, ktoré im umožnia uplatniť sa vo firmách.“

Energetický program je zo všetkých troch blokov najkonkrétnejší a najkomplexnejší. Spomína aj nadnárodné témy, ako je vytvorenie energetickej únie, hlási sa k podpore ťažby plynu na Slovensku, a chcú „zrušiť novodobé nevoľníctvo v centralizovaných dodávkach tepla do bytových domov“, čo berieme ako plusový bod, napriek svojskej formulácii. Naopak, silným mínusom je snaha zvýšiť podiel štátu v SE na 51 %. Daňovníci určite ocenia väčší podiel v mimoriadne zadĺženej spoločnosti, ktorá má na krku dostavbu ešte jedného jadrového bloku. Medzi bizarné opatrenia patrí „dotiahneme spustenie 3. bloku jadrovej elektrárne v Mochovciach zo súčasných 75 % na 100 %“, nad ktorým za prvé nemajú žiadnu moc a za druhé sa už udialo. Veľká časť bodov sa však venuje energetickej infraštruktúre a nesúvisí priamo s podnikateľským prostredím.

Absolútne najväčším faulom celého programu z pohľadu podnikateľského prostredia a hospodárstva však je nápad s referencovaním cien potravín. Oproti pôvodnému stručnému bodu ho strana konkretizovala na rovnaký výrobok od rovnakého výrobcu. Aj tak však platí, že takéto rozhodnutie by znamenalo katastrofu pre celý maloobchod a pravdepodobné stiahnutie veľkého množstva výrobkov zo slovenského trhu. Takýto bod je varovaním, že strana rozumie fungovaniu trhu len povrchne a neuvedomuje si dopady svojich nápadov.

Republika - 2/10

Strane priznajme, že sa unúvala spraviť program, ktorý je dlhší a komplexnejší, ako program viacerých konkurentov. Kopa balastu samozrejme ale nechýba. Časť programu vymenúva štatistické fakty ako „automobilový priemysel je významným priemyselným odvetvím v Slovenskej republike. Výroba tohto odvetvia priemyslu tvorí takmer 15 % ...“ a dopĺňajú ich s ohranými pravdami „je nevyhnutné podporovať a zamerať sa na odvetvia a na činnosti, [...] predovšetkým ide o služby s vyššou domácou pridanou hodnotou“.

V istých momentoch však program ulietava až k nečakaným konkrétnostiam. Na podporu strany sa tak môže tešiť napríklad Ústav polymérov SAV, rovnako aj Elektronický ústav SAV a ďalšie. Vzhľadom ku koreňom trochu prekvapujúco deklarujú „Slobodu pohybu osôb, tovarov a služieb v rámci Európskej únie pokladáme za hlavný prínos EÚ voči jednotlivým krajinám a budeme sa zasadzovať, aby táto sloboda ostala zachovaná“.

Z tých praktickejších a pozitívnych spomenieme zjednodušenie určenia základu dane odstránením čo najväčšieho počtu odpočítateľných a pripočítateľných položiek, voľnejšie odpisovanie obstaraných tovarov, služieb a investícií, či „prehodnotíme požiadavky na výkazníctvo, vypracovávanie štatistík a hlásení.“ Aj Republika chce zvýšiť limit povinnej registrácie pre platcov DPH. Dokonca si na rozdiel od niektorých iných aj všimli limit EÚ na túto položku a hovoria o sume 85 000 eur.

Následne sa ale už program dostáva do temného teritória. Chcú získať „úplnú kontrolu nad výrobou a distribúciou energií“ a regulovať ich ceny. Nechýba módne kopnutie do obchodných reťazcov: „Našou ambíciou je tiež zabezpečiť spravodlivé ceny potravín a zakázať nekalé obchodné praktiky reťazcov, pôsobiacich na území SR.“ Spomenúť nejaké konkrétne „nekalé praktiky“ sa neunúvali. Zato však vymyslel, že „zastropujeme obchodné prirážky reťazcov na základné druhy potravín.“ Podobne ako pri iných stranách s viac-menej rovnakým nápadom, ktorý zaváňa obrovským problémom pre spotrebiteľov. Maďarská skúsenosť zjavne nestačí. .

iness.sk, 26.9. 2023

INESS hodnotenie volebných programov: Pôdohospodárstvo

Monika Budzák

V hodnotení volebných programoch v oblasti pôdohospodárstva sme sa zamerali na 4 kľúčové oblasti, na ktoré by mal program reagovať, aby dokázal posunúť sektor vpred.

1. Nízka pridaná hodnota poľnohospodárskej produkcie a slabá konkurencieschopnosť slovenských fariem v európskom porovnaní: pozitívne sme hodnotili, ak strana v programe vyjadruje snahu o podporu trhových prístupov pre zlepšenie konkurencieschopnosti farmárov. Dáta z revízie výdavkov Inštitútu pôdohospodárskej politiky naznačujú, že slovenskí farmári sú nadpriemerne závislí od štátnej podpory a množstvo podnikov by bez štátnej pomoci bolo v strate. V tomto prípade je dôležité, aby politické kroky smerovali k znižovaniu tejto závislosti a napríklad motivovali farmárov zvýšiť kapitálovú vybavenosť svojich podnikov či inovatívne pristupovať k marketingu vlastných výrobkov.

2. Dotačný systém: v tomto prípade je menej viac. V posledných rokoch sa zaužíval spôsob, že aj pri krátkodobých trhových výkyvoch štát vždy podal pomocnú ruku v podobe ad hoc finančnej podpory. Do budúca bude dôležité, aby sa systém stabilizoval, dotačné výzvy boli predvídateľnejšie a ad hoc podpory sa obmedzili na minimum. Kým v krajinách ako je Nemecko obmedzujú viazané platby na jednotku produkcie, keďže ich považujú za neprimerané zasahovanie štátu do trhu, na Slovensku, naopak, potrebujeme presmerovať podporu smerom k produkcii s vyššou pridanou hodnotou. V tomto ohľade je dôležitý dôraz slovenskej poľnohospodárskej politiky na čerpanie prostriedkov v Programe rozvoja vidieka (PRV), viac na viazané priame platby a menej na priame platby na plochu, kde sú požiadavky na produktivitu nižšie. V minulosti došlo k presúvaniu prostriedkov z PRV na priame platby. Ak sa uplatňuje vnútroštátna podpora, tak by mala byť obmedzená a zameraná na konkrétne reformy (pozemkové úpravy, krytie rizík, úvery), nie na priame dotácie farmárov.

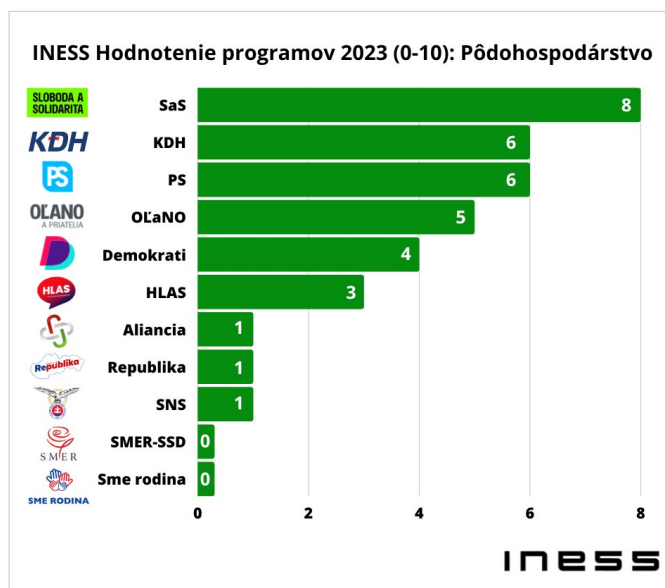
3. Pôda: rozdrobené pozemkové vlastníctvo spôsobuje spory nielen medzi farmármi, ale aj bežnými občanmi. Zlepšenie ponúkajú pozemkové úpravy, ktorých cieľom je parcely sceliť, sprehľadniť a navrhnuť také riešenia v krajine, aby sa vlastníci k svojej pôde vedeli dostať cez prístupové cesty a efektívne narábať so svojim majetkom. Rovnako je toto usporiadanie potrebné pre návrh ekologických opatrení, s cieľom napr. zadržiavať vodu v krajine či zabraňovať erózii pôdy. Pozemkové úpravy sú však závislé na stabilnom financovaní (ideálne dlhodobé a stabilne zo štátneho rozpočtu), ktoré nebolo v minulosti zabezpečené pre nedostatok politickej vôle.

Zákon o prenajímaní poľnohospodárskej pôdy taktiež oslabuje pozíciu vlastníkov na úkor užívateľov (Zákon č. 504/2003 Z. z.; § 12, 3), čo opäť podporuje status quo a nie snahu o transparentnejšie vlastnícke a nájomné vzťahy k pôde. Problémy sa neobjavujú len v súkromných vlastníckych a užívateľských vzťahoch, ale aj v rámci štátnych pozemkov. V prípade štátnych lesov a štátnej ochrany prírody napríklad dochádzalo ku kompetenčným nejasnostiam, v ktorých sa strácajú aj občania.

4. Inštitúcie: Pôdohospodárska platobná agentúra (PPA) a Slovenský pozemkový fond (SPF) sú reputačne mimoriadne poškodené. Rozhodujú o financiách a majetkoch v stovkách miliónoch eur, no neustále sa objavujú pochybnosti o politických nominantoch na ich čele, či o korupčných kauzách aj bežných zamestnancov. V prípade PPA by malo pomôcť predvídateľnejšie zverejňovanie výziev a prehľadnejšiu komunikáciu smerom navonok, ktorá bude zrozumiteľná aj pre laikov. SPF má v správe takmer 670 000 ha štátnej pôdy a pôdy nezistených vlastníkov. Hoci došlo v minulosti k rozdeleniu kompetencií na niekoľko decentralizovaných úradov, aby sa zabránilo lokálnym pokusom o ovplyvňovanie zamestnancov, personálne obsadenie je stále značne politicky motivované. Okrem toho SPF nemá zákonom stanovené lehoty na vyjadrenia, čo výrazne spomaľuje investičné projekty. SPF si zaslúži odvážnejšiu reformu. Dlhšie hovoríme napríklad o možnosti preniesť správu štátnej pôdy do kompetencií obcí. Zjednodušila by sa občianska kontrola, došlo by k väčšej transparentnosti pri nakladaní s pôdou a zefektívnilo by sa procesy. Takáto reforma však

musí ísť v ruke s finančným krytím pre samosprávy. Tento návrh je len jedna z možností ako zmeniť fungovanie SPF.

V ideálnom prípade strana vo svojom programe nielen reagovala na tieto problémy, ale priniesla aj dátami podložené návrhy, ako konkrétne situáciu zlepšiť. Hodnotili sme aj realizovateľnosť a prepracovanosť návrhov v programe.

Aliancia 1/10

Strana venuje vo svojom programe jednu stranu poľnohospodárstvu a rozvoju vidieka, kde svoje ciele spisuje v bodoch. Ide len o stručné stanovovanie snahy, ktoré sa pomerne ťažko hodnotí. Strana identifikovala problém nízkej pridanej hodnoty slovenskej poľnohospodárskej produkcie, keď stanovuje cieľ presmerovať prostriedky predovšetkým na náročnejšiu produkciu v rastlinnej a živočíšnej výrobe. Pozitívne hodnotíme aj identifikáciu problému s vysporiadaním vlastníckych vzťahov, avšak nešpecifikuje spôsob, akým to chce dosiahnuť. Deklaruje aj cieľ obmedzenia zahraničného nadobúdania vlastníctva pôdy, ktoré je však z pohľadu pravidiel EÚ komplikované. Navyše je za súčasného stavu pri mimoriadne rozdrobenom pozemkovom vlastníctve aj pre slovenských podnikateľov pomerne náročné nadobudnúť väčšie výmery. Strana sa vôbec nevenuje problémom s inštitúciami, ktoré výrazne ovplyvňujú fungovanie vidieka na Slovensku.

Celkovo je program málo konkrétny a z viacerých bodov nie je jasné, akými nástrojmi sa strana chce dopracovať k želanému cieľu.

Demokrati 4/10

Kapitole „Vitálne poľnohospodárstvo“ venujú dve strany. Z programových bodov je jasný dôraz strany na ekologickejšie hospodárenie, avšak drvivá väčšina opatrení sa odvoláva na eko-schémy, ktoré sa aplikujú už dnes. V programe sa síce spomína, že strana „chce riešiť“ rozdrobené pozemkové vlastníctvo, no obmedzuje sa na ambíciu zmeniť dedičské právo a opomína konkrétnejšie návrhy na scelenie súčasného stavu, ako napríklad potrebu podporiť pozemkové úpravy. Rozdrobené vlastnícke vzťahy sú jedným z najväčších

problémov súčasného poľnohospodárstva, ktorý brzdí aj napredovanie v zavádzaní ekologických prvkov.

Pozitívne možno vnímať snahu o odbyrokratizovanie predaja z dvora, avšak konkrétnejšie plány sa z programu nedozvedáme. V oblasti inštitúcií identifikuje potrebu reformovať PPA, čo hodnotíme pozitívne. Na druhej strane opomína SPF, ktorý má v oblasti pôdohospodárstva významný vplyv.

Celkovo program síce spomína všetky štyri problémové oblasti v pôdohospodárstve, no chýba mu konkrétnosť.

Hlas 3/10

Strana venuje pôdohospodárstvu 10 odsekov. Pozitívne hodnotíme jeden odsek venovaný SPF, v ktorom uvádzajú ambíciu zaviesť v legislatíve lehoty pre rozhodovanie SPF. Okrem toho však inú reformu fungovania tejto inštitúcie nespomína. Rovnako pozitívne možno hodnotiť ambíciu podporiť komplexné pozemkové úpravy, hoci strana nepíše viac o ich financovaní, ktoré bolo v minulosti hlavnou brzdou ich napredovania. Strana má ambíciu znížiť ceny potravín pomocou zníženia DPH na 5%, čo môže pozitívne pôsobiť na nižšie ceny alebo spomaliť ich rast v budúcnosti, no hneď pokračuje s ďalšími plánmi na reguláciu obchodných prírážok reťazcov, ktoré vraj dosahujú „rekordné zisky“. Tento nápad bol už niekoľkokrát na stole, avšak jeho realizovateľnosť je viac než otáznava a zavedenie v praxi by nepriaznivo ovplyvnilo konkurenčné prostredie, ktoré by sa pre mnohé podniky stalo menej atraktívnym. Strana chce zároveň „zintenzívniť záujem reťazcov o lokálne výrobky“, čo však v spojitosti s vyhrážkou ohľadne obmedzenia prírážok pôsobí komicky.

V oblasti pôdohospodárstva sa žiaľ strana obmedzuje na zavedenie masívnej podpory sektora, úplne absentuje snaha o zlepšenie podnikateľského prostredia. V programe tiež chýba reakcia na fungovanie PPA, či snaha o zníženie závislosti od dotácií.

Celkovo program síce rieši polovicu najpálčivejších problémov v poľnohospodárstve, no nevyhol sa ani populistickému nádychu v podobe trestania reťazcov, ktoré neprospieva k zlepšeniu podnikateľského prostredia na Slovensku.

KDH 6/10

Strana v kapitole „Využívanie a ochrana prírodných zdrojov a potravinová suverenita Slovenska“ popisuje tzv. desatoro pre udržateľný rozvoj slovenskej krajiny. Najskôr uvádza dôvody, prečo sa danej téme treba venovať a nižšie veľmi podrobne popisuje nielen opatrenia, ale aj svoje východiská, ktoré pri niektorých oblastiach opiera o dáta, pri iných žiaľ sklzáne do emočnej roviny. V oblasti pôdy spomína ambíciu podporovať pozemkové úpravy, avšak chýba opäť zmienka o potrebe ich stabilného financovania. K pôde strana veľmi podrobne popisuje konkrétne poľnohospodárske postupy, ktoré chce presadzovať, s cieľom jej väčšej ochrany pred znehodnotením. K pozemkovému vlastníctvu sa vracia ešte v samostatnom bode, kde uvádza ambíciu spustiť pozemkovú reformu. V nej navrhuje viaceré opatrenia, o.i. spomína opäť nutnosť realizácie pozemkových úprav,

reaguje aj na potrebu reformovať SPF a PPA. Uvádza viaceré plány, avšak v abstraktnej rovine a nevieme vyhodnotiť, čo tieto plány prinesú v praxi. Napríklad „Sprehľadnenie, zjednodušenie procesov v SPF“ je žiadúce, no je to nemeateľný cieľ, ktorého napĺňanie sa len ťažko kontroluje.

Strana podrobne píše aj o ambíciách podporiť zdravé potraviny, vo svojich východiskách však vychádza z dojmov, nie z dát. V opatreniach navrhuje napr. zavedenie potravinového semaforu. Niekoľko pokusov o jeho zavedenie sa na Slovensku už udialo, posledný za 2,3 mil. eur z verejných zdrojov dopadol neúspešne. Dnes už navyše funguje Nutri Score systém, ktorým výrobcovia môžu označovať svoje výrobky. Prínos pre spotrebiteľa je prinajmenšom otázný.

Pozitívne možno hodnotiť ambíciu odbremeniť potravinárske podniky od formálnych pokút, čo je dobrým signálom pre podnikateľské prostredie.

Strana sa podrobne venuje dotáciám. Pozitívne hodnotíme ambíciu zastropovať príjmy z dotácií pre jednotlivé farmy, čo by prospelo k znižovaniu závislosti od verejných podpôr. Strana chce taktiež výraznejšie stropovať viazané priame platby s odôvodnením, že dochádza k vysokej koncentrácii hospodárskych zvierat či monokultúram. Žiaľ k tomuto tvrdeniu nepriložila žiadne dáta a teda nevieme, ako zásadný a či vôbec to je problém na Slovensku.

Celkovo má strana množstvo ambiciózných nápadov (o.i. podpora rodinných hospodárstiev podporou výstavby nájomných, alebo stabilizačných bytov, úľavami na odvodoch, dotáciou platu, atď), avšak len malá časť je konkretizovaná a prikladá štátu nové povinnosti, namiesto toho aby sa zamerala na fungovanie nevyhnutných oblastí. Definuje mnoho problémov bez udania faktických dát.

Ol'ano 5/10

Koalícia zverejnila 242 stranový program len 9 dní pred voľbami. Oblasť pôdohospodárstva má 8 strán, pri ktorých najskôr uvádza svoje východiská, potom identifikované výzvy a problémy v sektore a na záver navrhované riešenia. Hneď pri stanovení svojich východísk však narážame na ekonomický nezmysel. Strana chce zregulovať cenotvorbu tak, aby cena za ten istý tovar bola v porovnaní so susednými krajinami najnižšia. Nielenže sa strana stavia do pozície, že dokáže regulovať dopyt a ponuku, je to podobne nezmyselný nápad, ako keby ste chceli mzdy regulovať podobným spôsobom.

Pozitívne hodnotíme ambíciu strany posilniť postavenie vlastníkov pozemkov aj prostredníctvom zmien v legislatíve týkajúcej sa prenájmu poľnohospodárskej pôdy. Rovnako pozitívne hodnotíme dôraz na pozemkové úpravy, chýba však B - ako zabezpečiť ich stabilné financovanie.

V ďalších opatreniach, kde sa strana venuje aj dotáciám, je uvedená ambícia maximalizovať spolufinancovanie poľnohospodárstva zo štátneho rozpočtu, ako aj vyčlenenie prostriedkov na štátnu pomoc. Ide o kroky, kde chýba presnejší zámer, čo strana dofinancovaním chce dosiahnuť.

Celkovo je program rozpracovaný široko, no niektorým opatreniam chýbajú detaily, parametre, aby sa dal komplexnejšie posúdiť.

PS 6/10

Strana sa pôdohospodárstvu venuje v troch sekciách: Spravodlivý systém, Konkurencieschopnosť a Udržateľnosť. Pozitívne hodnotíme snahu o podporu pozemkových úprav. Strana dokonca reaguje aj na potrebu ich financovania, chce ďalšie prostriedky získavať z Programu rozvoja vidieka. Hoci v minulosti boli v PRV alokované prostriedky na pozemkové úpravy, napriek tomu k ich výraznejšiemu napredovaniu nedochádzalo. Strana spomína aj potrebu zmien v PPA, avšak len veľmi všeobecne. SPF spomína len raz, no bez ambícií výraznejšej zmeny smerom k transparentnejšiemu a efektívnejšiemu fungovaniu tejto inštitúcie.

Pozitívne hodnotíme snahu o podporu konkurencieschopnosti farmárov, strana chce napríklad zjednodušiť potravinovú legislatívu smerom k menej prísnyim európskym pravidlám, hoci nešpecifikuje bližšie, o ktoré normy sa jedná. Nechýba ani „povinná jazda“ v podobe znižovania byrokracie. Strana chce tiež podporiť domácu spotrebu potravín - túto snahu deklarovali mnohé predošlé vlády, no to je skôr o spotrebiteľských preferenciách ako o politických plánoch. Reaguje aj na nižšiu pridanú hodnotu poľnohospodárskej produkcie, chce podporiť spracovateľské kapacity, opäť ale chýba bližší popis, ako to chce realizovať.

Strana spomína aj ukončenie klieťkového chovu, k čomu by malo dôjsť na pôde EÚ do roku 2027.

Celkovo je program strany všeobecný a chýba nám k lepšiemu pochopeniu vysvetlenie zámerov a východísk, ideálne by bolo aspoň čiastočné podloženie dátami.

Republika 1/10

Strana venuje kapitole s názvom „Za obnovu poľnohospodárstva a skutočnú ochranu prírody!“ jednu stranu. V oblasti pozemkového vlastníctva uvádza ambíciu skonsolidovať rozdrobené pozemky. Ako to chce dosiahnuť sa nedozvedáme. Nevieme, aké plány má strana s dotáciami, keďže síce deklaruje „podporiť“ a „pomôcť“ mladým a rodinným farmám, či producentom zdravých potravín, ale cesty k pomoci a podpore je veľa, a strana ich bližšie nešpecifikuje.

Celkovo je program zameraný skôr na ekologické opatrenia, ktoré majú znižovať emisie skleníkových plynov, či riešiť znečistenie životného prostredia. Podnikateľskému prostrediu a problémom farmárov sa venuje len okrajovo, spomína napríklad ambíciu zjednodušiť predaj z dvora. Všetky opatrenia sú však málo konkrétne.

SaS 8/10

Kapitola Pôdohospodárstvo v programe strany má 70 bodov na takmer 30 stranách, ktoré v úvode vždy stručne popisujú problém (v niektorých bodoch dokonca aj s uvedeným dát a ich zdroja) a následne je ponúkané riešenie strany.

Hneď v úvode strana reaguje na dotačný systém, kde uvádza ambíciu o férovejšie podmienky a v poznámke kriticky označuje rozdiel medzi priamymi platbami tzv. starých členských štátov a nových, vrátane Slovenska. Opomína však rozdielne náklady medzi starými a novými členskými štátmi (staré členské štáty čelia napr. vyšším cenám pôdy a vyšším mzdovým nákladom). Pozitívne hodnotíme, že strana reaguje na zistenia revízie výdavkov Inštitútu pôdohospodárskej politiky a identifikovala aj problém závislosti slovenských farmárov na štátnych dotáciách. Strana navrhuje presun financií z prvého piliera do programu rozvoja vidieka, či využívanie viazaných priamych platieb s cieľom podporiť produkciu. Reaguje tak aj na problém nízkej pridanej hodnoty poľnohospodárskej produkcie.

Strana reaguje aj na fungovanie PPA, ktoré chce zlepšiť väčšou elektronizáciou. V tomto bode je však kľúčové dodať, že elektronizácia musí ísť ruka v ruku s užívateľsky priateľským prístupom. Aj elektronicky podávané žiadosti sa v minulosti nezaobišli s návodmi, ktoré pozostávali zo 40 bodov, čo nepredstavilo zníženie byrokracie, len jej prenos z papiera na obrazovku počítača.

Strana spomína aj potravinový semafor, avšak s ambíciou zrušiť ho, keďže v minulosti nepriniesol želaný efekt a výhody pre spotrebiteľov či výrobcov. Toto opatrenie hodnotíme ako pozitívne.

Strana sa podrobne venuje aj pozemkovej agende. Navrhuje zrušiť Slovenský pozemkový fond a agendu rozdeliť medzi samosprávy či Ministerstvo pôdohospodárstva. Odvážny krok, ktorý môže pomôcť k vyššej kontrole nakladania s pozemkami. Navrhuje však aj dočasné riešenia na efektívnejšie fungovanie inštitúcie, ako napr. zavedením lehôt na konania SPF.

Celkovo je program azda až príliš podrobne rozpracovaný a väčšina opatrení sa neobmedzuje na jednoduché frázy typu „zrušíme byrokraciu“ ale uvádzajú aj konkrétne zákony či regulácie, ktoré by sa mali zmeniť či zrušiť v mene znižovania byrokracie. Nechýbajú však ani ďalšie opatrenia, ktoré spôsobujú opak, ako napríklad umiestnenie kamerových systémov na bitúnkoch či zavedenie poradenských systémov namiesto zjednodušenia legislatívy.

Sme Rodina 0/10

Strana venovala kapitole „Domáce potraviny za fér ceny - Agrokomplex“ dve strany, ktoré sa dotýkajú pôdohospodárstva. Program sa však venuje len jednému konceptu - vytvorenie štátneho potravinového reťazca, ktorý má slúžiť na podporu domácich výrobcov potravín. Vertikálne integrovaná schéma má zabezpečiť produkciu, výkup, logistiku a predaj potravín cez vlastný štátny obchodný reťazec. Strana tak úplne opomína potrebu riešenia pozemkového vlastníctva, fungovanie inštitúcií či závislosť fariem od dotácií a nízku pridanú hodnotu slovenskej agroprodukcie.

Celkovo ide o predstavenie jedného konceptu, ktorý má viaceré rezervy a nie o program, ktorý má za cieľ zlepšiť fungovanie pôdohospodárstva na Slovensku.

SMER 0/10

Program strany pre pôdohospodárstvo pozostáva zo štyroch stručných bodov (spolu 93 slov). Z našich identifikovaných oblastí sa dotýka len dotácií, kde má ambíciu ešte zvýšiť vnútroštátne podpory, bez uvedených cieľov, čo povedie k prehĺbeniu závislosti fariem na štáte a ďalšej deformácii trhového prostredia. Celkovo je program napísaný mimoriadne nekonkrétne, nie je napr. jasné čo chce strana dosiahnuť vytvorením „Národného programu ochrany vody“ a „Národného programu štátnych stimulov do slovenského poľnohospodárstva a potravinárstva“.

SNS 1/10

Program strany pozostáva z 15 bodov, jeden z nich je venovaný poľnohospodárstvu a ochrane životného prostredia. Hneď v úvode tejto časti sa strana nevyhla svojmu evergreenu, ktorý si stanovila ako cieľa aj počas predošlej vlády - potravinovú sebestačnosť. Čo to presne je a ako to chce strana dosiahnuť, tomu v programe nevenovala ďalšie slová. Zo štyroch najpálčivejších oblastí sa strana dotkla len dotácií, kde je cieľom „dorovnať“ dotačnú podporu na úroveň starých členských štátov EÚ. Tento cieľ sa síce často spomína, avšak nerovnosť v podpore sa obmedzuje len na priame platby a absentuje sa od vyšších mzdových nákladov či cien pôdy v tzv. starých členských štátoch EÚ. Strana sa nevenuje problémom v inštitúciách ako PPA a SPF, nezaujímajú ju ani rozdrobené pozemkové vlastníctvo či nízka pridaná hodnota poľnohospodárskej produkcie. Pozitívne možno hodnotiť len ambíciu cielenejšie podporiť kapitálové výdavky smerom k technológiám na znižovanie uhlíkovej stopy, čo sa zhoduje s cieľmi Slovenska a EÚ.

Celkovo je program v oblasti pôdohospodárstva málo konkrétny a ambiciózný v oblastiach, o ktorých máme pochybnosti, že pomôžu farmárom či spotrebiteľom.

iness.sk, 25.9. 2023

Spoločné hodnotenie zdravotníckych volebných programov 2023

Martin Vlachynský

Zdravotníctvo bude po voľbách patriť k najdôležitejším témam pre novú vládu. Ako k tejto téme pristúpili politické strany vo svojich programoch?

Na túto otázku odpovedala skupina piatich zdravotníckych

analytikov vo svojom hodnotení zdravotníckej časti volebných programov.

Programy hodnotili analytici Martin Smatana a Michal Štofko z Msquare, Dušan Zachar z INEKO, Martin Vlachynský z INESS a analytik Matej Mišík ako súkromná osoba. Výsledky boli prezentované na tlačovej konferencii 20.9. 2023.

Spôsob hodnotenia

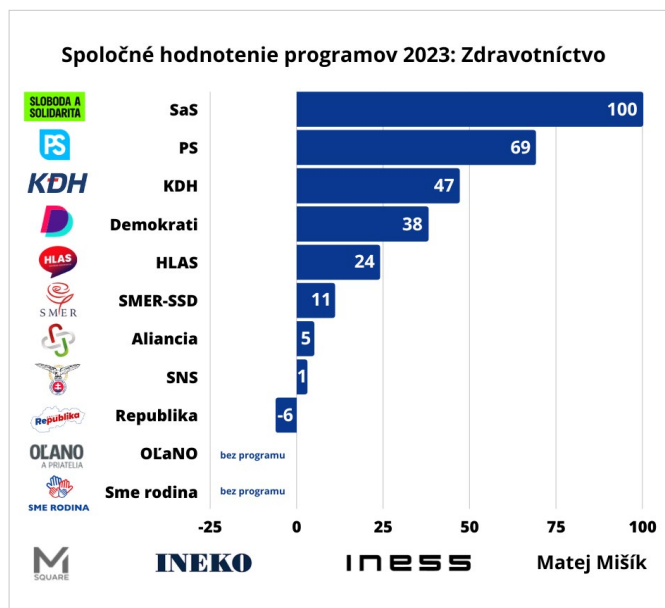
Do hodnotenia boli zaradené programy strán, ktoré v prieskumoch dosiahli viac ako 3 % a zároveň zverejnili program do 14.9.2023. Hodnotili sa len oficiálne programy strán, nie výstupy jej predstaviteľov na blogoch, v médiách, na sociálnych sieťach a podobne.

Každé jedno opatrenie deklarované v programe bolo hodnotené z hľadiska súhlasu s opatrením (kladný, alebo záporný), kvality spracovania a prínosu (hodnotenie od +3 pre mimoriadne prínosné a dobre vypracované opatrenie, až po -3 pre extrémne škodlivé opatrenie) a dôležitosti (od 0 % pre bezvýznamné a irelevantné opatrenie, až po 100 % pre opatrenie so širokým dopadom na celé zdravotníctvo). Takto ohodnotené opatrenia boli následne pre každú stranu spriemerované. Priemerná hodnota bola v ďalšom kroku vynásobená komplexnosťou programu (hodnoty bližšie sa 0 % pre programy s pár vetami, hodnoty smerujúce k 100 % pre programy, ktorých opatrenia sa dotýkajú všetkých aspektov zdravotníckeho sektora). Celkový výsledok je tvorený súčtom hodnotení všetkých 5 analytikov.

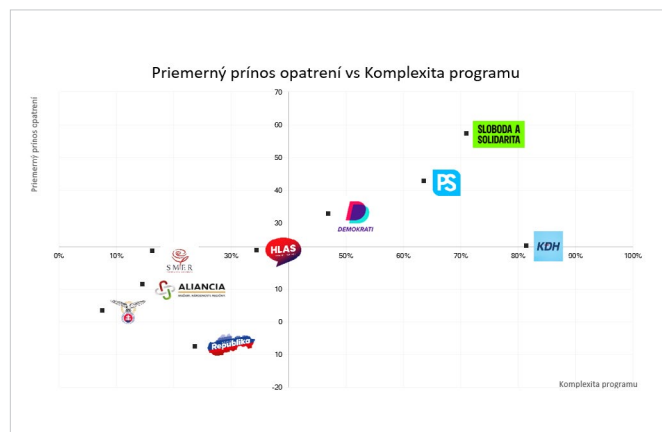
Výsledky

Do zoznamu relevantných strán sa dostalo 11 subjektov, z toho dva (SME RODINA a OĽANO) však k danému dátumu nemali dostupný program, preto neboli hodnotené.

Prvé dve miesta v hodnotení zopakovali výsledky z roku 2020, keď sa na prvé miesto opäť dostal program Slobody a solidarity nasledovaný Progresívnym Slovenskom. Tretie miesto obsadil program KDH, ktorý zaznamenal značný posun (zo 7. miesta) oproti roku 2020. Najnižšie skóre dosiahol program Republiky.

Porovnanie rozmerov „priemerného prínosu“ jednotlivých opatrení a „komplexity programu“ ukazuje, že SaS mala prínosný aj komplexný program. Podobne tak PS, pri ktorom však niektoré opatrenia už stiahli priemernú prínosnosť nižšie. KDH malo najkomplexnejší (zasahujúci najviac tém v zdravotníctve) program zo všetkých, avšak jednotlivé opatrenia mali veľmi rôznorodú prínosnosť, čo viedlo k ich nižšiemu priemernému hodnoteniu. HLAS-SD predstavuje v oboch rozmeroch takmer dokonalý priemer. SMER, Aliancia aj SNS mali extrémne stručné programy.

Komentár k výsledkom

Pozitívnym znamením bolo, že celková kvalita programov z pohľadu komplexnosti, detailov a porozumenia problematike oproti voľbám 2020 mierne stúpla. Do väčšiny programov sa dostali aj témy ako dlhodobá a paliatívna starostlivosť, duševné zdravie, otázky vzdelávania zdravotníkov, merania kvality či byrokracie. Zamrzela však absencia témy zdravia marginalizovaných komunít, ale aj menší výskyt opatrení zameraných napríklad na laboratóriá a diagnostiku, tému výnimiek či štandardov.

Najzásadnejším nedostatkom však bolo chýbajúce vyčíslenie nákladov navrhovaných opatrení, a to dokonca aj pri tých s dramatickým (stovky miliónov eur a viac) dopadom. Rovnako tak úplne absentovala téma úspor.

Oproti minulým voľbám bol pozorovateľný posun programov smerom k strediu. V minulosti veľké ideologické témy ako privatizácia vs. znárodnenie, konkurencia vs. jedna poisťovňa sa v aktuálnych programoch takmer nevyskytujú. Rovnako tak sa strany vyhli (alebo len opatrne dotkli) systémovým témam ako sú poplatky, odvodový systém, nárok, či štandard a nadštandard. Istou výnimkou bola SaS, ani jej program však nepopisuje dramatické prekopanie celého systému.

Na základe programov preto konštatujeme, že zdravotnícke tímy jednotlivých strán sa síce pozreli na jednotlivé témy v sektore poctivejšie ako v minulosti, no z hľadiska dramatických zmien sa stávajú skôr opatrnejšími.

➔ **Prehľadná grafika najlepších a najhorších opatrení**

iness.sk, 21.9. 2023

INESS hodnotenie volebných programov: Verejné financie

Radovan Ďurana

Pokračujeme v publikovaní hodnotenia volebných programov, dnes hodnotíme programy z pohľadu verejných financií.

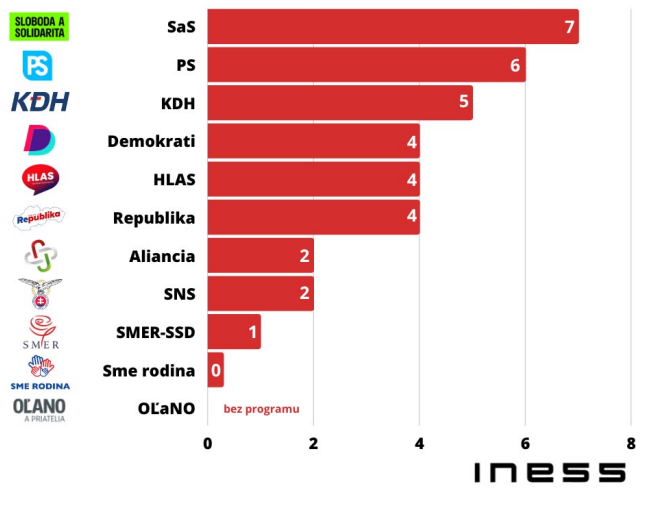
Hodnotenie volebných programov v tejto časti sa zameriava na opatrenia so zásadným dopadom na bilanciu verejných rozpočtov. Deficit verejnej správy by mal byť tento rok v pomere k HDP najvyšší v EÚ a EK predpokladá toto nežiaduce prvenstvo v EÚ pre Slovensko aj na budúci rok. Štát si musí každé šieste euro vlastných výdavkov požičať. Konsolidácia verejných financií bude vyžadovať nepríjemné a rozsiahle opatrenia na výdavkovej strane. Politické strany, ktoré v programoch reagujú na túto skutočnosť, preto získali v hodnotení viac bodov.

Väčšina strán sa drží predstavy, že stačí zmeniť pravidlá a tento štát bude riadený efektívne a lacno, čo umožní znížiť deficit. Lenže tento štát spravujú a prevádzkujú ľudia. 430 000 jeho zamestnancov so svojimi vlastnými cieľmi a motiváciami, rodinnými vzťahmi, záväzkami, dlhmi. Snaha zmeniť kultúru správy vecí verejných je šľachetná, ale bude trvať dekády zodpovedného vládnutia, kým sa skutočne prejaví v merateľnom objeme. A práve preto je „silové“ znižovanie deficitu prostredníctvom škrtania nevyhnutné. Spoliehať sa len na ekonomický rast je ako liať vodu do deravého kýmľa.

S tým pochopiteľne súvisí aj hodnotenie návrhov v oblasti daňovej politiky. Zlé výdavkové opatrenia z poslednej dekády by nemali byť zabetónované zvyšovaním daní a dusením ekonomiky. Za zodpovedné návrhy v daňovej politike (v prípade zvyšovania daní) považujeme tie, proti ktorým stoja aspoň nejaké návrhy úspor na výdavkovej strane. Úspor je však v programoch ako šafranu. Aj to je dedičstvo uplynulej dekády, počas ktorej sa vytvoril v spoločnosti návyk na neustály prísun nových dávok. V takejto politickej atmosfére sa stranám „nechce“ bojovať o hlasy nepopulárnymi (ale zároveň nevyhnutnými) opatreniami.

Pri hodnotení programov z pohľadu verejných financií sme sa pozreli aj na hlavné výdavky v oblasti sociálnej politiky (školsťvo a zdravotníctvo hodnotíme samostatne). Sociálne transfery predstavujú rozhodujúcu časť povinných výdavkov štátu, preto aj malé zmeny v parametroch môžu mať zásadný dopad na celkové výdavky. Pri hodnotení týchto návrhov sme sa preto pozerali aj na skutočnosť, či strany 1) občanom odhalili cenovku svojich sľubov 2) uviedli, ako ich chcú financovať.

INESS Hodnotenie programov 2023 (0-10): Verejné financie

Slovenská národná strana 2/10

Na programe strany SNS je sympatické, že má len tri strany a neobsahuje žiadnu slovnú vatu. Sú v ňom vyriešené všetky boľáčky Slovenska, ako ich vidia predstavitelia tejto strany. Strana otvorene definuje svoj postoj vo všetkých hodnotových sporoch. Problém je, že nestačí napísať „vylobujeme rovnaké dotácie pre poľnohospodárov, ako majú západné krajiny“. Alebo „znižíme štátnu byrokráciu“. Program je tak predovšetkým zoznamom cieľov, ale nie riešení a konkrétnych návrhov.

Z pohľadu bilancie štátnej kasy sa pod týmto programom výdavky významne navýšia. Nové dávky (500 € za prvú svadbu), nové pôžičky (nechýba mladomanželská, či daňový bonus na bývanie), zvýšenie starých dávok (dôchodky, prídavky na deti, rodičovské príspevky). Nechýba ani nové ministerstvo cestovného ruchu a športu. Nebezpečne a znárodňovateľsky znie cieľ „dostaneme pod kontrolu štátu strategické podniky“.

Ako chce strana zafinancovať nové výdavky rádovo v mld eur?

V programe záhadne chýba odstránenie korupcie. Nechýba ale povinné a nevyčíslené zoštíhlenie štátnej byrokracie. Na výdavky sa musia vyskladať úspešní podnikatelia (daň na vysoké zisky technologických gigantov) a „samozrejme“ banky. Aj v prípade prísnych sadzieb týchto daní sa bavíme o stovkách miliónov eur, ktoré však na miliardové výdavky ani náhodou stačiť nebudú.

Najprekvapujúcejšou časťou programu SNS sú ekonomické stimuly.

Zvýšenie limitu registrácie DPH na výšku 100.000,- EUR by síce vyžadovalo zmenu postoja Európskej komisie, ale je to správny krok, vzhľadom na to, že limit sa nemenil viac ako desať rokov, zatiaľ čo ceny vzrástli v desiatkach %. Strana chce tiež opätovne znížiť daň z príjmu podnikateľom s obrátom do 100.000,- EUR na 15 %. Dodatočné odvodové úľavy chce pre dôchodcov, mladých zamestnancov. Znížiť DPH chce na kultúru a cestovný ruch.

Akokoľvek sympatické sú tieto kroky, v skutočnosti znamenajú nekrytý výpadok daňových príjmov. Strana svoj program spísala, akoby nevedela o obrovskom deficite verejných financií, akoby žiadny problém a nutnosť konsolidácie verejných výdavkov neexistovala.

SME rodina 0/10

Strana nepredstavila program, predstavila len 5 konkrétnych opatrení. Len niektoré opatrenia vyčíslujú náklady štátu, inak sa strana spolieha na spoluúčasť súkromných investorov. Ako najväčšie riziko z týchto opatrení vnímame vytvorenie Agrokomplexu, štátnej schémy na podporu produkcie slovenských potravín. Rozsiahla schéma môže skončiť vysokými výdavkami štátu na dotácie stratového podniku. Keďže strana v podobe programu nijako neadresuje otázku konsolidácie deficitu verejných financií, naopak navrhuje zvyšovanie zadĺženia (napr. štátna garancia 100 mil. eur), nezískava žiadne plusové body.

HLAS Sociálna demokracia (4 /10)

Strana v úvode programu priznáva, že novú vládu bude čakať konsolidácia verejných financií. Ale druhým dychom dodáva, že konsolidácia nemá stáť na znižovaní sociálnych výdavkov ani investícií. Ako si konsolidáciu strana predstavuje, nie je v programe uvedené.

Hlas nadväzuje na obľúbený politický ťah, že čo nie je v ústave, to sa nepočíta. Zavedenie sociálnych práv do ústavy ako právo na primerané mzdy, pracovný čas, dovolenku, dôstojný dôchodok, ako aj zrovnoprávnenie postavenia mužov a žien bude v lepšom prípade rovnako účinné, ako ich definícia v súčasných zákonoch, v horšom prípade to výrazne poškodí ekonomiku.

Strana sa nevie celkom rozhodnúť, čo chce, keď uvádza, že podporu pôrodnosti podporí „zachovaním alebo zvýšením“ rodinných dávok. Hrozí zavádzaním nových dávok (štartovné na bývanie, sporenie na účet novorodenca, rodinné karty).

Masívnejšiu výstavbu nájomných bytov chce strana financovať z eurofondov, nezodpovedanou otázkou však je, ako by sa k tomu postavila Európska únia. Ako chce strana financovať dorovnanie vianočného dôchodku na hodnotu priemerného dôchodku (stovky mil. eur), ako aj ďalšie výdavky na podporu dôchodcov, nie je jasné. Pozitívne hodnotíme snahu zvýšiť hodnotu životného minima a z toho odvíjajúcich sa dávok pre ľudí s nízkymi príjmami. Rovnako snahu o vyššiu flexibilitu v podpore odkázaných ľudí v domácej starostlivosti. Táto oblasť je však významne finančne náročná, v programe je bez finančného krytia. Perličkou je financovanie Jednoty dôchodcov zo štátneho rozpočtu.

Jedna miliarda eur navyše ročne z rozpočtu by mala ísť na odstraňovanie regionálnych rozdielov. Navrhovaný Fond cestnej infraštruktúry už roky funguje v ČR, jeho efekt však bude závisieť od dodatočných dostupných zdrojov, o ktorých nie je v programe ani zmienka.

Petícia, ktorú Hlas spustil, vytvára ilúziu, že Slovensko je obeťou zlých energetických firiem, ktoré svojvoľne zvýšili ceny energií. Strana navrhuje získanie kontroly nad energetickými firmami (pod čím rozumieme znárodnenie). Je to pritom zbytočný krok, keďže nízke ceny dosiahla uplynulá vláda aj bez znárodnenia (ani tento krok nepovažujeme za správny). Dnes majú domácnosti v SR druhú najnižšiu cenu plynu a šiestu najnižšiu cenu elektriny pre domácnosti

v EÚ (polovičnú oproti ČR). Za nepodložený sľub tiež považujeme tvrdenie, že štát bude zisky týchto firiem investovať do zdravotníctva a školstva. Ak nejaké budú, veľká časť z nich bude musieť skončiť napríklad v investíciách do novej prenosovej infraštruktúry, či do stranou navrhovanej výstavby vodíkovej infraštruktúry. Znárodnenie pritom nie je potrebné, štát inkasuje dividendy aj v súčasnom modeli a strana správne navrhuje adresnú (lacnejšiu) pomoc ohrozeným domácnostiam.

Strana nechce zvyšovať počet nových zamestnancov (hoci sama navrhuje vznik viacerých nových úradov), ale nehovorí nič o znižovaní ich počtu.

Nie je jasné, ako si Hlas predstavuje decentralizáciu. Na jednej strane je zvýšenie kompetencií vyšších územných celkov, či posilnenie príjmov samospráv o časť firemnej dane, ale z programu nevidno snahu o prenesenie vyššej zodpovednosti za ekonomický rozvoj na samotné obce.

Program strany Hlas je prepracovaný, obsahuje mnoho konkrétnych opatrení, aké človek čaká od tradičnej sociálne demokracie. Sústreďuje sa na posilňovanie postavenia štátu, zavádza nové agentúry a fondy. Lenže strana v programe úplne odignorovala nutnosť konsolidácie, naopak navrhuje nové výdavky, ktoré sa počítajú v miliardách. Na to nebude môcť využiť ani zaklínadlo eurofondy. Ultimátnym klincom tohto programu je získanie väčšinového podielu v energetických podnikoch. Kde na to chcú vziať?

SaS (7/10)

SaSka opäť predstavila dlhý program nabitý väčšinou konkrétnymi opatreniami. Strana deklaruje záväzok nezvyšovať daňovo odvodové zaťaženie (zavedenie daňovej brzdy) a zároveň opätovný návrat k rovnakej 19 % sadzbe pre daň z príjmov firiem a fyzických osôb. Navrhuje, aby daňové nadpríjmy boli viazané na znižovanie deficitu, čo by v kombinácii s limitmi výdavkov mohlo viesť k rýchlejšej konsolidácii deficitu. Navrhuje zrušenie dane z poistenia a mierne zníženie stropu pre platenie sociálnych odvodov na 6 násobok priemernej mzdy. Popri tom predpokladá pokračovanie v reforme UNITAS, a teda navrhuje ročné zúčtovanie sociálnych odvodov.

Pozitívne hodnotíme zvýšenie limitu pre firmy na platenie DPH, ktorý sa mal vzhľadom na existujúcu infláciu zvyšovať už dávno. Pomerne konkrétne definuje zmenu rozpočtového určenia daní s cieľom posilniť príjmy samospráv, hoci z textu programu nie je celkom jasné, ako si strana decentralizáciu (slobodu a zodpovednosť samospráv v rozhodovaní o prostriedkoch) predstavuje.

Ani v tohtoročnom programe nechýba odvodový bonus, ktorý by ale musel byť upravený, aby zohľadnil zmenené parametre rodinnej politiky. Parametre upraveného bonusu predstavené neboli. Strana navrhuje fiškálne neutrálne zmeny v daňovom bonuse, ktoré by malo odstrániť skoky v jeho výške (podľa veku dieťaťa). Aj v programe SASky nájdeme príspevok na bývanie (potrebné riešenie celoplošných dotácií na energie) odtrhnutý od systému hmotnej núdze, vyplácaný už pri prekročení 25 % podielu nákladov na bývanie na výdavkoch domácnosti.

Pomerne zásadné zmeny predstavila strana v oblasti dôchodkov, hoci tieto by mali byť opäť fiškálne neutrálne. Spoločné dôchodkové účty manželov/partnerov sú dobrým, zjednodušujúcim krokom. Zavedenie virtuálnych účtov by ale malo byť spojené s poctivou reformou I. piliera, lebo udržanie starého modelu výpočtu dôchodkov aj so zabudovanou solidaritou bude veľmi ťažké nahradiť. Vyššia zrozumiteľnosť dôchodkového systému sa nemusí dostaviť. Vyššie dobrovoľné súkromné úspory na dôchodok chce strana odmeňovať sumou 1 000 eur, bez uvedenia celkových nákladov. Pozitívne hodnotíme opätovný návrat k slobodnému prístupu k úsporám v II. pilieri.

SASka presadzuje osobný rozpočet ako nástroj financovania dlhodobu sociálnej starostlivosti. Bohužiaľ, v programe nie sú parametre, pričom táto žiaduca reforma bude predstavovať signifikantné dodatočné náklady. Už len kvôli tomu, že dnes sa veľa odkázaných k službám nedostane, s osobným rozpočtom to bude jednoduchšie.

Logickou otázkou po prečítaní programu tak je, ako chce strana popri konsolidácii obrovského deficitu znižovať daňové zaťaženie, prípadne uvedené nové výdavky. Strana síce navrhuje všeobecné opatrenia ako znižovanie daňovej medzery vo výbere DPH, zvýšenie efektivity výberu daní a sociálnych odvodov (UNITAS), ročné zúčtovanie odvodov, či prísnu kontrolu výdavkov cez ÚHP, ale to na deficit, ktorý by mal dosiahnuť 7 mld. eur, nestačí. V programe chýbajú konkrétnejšie opatrenia na výdavkovej strane. V tomto rozsahu priestor na znižovanie daní nevytvárajú. Privatizácia CARGA je jedinelým návrhom v stranických programoch, ale je otázne, či v súčasnej dobe prinesie vôbec nejaké zdroje.

KDH 5/10

Strana vo svojom programe zverejnila najpodrobnejší a najvýstižnejší popis súčasnej neútešnej situácie vo verejných financiách. V navrhovaných opatreniach sa však opierajú najmä o neurčité výsledky dodržiavania zodpovedného a obozretného hospodárenia. Bohužiaľ, formulka odstránenie „šafárenia“ nestačí. Väčšinu verejných výdavkov tvoria a zdrojom deficitu sú sociálne transfery a tie chce KDH v mnohých podobách zvyšovať.

Aj tu nájdeme viackrát opakovaný pocit, že nový orgán na rokovaní vlády zmení celý sektor (aj školstvo má ministerstvo a reformy chýbajú), a tak tu nájdeme návrh na ministerstvo cestovného ruchu a športu.

Daňový systém považuje strana za neprehľadný a demotivujúci. Navrhuje opätovné zavedenie rovnakej sadzby dane, hoci z textu nie je jasné, či to má byť 19 % alebo menej. Odpočítateľné položky sa majú valorizovať o rast priemernej mzdy, čo zabráni tichému zdaňovaniu. Osviežujúci je návrh na odstránenie dvojitého zdanenia dividend. Strana opatrne hovorí o možnosti prechodu na tzv. estónsky model zdaňovania len vyplatených ziskov. Z návrhu nepriamo vyplýva zvyšovanie hriechnych (ako tabak, alkohol) spotrebných daní. Aj KDH navrhuje zvýšiť limit registrácie pre DPH, konkrétne na 60 000 eur. Netradičný je tiež návrh na znižovanie daňového zaťaženia párov podľa doby trvania manželstva.

Novinkou je požiadavka na nezávislé hodnotenie reformných zákonov. Pozitívne hodnotíme dôraz na potrebné obmedzenie regulácie cien energií a adresné kompenzácie.

Strana navrhuje zjednodušenie a stabilizovanie daňového systému vrátane spoločného výberu daní a všetkých odvodov. Mikropôžičky pre 50 000 podnikateľov pôjdu na úkor dlhu.

Strana avizuje ďalšie kolo decentralizácie s cieľom preniesť na samosprávy viac kompetencií a financovať ich daňovým mixom.

Rodiny s pracujúcim rodičom a 3 a viac deťmi by mali dostať príspevok na kúpu elektrického auta, ale bez špecifikácie výšky príspevku a cenovky tohto opatrenia. Žiadna iná strana nemá tak detailne popísaný program v oblasti sociálnych služieb. To na jednej strane vyvoláva dojem hĺbkového poznania, na druhej strane desiatky navrhovaných opatrení budú dohromady nákladovo náročné. To koniec koncov strana ako jediná priznáva, keď hovorí o postupnom zvýšení objemu zdrojov v tejto oblasti o 1 %. Viac ako miliarda eur by mala okrem iného slúžiť na zvýšenie príspevku pre domácich opatrovateľov o 500 eur, výrazný 50 % rast miezd v sociálnych službách. Ani tu nechýba osobný rozpočet, vďaka ktorému si pomocou poukazov budú môcť občania sami vybrať spôsob a formu opatery cez sociálne služby či kompenzácie, ktoré potrebujú. Osobný rozpočet bol pritom v programe aj vlády zvolenej v roku 2020. Nebol zavedený, lebo vláda nebola ochotná inde potrebnú miliardu škrtnúť.

Z textu programu sa zdá, že KDH chce zmeniť valorizáciu dôchodkov tak, aby reflektovala aj rast priemernej mzdy. To by bolo z dlhodobého hľadiska pomerne nákladné, valorizácia o dôchodcovskú infláciu bola prijatá preto, že zachováva kúpnu silu ale hlavne znižuje budúci rast výdavkov systému. Strana tiež navrhuje ďalšie zvyšovanie solidarity tým, že by sa 30 % objemu valorizácie rozdeľovalo rovnomerne. To by počas života dôchodcu znamenalo čiastočnú nivelizáciu dôchodkov. Pozitívne hodnotíme fakt, že strana navrhuje opätovne povoliť jednorazový výber úspor.

V programe je 23-krát slovo zväžime, čo pochopiteľne vyvoláva pochybnosti o skutočných zámeroch strany. Program ako taký je veľmi podrobný, obsahuje stovky opatrení bez vyčíslenia nákladov, čo znižuje jeho uchopiteľnosť. Každopádne aj tento program sa vyhol špecifikovaniu úspor, ale zameral sa na nové dávky a podporné programy. Argumentácia lepším riadením štátu na obrovský deficit jednoducho nestačí.

Progresívne Slovensko (6/10)

Ak bol niekto prekvapený, že vo volebnom kompase bolo Progresívne Slovensko ekonomicky mierne napravo, tak nečítal program strany. PS nechce zvyšovať daňové zaťaženie. V programe nie je žiadny návrh na nové dane, strana by však rada zaviedla zmenu v daňovom mixe. Nepriamymi daňami by malo byť financované znižovanie sadzieb dane z príjmov fyzických osôb, či právnických osôb. Čisté príjmy ľudí s nízkymi príjmami majú byť zvýšené zavedením odvodovej odpočítateľnej položky. Pozitívne hodnotíme fakt, že tá sa nemá týkať len zdravotných odvodov (tá by mala byť podľa nás zrušená, lebo nepriamo zasahuje do hospodárenia zdravotných poisťovní), ale aj sociálnych odvodov. Bohužiaľ,

tieto sľuby nie sú spojené s uvedením cieľových sadzieb, dopady sa nedajú odhadnúť.

Podnikanie chcú podporiť zrychlením odpisovania, rozumnejším zápočtom daňovej straty, či oslobodením kapitálových príjmov od zdanenia pri držaní slovenských spoločností. Zároveň chce strana zaviesť e-faktúru, pravdepodobne s cieľom zvýšiť výber DPH. Programu sa ale dá vytknúť nedostatok konkrétnosti v návrhoch - čo si má človek vziať z vety: „Upravíme zdanenie finančných aktív a investícií do spoločností vrátane alternatívnych foriem investícií (napr. kryptomien) tak, ako to upravujú okolité krajiny Európskej únie.“?

Viac slobody chce dať strana samosprávam vo výbere daní a poplatkov, väčšiu stabilitu príjmov chce podobne ako iné strany dosiahnuť financovaním s rôznych daní. Znamená to, že strana je fanúšikom decentralizácie?

Rodinám chce strana dopriať zjednotený rodičovský príspevok s možnosťou flexibilného čerpania, ale opäť bez uvedenia cenovky. Pred nástupom do školy by mali rodiny dostávať príspevok na deti vo výške 350 eur mesačne. Plejádu rodinných dávok jedného z najštedrejších systémov rodinnej politiky v EÚ chce strana rozšíriť o popôrodnú dávku, opäť bez uvedenia hodnôt. Plošné dotácie na obedy chce strana rozšíriť aj na materské školy. Dlžníkom čeliacim rastúcim úrokom chce pomôcť hypotekárnymi prázdninami. Tieto výdavky rozhodne nebudú zadarmo, strana k nim neuviedla cenovku. Nízkopríjmové domácnosti chce podporiť príspevkom na náklady na bývanie, ak tie presiahnu 30 % príjmov domácnosti.

Zvýšiť by sa mali výdavky na pozostalostné dôchodky, strana chce zaviesť výplatu čiastočného dôchodku pred dosiahnutím dôchodkového veku. Pozitívne hodnotíme záujem zvýšiť odvody do druhého piliera, ako aj zdieľanie dôchodkových práv pre manželov/partnerov počas obdobia starostlivosti o deti.

Otázny je návrh na zvýšenie požiadavky na zníženie emisií na 60 %, príp. 65 %. 5 % zvýšenie cieľa je 3,6 mil. ton emisií, pričom US Steel s poklesom 2,6 mil. ton a Elektráreň v Novákoch už budú „použitú“ na dosiahnutie súčasného 55 % cieľa. 3,6 mil. ton sú emisie troch Slovaftov, každé ďalšie znižovanie v krátkom čase bude preto vyžadovať viac verejných zdrojov, a to nielen z kasy Európskej únie.

Aj strana Progresívne Slovensko sa vo financovaní konsolidácie spolieha hlavne na výdavkové limity, t.j. povinné znižovanie deficitu o 0,5 %. Konkrétnych úsporných opatrení je minimum, ako napríklad neplatenie poistného za štátny majetok. Inak strana, podobne ako iné, sa spolieha na systémové zmeny, ako prísnejšia kontrola výdavkov pri schvaľovaní, či znižovanie daňovej medzery.

SMER (1/10)

Strana nezverejnila klasický program ale len programové body. Vymedzuje sa v ňom proti neoliberalným globálnym megatrendom a hovorí o potrebe silného štátu. Spochybňuje neregulovaný voľný trh naopak navrhuje v prípade potreby silné regulačné zásahy. V časti sociálny štát nájdeme desiatky výdavkových opatrení, počnúc bonifikácie úrokovej sadzby na hypotéky, cez zabezpečenie dostupných ceny tovarov a služieb,

až po plnohodnotný 13. dôchodok (dnes je cca polovičný). Opäť nájdeme bod s návrhom na zastropovanie veku odchodu do dôchodku, či štedrejšiu valorizáciu dôchodkov.

V programe nie sú zverejnené žiadne detaily programu s názvom „Národný program natality“. Máme si pod ním predstaviť finančné stimuly rodinám?

Hospodárstvo chce strana podporiť rozsiahlymi stimulmi, ktoré majú spoločne so sociálnymi programami solidárne z daní financovať nadmerne ziskové sektory. Zároveň bude strana presadzovať právo podnikateľského sektora na primeraný zisk. Nehovorí nič o tom, koľko to je. Ekonomovia však vedia, že nič ako primeraný zisk neexistuje. V prípade efektívnosti (čo to znamená, nevieme) bude požadovať znárodnenie energetiky.

V rámci úsporných opatrení nájdeme akurát „analýzu účelnosti vynakladania verejných prostriedkov“ a „Rozumné konsolidačné úsilie“ pri ozdravovaní verejných financií.

Zo zverejnených materiálov je zrejmé, že strana chce budovať nákladný sociálny štát financovaný bankami a veľkými firmami. Avšak rozsiahle výdavkové zámery ani banková daň (100-200 mil. eur), či zvýšenie odvodu regulovaných subjektov (100 mil. eur), nezafinancuje. Opätovný návrat k stropu dôchodkového veku znamená rozsiahle deficit v budúcnosti. Strana zdá sa súčasnú výšku deficitu za kritickú nepovažuje.

Republika (4/10)

Keď sa človek začíta do programu strany, tak narazí na vety „naďalej budeme presadzovať rozširovanie osobnej aj finančnej slobody jednotlivca“, „znižime dane z príjmu fyzických osôb a daňové zaťaženie presunieme skôr na nepriame dane“, „posilníme a zabezpečíme sporiaci systém“, „zavedieme koncept jeden odvod- jedna daň“. Strana má ambiciózne cieľ znížiť štrukturálny deficit pod 2 % HDP a čistý dlh udržiavať pod hranicou 50 % HDP. K tomu navrhuje licencie pre živnostníkov (jedna platba), zlepšenie podnikateľského prostredia.

V programe nenájdeme konkrétne návrhy na zvyšovanie dávok, skôr cieľ zabezpečiť dostupnosť služieb pre občanov aj v odľahlých regiónoch.

Potom ale vyplávajú na povrch prvky typické pre nacionalistické riadenie ekonomiky. Podporu malých a stredných podnikov majú financovať zdanené ziskové firmy (najmä monopoly so zahraničnými vlastníkmi). Ekonomika má byť riadená dlhodobými národnohospodárskymi plánmi. Energetika, vodárne sa majú vrátiť do štátnych rúk, rovnako cenotvorba.

Národný záujem cítiť aj zo snahy všemocne podporovať domáci stavebný sektor, ktorý by mal dosiahnuť 10% HDP. Štát má poskytnúť rozsiahle zdroje na výstavbu bývania, nechýbajú dotácie na podporu ľudí s hypotékami, každé dieťa znamená zníženie objemu úveru. K tomu treba priradiť uprednostnenie slovenských dodávateľov pri obstarávaní štátu. Bohužiaľ, tento tradičný pohľad „tehla a malta“ na udržateľný ekonomický rast nestačí. Hoci strana hovorí o podpore podnikania s vysokou pridanou hodnotou, táto má často korene a pôvod v zahraničí.

Aj Republika navrhuje viacdrojové financovanie samospráv a navrhuje zníženie počtu samosprávnych krajov (VÚC) na 3+1, prípadne 4+1.

Konkrétnych úsporných opatrení je minimum. Zaujal nás návrh na zrušenie dlhodobovo neobsadených pozícií vo verejnej správe.

Program Republiky obsahuje svetlé momenty, strana si dobre uvedomuje riziká deficitného rozpočtu, či problémového dôchodkového systému (nenavrhuje strop dôchodkového veku). Obsahuje však silný dôraz na štátne rozhodovanie o smerovaní ekonomiky, preferencii slovenských dodávateľov, a spolieha sa na úlohu betónu. To sú však kroky, ktoré budú ekonomický rast brzdiť a tým aj budúce daňové príjmy. Prístup ku konsolidácii obrovského deficitu vystihuje veta z programu: „Jednoducho, zavedieme do hospodárenia štátu potrebný poriadok a systém, vďaka ktorému bude Slovensko trvale rásť a prosperovať.“

Aliancia (2/10)

Hodnotenie programu Aliancie je náročné, keďže veľká časť programu sa venuje riešeniu problémov regiónov s vysokým podielom maďarskej menšiny. Strana sa hlási k „výdavkovým“ limitom ako nástroju zodpovednej fiškálnej politiky s cieľom dosiahnuť vyrovnaný rozpočet. Navrhuje zavedenie klauzuly Sunset clause, ktorá by reguláciám zavádzajúcim byrokráciu dala životnosť tri roky. Nízkopríjmovým zamestnancom navrhuje odvodovú odpočítateľnú položku.

Dôraz kladie na hospodárenie samospráv, kde navrhuje aj možnosť samospráv meniť výšku sadzieb daní (nešpecifikuje, ktoré, ale predpokladáme že sa jedná o dane z príjmu).

Popri tom obsahuje program množstvo výdavkových položiek, predovšetkým na podporu života menších, ale aj napríklad dotovanie cien elektriny na úrovni roka 2021 do konca volebného cyklu. Nechýba ochrana domácností pred vysokými splátkami hypoték.

Celkovo v programe chýbajú riešenia, ako získať dodatočné zdroje a vysporiadať sa s vysokým deficitom. Výdavkové položky nie sú špecifikované ani ocenené.

Demokrati (4/10)

Program strany obsahuje stovky konkrétnych a na rozdiel iných strán často špecifikovaných opatrení, hoci volič sa ani z nich nedozvie cenovku, koľko daní na ich financovanie bude potrebných.

Zásadné sú predovšetkým návrhy v dôchodkovej oblasti. Valorizácia dôchodkov má znížiť udržateľnosť prvého piliera, keďže valorizácia má zahrňovať aj rast priemernej mzdy. K zásadnému zvýšeniu výdavkov v budúcnosti dôjde navrhovaným započítaním obdobia na strednej aj vysokej škole. To automaticky zvýši dôchodky budúcich dôchodcov o pätinu (VŠ absolventi), či devätinu (SŠ absolventi). Nielen že započítavanie nedáva zmysel v zásluhovom systéme (štúdium nie je práca, študuje sa v zásade kvôli vyššiemu príjmu), zníži to aj motiváciu pracovať vo vyššom veku. K tomu strana

pridáva ďalšie výdavky v podobe zvýšenia nároku na predčasný dôchodok, ktorý tiež zvýši motiváciu ľudí odísť z trhu práce. Pozitívne hodnotíme snahu umožniť slobodný prístup k úsporám v II. pilieri.

Finančne náročné sú aj návrhy v rodinnej politike. V uplynulom roku vzrástli tieto výdavky skokovo o tretinu, patria k najvyšším v EÚ, no v programe strany nájdeme ďalší prudký rast týchto neadresných výdavkov. Vyšší daňový bonus aj pre študentov VŠ (mnohí z nich majú už vlastný príjem), zjednotenie rodičovského príspevku na vyššej úrovni, zníženie odvodov pre rodičov vychovávajúcich deti a viaceré ďalšie. Zvýšenie daňového bonusu pri hypotékach mladých. Hypotekárnym dlžníkom má štát pomáhať aj pri komplikáciách so splácaním. Pozitívne hodnotíme zavedenie príspevku na bývanie nezávisle od hmotnej núdze, hoci strana neuviedla presnejšie podmienky.

Okrem rodinnej politiky by malo pribudnúť aj šrotovné vo výške 2 000 eur na auto a 5 000 eur na elektromobil, čo môže predstavovať nové výdavky rádovo v desiatkach miliónov eur. Do zákona sa má zakotviť dotácia 19 000 eur na energetickú rekonštrukciu domu.

Na druhej strane strana navrhuje návrat k rovnakej sadzbe dane 19%. Zaviesť jednotnú odvodovú odpočítateľnú položku a zvýšiť nezdaniteľné minimum, ktoré by malo platiť aj pre dôchodcov. Strana chce tiež ako jedna z mála zrušiť osobitný odvod regulovaných subjektov, ktorý nesystémovo zdaňuje vybrané podniky. Zrušiť chce zdravotné odvody z pasívnych príjmov, či znížiť minimálne odvody pre SZČO.

Ako chce strana riešiť obrovský deficit, významné zvyšovanie výdavkov a zároveň zníženie daní?

Je to štandardný mix „zlepšíme systém, výdavkové stropy, zavedieme UNITAS, ušetríme na prevádzke, ÚHP na každé ministerstvo“. Toto rozhodne nebude stačiť, rovnako ani úspory v daňových výdavkoch. Najväčšiu časť z nich predsa predstavuje nezdaniteľná časť základu dane z príjmov, ktorú strana navrhuje zvýšiť. Nebudú to úspory na prevádzke, ale práve oblasť sociálnych transferov je jediná, ktorá poskytuje dostatočný priestor na úspory.

OĽaNO a priatelia (0/10)

Strana nezverejnila program. Zverejnila Zmluvu so Slovenskom, v ktorej navrhuje ďalšie zvyšovanie výdavkov v oblasti rodinnej politiky v podobe 100 eurového daňového bonusu pre matky a pracujúcich do 25 rokov. Opatrenie nemá cenovku. Rovnako hypotekárne prázdniny pre rodiny s deťmi do 6 rokov.

V rámci Zmluvy so Slovenskom nie sú uvedené žiadne konsolidačné opatrenia, pričom práve skokové zvýšenie výdavkov rodinnej politiky presadené touto stranou je jedným z kľúčových príčin súčasného vysokého deficitu. Odmena 500 eur za účasť vo voľbách by jednorazovo navýšila deficit o cca. 1,5 mld. eur.

INESS hodnotenie volebných programov: Školstvo

Róbert Chovanculiak

V inštitúte INESS už od roku 2010 pravidelne hodnotíme volebné programy politických strán kandidujúcich do Národnej rady SR. V aktuálnom hodnotení sme vybrali jedenásť politických strán, ktorých volebné preferencie dosiahli v prieskumoch aspoň 3 %.

Tieto vybrané strany sme hodnotili v piatich oblastiach: **školstvo, zdravotníctvo, verejné financie a daňová politika, podnikateľské prostredie a pôdohospodárstvo.** Každý nasledujúci pracovný deň zverejníme hodnotenie za jednu oblasť. V hodnotení budeme dávať body od 1 do 10, pričom platí, že čím vyššie číslo, tým lepší program v danej hodnotenej oblasti.

Volebné programy politických strán majú dva zásadné problémy: pred voľbami nezaujímajú voličov a po voľbách nezaujímajú politikov. Naším hodnotením sa snažíme uľahčiť prácu tým prvým, aby sa mohli informovanejšie rozhodnúť. A následne kontrolovať prácu tých druhých, aby nezabúdali na tie lepšie opatrenia, ktoré sľubovali pred voľbami.

Dnes začíname hodnotením volebných programov za oblasť školstva.

Školstvo - povinná jazda

Volebné programy väčšiny strán v oblasti školstva sú charakteristické únavným opisovaním a vymenovávaním

toho, ako by malo dobré školstvo vyzeráť. Strany sa zhodujú, že chcú kvalitné, inkluzívne, pre 21. storočie aktuálne školstvo, v ktorom budú pracovať spokojní a schopní učitelia, ktorí nebudú učiť žiakov memorovaním, ale aktívnou formou ich naučia kriticky myslieť, spolupracovať a byť kreatívni. Toto všetko chcú strany dosiahnuť slovesami ako „podporíme, skvalitníme, zabezpečíme, sprístupníme, dosiahneme, posilníme“ a podobne.

Schematicky vyzerá veľká časť programov nasledovne:

- 1) Budeme robiť veci s dobrým úmyslom.
- 2) Niečo sa stane.
- 3) Výsledkom bude kvalitné školstvo.

Strany tak v programoch popisali množstvá strán dobre znejúcimi abstraktných sľubmi a cieľmi, ktoré chcú dosiahnuť podobne abstraktnými a nejasnými politikami a nástrojmi. V našom hodnotení sme sa rozhodli ignorovať tieto aspekty volebných programov v oblasti školstva. Naše hodnotenie bude reflektovať iba konkrétne návrhy na riešenia, pri ktorých existuje realistická možnosť, že ich strany dokážu pretaviť do skutočných politík.

Hlavným spoločným znakom väčšiny programov je absencia odvahy priniesť významnejšiu reformu do školstva. Väčšina strán sa zhoduje, že chcú pokračovať v kurikulárnej (obsah vzdelávania) reforme v rámci Plánu obnovy. To je však veľmi malá ambícia vzhľadom na systémové nedostatky nášho školstva. Žiadna zo strán neprišla s nejakou dôležitejšou zmenou filozofie fungovania školstva (decentralizácia, reforma právomocí, zmena financovania cez vouchre, ...), alebo si nevybrala nejaký zahraničný model, ktorým by sa chcela inšpirovať (autonómne školy, reforma školskej inšpekcie alebo systému testovania žiakov a jeho využívanie pri riadení). Kvôli tejto absencii významnejšej reformy školstva nedosiahla žiadna zo strán plný počet 10 bodov.

KDH 7/10

Strana KDH ako jediná strana vo svojom programe explicitne uvádza konkrétny návrh na zvýšenie výdavkov v školstve z úrovne 4,6 % HDP na úroveň 5,1 % HDP, čo je priemer krajín EÚ. Ide o zvýšenie výdavkov o približne 600 mil. eur ročne. Toto navýšenie plánuje použiť predovšetkým na zvýšenie miezd učiteľov. Konkrétne priemerná mzda učiteľov by mala byť vo výške 130 % priemernej mzdy v hospodárstve, alebo „aspoň na úrovni priemernej mzdy vysokoškolsky vzdelaných zamestnancov.“ Tento cieľ však pôsobí zmätočne: buď je už dosiahnutý (130 % priemernej mzdy v hospodárstve dosiahneme tento rok) alebo ide vysoko nad úroveň krajín EÚ (V EÚ zarábajú učitelia v priemere 89 % zo mzdy vysokoškolsky vzdelaných zamestnancov). Autori programu tak nemajú úplne najlepšiu predstavu o výške miezd v SR.

Pozitívne hodnotíme, že KDH explicitne uvádza cieľ vytvoriť kritériá diferencovaného odmeňovania a navýšiť variabilnú zložku platu učiteľov. Taktiež plánujú odmeňovať učiteľov podľa životných nákladov v rôznych regiónoch (tzv. koeficient ekonomickej rovnováhy). Ide o dôležité opatrenie, ktoré zvyšné politické strany vo svojich programoch nemajú. V oblasti financovania KDH taktiež plánuje zjednotiť roztrieštenosť financovania školstva. Konkrétne preniesť originálne kompetencie do normatívneho financovania. A zavedenie

individuálnych vzdelávacích účtov pre vzdelávanie dospelých. Škoda, že podobne neuvažuje aj pri žiakoch regionálneho a študentoch vysokého školstva.

KDH taktiež navrhuje zaviesť do školstva stredný manažment. To považujeme za správne identifikovaný problém - na Slovensku máme skutočne problém s roztrieštenosťou riadenia v malých obciach. Určitá miera konsolidácie na vyššej úrovni riadenia je preto potrebná. KDH navrhuje, že túto úlohu majú zastávať Regionálne úrady školskej správy. Je však otázne, či štátne úrady a práve na úrovni VÚC sú tie najlepšie jednotky spravovania regionálneho školstva. Vzhľadom na problémy, ktoré sú stále prítomné pri riadení siete stredných škôl, ktoré podliehajú práve vyšším územným celkom.

Za negatívne stránky považujeme návrh rozširovať povinnú školskú dochádzku, a to až do veku 18 rokov, resp. dokončenia stredoškolského vzdelania. Predlžovanie rokov strávených v škole pre študentov, ktorí nemajú záujem o pokračovanie vo vzdelávaní len vytvára problémy a náklady pre školy, ktoré ich tam musia držať, aj samotných študentov, ktorí tam musia ostať. KDH chce tiež prepojiť dáta z elektronickej triednej knihy s informačným systémom Úradov práce a s pediatrickými ambulanciami s cieľom lepšej intervencie pri deťoch zo znevýhodneného prostredia. Takéto opatrenie by však zvýšilo riziká zneužitia a digitálneho sledovania štátu nad všetkými školopovinnými občanmi v tejto krajine. Vzhľadom na skúsenosti so zneužívaním štátnych databáz a informácií to považujeme za zlý krok. Podobne negatívne hodnotíme návrh na vytvorenie nového ústredného orgánu štátnej správy, ktorý zastreší šport. Súčasné nastavenie so štátnym tajomníkom pre šport na úrovni ministerstva školstva považujeme za dostatočné.

Sloboda a solidarita 7/10

V oblasti financovania školstva je SaS v porovnaní s ostatnými politickými stranami opatrnejšia. Pri učiteľoch navrhujú zavedenie automatického zvyšovania platov o infláciu. A ďalšie navýšenie naviazovať na merateľné zlepšenia vo výsledkoch žiakov. Teda nenavrhujú skokovité zvýšenie plošných miezd. Negatívne však hodnotíme vzdanie sa ambície presadiť regionálnu diferenciaciu odmeňovania učiteľov na Slovensku, čo je kľúčový problém nedostatku učiteľov v drahších regiónoch.

Positívne hodnotíme zdôraznenie dôležitosti testovania a vyhodnocovania vývoja stavu školstva pomocou národných meraní. Rovnako aj pokračovanie v konsolidácii priamo riadených organizácií ministerstva školstva. A taktiež konkrétny návrh ako podporiť racionalizáciu siete škôl pomocou vyplatenia ušetreného kompenzačného normatívu za 5 rokov škole, ktorá sa spojí. Je však otázne, či by táto úspora nemala byť skôr vyplatená zriaďovateľovi zatvorenej školy. Ten je najčastejšie zdrojom odporu voči spájaniu.

SaS sa pri riešení slovenských problémov s nedostatkom učiteľov vo svojom programe inšpirovalo aj zahraničnými politikami. Konkrétne ide o politiku „Now Teach“ z Veľkej Británie. Vo svete je však viacero modelov ako rýchlejšie a efektívnejšie requalifikovať budúcich učiteľov (napr. singapurský model). Positívne hodnotíme návrh zavedenia pilotného programu pre študentov pedagogických smerov, v

rámci ktorého budú vykonávať súvislú ročnú prax na pozícii asistentov učiteľa.

Podobne ako PS, ani SAS nemá presne vyčíslené výdavky na financovanie niektorých navrhovaných politík. Konkrétne na opatrenia „preplácanie doučovania zavedieme ako pravidelnú súčasť dotácií pre školy“ a „príspevky na letné školy sa stanú pravidelnou súčasťou dotácií pre školy“ alebo „zavedieme normatívne financovanie materských škôl bez ohľadu na zriaďovateľa“.

V otázke financovania vysokých škôl považujeme za krok správnym smerom návrh SaS, aby sa okrem počtu študentov vo väčšej miere zohľadňovala aj miera ich uplatniteľnosť na trhu práce.

Niektoré návrhy SaS sa skôr než na reformný návrh podobajú na manažersko-podnikateľské rozhodnutia, ktoré by mali robiť jednotlivé školy. Napríklad návrh na zavedenie pozície „administratívny pracovník školy“, ktorý má pokrývať administratívne činnosti za učiteľov a riaditeľov. Štát by mal minimalizovať zbytočnú administratívu a byrokráciu. A následne odstrániť regulácie, čím sa školám zvýši miera slobody, aby si mohli sami nastaviť rôznu del'bu práce a úloh v rámci školy a odbremeniť tak učiteľov a riaditeľov.

Progresívne Slovensko 5/10

Strana PS kladie dôraz na potrebu zvýšenia podielu detí v predškolskom vzdelávaní. Positívne hodnotíme návrh uľahčiť zakladanie materských škôl prostredníctvom revízie hygienických a bezpečnostných noriem. A taktiež umožniť vstup alternatívnym poskytovateľom predškolského vzdelávania do oficiálnej siete - čo zrovnoprávni ich financovanie. Positívne hodnotíme aj návrh na optimalizáciu siete základných a stredných škôl. Podľa PS by v menších obciach mal ostať len I. stupeň ZŠ. Avšak strana PS neuvádza, akými krokmi chce toto nepopulárne opatrenie dosiahnuť, keďže ide o prenesené kompetencie.

V PS taktiež zdôrazňujú dôležitosť zatraktívnenia bakalárskeho stupňa vysokoškolského vzdelávania a navrhujú, aby štát, ako jeden z najväčších zamestnávateľov, išiel v tomto príklade a na obsadenie pozície nevyžadoval magisterský titul. Rovnako navrhujú zavedenie kratších bakalárskych programov. To je niečo, čo sľubovalo už viacero strán, ale žiadna neprišla s dostatočne efektívnym nástrojom, ako to dosiahnuť.

V oblasti financovania školstva navrhuje PS viacero výdavkových politík ako priblíženie financovania vysokých škôl a vedy a výskumu k priemeru krajín EÚ. A platy učiteľov by mali byť v „rovnakom pomere k platom vysokoškolsky vzdelaných ľudí v iných povolaniach, tak ako je to v zahraničí.“ V PS dokonca navrhujú rozširovať politiku nárokovateľných podporných opatrení (psychológovia, vzdelávací asistenti, pomocní personál) aj na vysoké školy. Tieto politiky budú znamenať navýšenie verejných výdavkov o vysoké stovky miliónov eur ročne, ale v programe PS nenájdeme ani náznak snahy o ich vyčíslenie.

Vo vzťahu k odmeňovaniu učiteľov je najväčší nedostatok programu PS absencia riešenia problému nedostatku učiteľov

v drahých regiónoch západného Slovenska. PS sa aktívne stavia proti regionalizácii miezd učiteľov, ako spôsobu riešenia nedostatku učiteľov vo vybraných lokalitách.

Za negatívum považujeme laxný prístup k nafukovaniu rozvrhu žiakov. V programe PS navrhujú zaradiť do povinných osnov finančné vzdelávanie a taktiež vzťahovú a sexuálnu výchovu. Toto je niečo, čo by si mali určovať samotné školy podľa svojej profilácie a dopytu zákazníkov. Centrálna a plošná zavedenie takéhoto vzdelávania znamená buď predlžovanie času stráveného v školách alebo vylúčenie niektorých iných predmetov či študijných okruhov z rozvrhu.

Taktiež negatívne hodnotíme skeptický postoj strany PS k celonárodným testovaniam. V programe píš, že „Prehodnotíme využitie, formu a zameranie“ testovania. Podobne za rizikové považujeme označovať slobodnú možnosť voliť si rôzne vzdelávacie cesty rôznych žiakov počas štúdia za „nadmerné rozdeľovanie detí a žiačok/žiakov do rôznych vzdelávacích prúdov“, o ktorom chce PS otvárať celospoločenskú diskusiu.

Demokrati 3/10

Program strany Demokrati je plný dobre znejúcich fráz a cieľov, ktoré sa majú dosiahnuť abstraktnými slovesami typu „budeme podporovať, pokračovať, nadviažeme, presadíme, doplníme, posilníme, podporíme zmeny a modernizáciu, vytvoríme systém...“. Takýto program je ťažké hodnotiť z pohľadu zmeny verejnej politiky v školstve. Jediné opatrenia, ktoré sa dajú považovať za konkrétnejšie zmeny, sú podpora racionalizácie siete škôl (aj keď nie je uvedené akým spôsobom) a zvýšenie plátov učiteľov, aby sa pomer medzi priemernou mzdou učiteľov a priemernou mzdou vysokoškolsky vzdelaných ľudí na Slovensku priblížil pomeru v krajinách OECD.

Z pohľadu vysokých škôl stojí za spomenutie jediný konkrétny návrh v podobe zavedenia stáže pre študentov, ktorá nebude podliehať plateniu daní a odvodov – ak pôjde o stáž, ktorá zlepšuje kvalifikáciu študenta v jeho odbore.

Hlas 3/10

Strana Hlas vo svojom programe vymenovala, aké je vzdelávanie dôležité a ako by malo vyzeráť kvalitné školstvo, ale len absolútne minimum priestoru venovala spôsobom, ako to dosiahnuť. Taktiež sa vyhýbala akýmkoľvek konkrétnym predstavám o odmeňovaní učiteľov a zmenám vo financovaní. Len dookola opakuje, že je to všetko dôležité. Nechýba ani apel na prechod na znalostnú ekonomiku, rozvíjanie finančnej a digitálnej gramotnosti a priemysel 4.0. Jediným prekvapením strany Hlas je ich odmietnutie prebiehajúcej reformy, konkrétne prechodu na vzdelávacie cykly. Sľubovať zastavenie rozbehnutej reformy predstavuje ďalšie narušenie dôvery verejnosti a učiteľov v možnosť akejkoľvek zmeny presahujúcej volebný cyklus.

Aliancia 2/10

Volebný program strany Aliancia je zameraný na maďarskú menšinu a navrhuje opatrenia, ktoré majú pomôcť školám s maďarským vyučovacím jazykom. Z pohľadu celého školstva neprichádza so žiadnymi konkrétnymi opatreniami.

Republika 1/10

Program strany Republika rieši v prevažnej miere len politicko-filozofickú stránku obsahu vzdelávania. Ich cieľom je, aby boli deti vzdelávané „v duchu slušnosti, pracovitosti, úcty k starším a svojim predkom.“ Len minimálnu pozornosť venujú praktickým politikám, ktoré by riešili konkrétne problémy školstva.

SMER-SSD 1/10

Strana SMER-SSD vo svojom volebnom programe neprichádza s riešeniami problémov školstva, ale s názorom na politicko-filozofický obsah vzdelávania. Broja proti liberálnej ideológii a chcú presadzovať filozofiu, že „učí sa len v škole“. Jedinou výnimkou je návrh na zjednodušenie vzdelávania lekárov a zdravotných sestier s cieľom zatriktívniť toto povolanie.

OLaNO 0/10

Jediným návrhom strany OLaNO spojeným so vzdelávaním je zavedenie nároku na 50 eur na preplatenie športového krúžku pre žiakov prvého až ôsmeho ročníka. Strana úplne rezignovala na reformu školstva.

Sme Rodina 0/10

Nemá volebný program v oblasti školstva.

SNS 0/10

Strana SNS navrhuje presun škôl pod jednotné riadenie ministerstvom školstva a zavedenie jednotných učebníc. To je politika, ktorá by znamenala zhoršenie podmienok vzdelávania na Slovensku a vrátila nás tri dekády dozadu. Okrem toho navrhuje SNS aj neadresné dotácie na pokrytie prvotných nákladov pre začínajúcich študentov vysokých škôl vo výške 500 eur.

Program strany SNS v oblasti vzdelávania je tak kombinácia zlých systémových zmien s politikou rozdávania sociálnych balíčkov pre špecifické skupiny obyvateľstva.

iness.sk, 19.9. 2023

Je riziko defaultu pre Slovensko adekvátnou hrozbou?

Radovan Ďurana

Alarmujúce správy Rady pre rozpočtovú zodpovednosť naznačujú, že reči týkajúce sa zvyšovania dávok sú len populistickými prísľubmi našich rozprávkárov pred parlamentnými voľbami. Viac peňazí pre ľudí znamená menej peňazí pre štát, a teda výrazne rastúci štátny dlh, ktorý je spojený so zhoršujúcou sa úrovňou verejného sektora. K debate o tom, či Slovensku skutočne hrozí riziko bankrotu, sa vyjadril aj náš analytik Radovan Ďurana.

Ak nasledujúce dve vlády neprijmú potrebné opatrenia, Slovensko podľa Rady pre rozpočtovú zodpovednosť čaká osud Grécka.

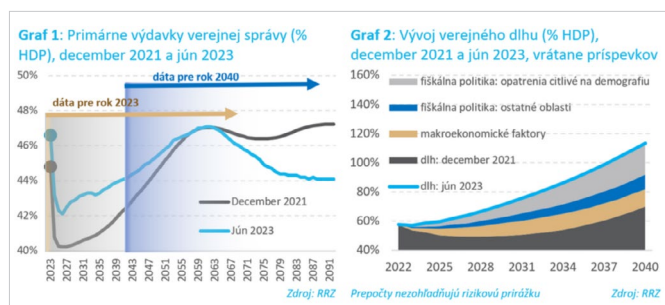
Vyššie dôchodky, vyššie platy pre štátnych zamestnancov či výrazné zvýšenie prídavkov na deti. Opatrenia posledných rokov, ktoré väčšinu obyvateľov potešili, veď kto by si nechcel finančne polepšiť. Politické strany zároveň pred voľbami sľubujú ďalšie zvyšovanie a nové dávky. Zdá sa tak, že nikto nemyslí na to, že štátna pokladnica nie je bezodná.

Ako však nedávno upozornila Zuzana Múčka z Rady pre rozpočtovú zodpovednosť (RRZ) v komentári [Najprv sa stratí dôvera](#), štátna pokladnica už naráža na svoje limity, a ak nasledujúce dve vlády nič nespraví, Slovensko čakajú vážne problémy či dokonca bankrot.

Krach štátu znie možno nepredstaviteľne, no príklad Grécka nám ukazuje, že nejde o nemysliteľný scenár. Múčka v komentári upozorňuje, že v prípade nezmenených politík už o desať rokov pocítíme dôsledky problémov súvisiacich s rastúcou zadlženosťou štátu.

Čo to bude znamenať? Nižší rast hospodárstva, menej dostupných prostriedkov na pokrývanie verejných výdavkov - štát totiž bude musieť vynaložiť čoraz viac peňazí na obsluhu dlhu. Kvalita verejných služieb bude klesať a s nimi aj životná úroveň.

Po roku 2030 sa v prípade, že vlády neprijmú potrebné opatrenia, situácia podľa Múčky začne zhoršovať ešte viac. V roku 2030 by sa verejný dlh mal priblížiť k 70 percentám HDP, v roku 2040 by už prekonal 110 percent HDP.

Analytici to vidia podobne

„V dôsledku toho môže v tom čase pravdepodobnosť defaultu na dlhodobé záväzky do lehoty ich splatnosti dosahovať až 93 percent,“ tvrdí autorka komentára. Pravdepodobnosť

neschopnosti splácania dlhu teda dosiahne vysoké úrovne. Môže za to najmä prijatie opatrení v oblastiach citlivých na starnutie, čiže dôchodky a rodinné politiky.

Na trhoch tak bude Slovensko vnímané ako riziková investícia. Štát si bude požičiavať s vysokou rizikovou prírážkou a môže prísť situácia, že bude mať vôbec problém požičať si, čo by znamenalo pád do bankrotu.

Toto všetko platí iba v prípade nezmenených politík, čiže ak by všetky politiky pokračovali v súčasnom nastavení. Nasledujúce vlády majú možnosť tomuto scenáru zabrániť, musia však prijať konsolidačné opatrenia, ktoré prispejú k znižovaniu dlhu a zlepšeniu dlhodobého výhľadu verejných financií.

Ak sa však pozrieme na predvolebné programy a sľuby najsilnejších politických strán, žiadna nehovorí o potrebe dostať štátny dlh pod kontrolu, práve naopak. Strany sa predbiehajú v tom, kto voličovi sľúbi štedrejšiu vládnú podporu.

Analytik INESS-u Radovan Ďurana nepovažuje komentár RRZ za alarmistický, naopak, je podľa neho silne argumentačne podchytený. Považuje za pochopiteľné, že politici budú vo svojich vyjadreniach súčasné riziko znižovať, aby sa nemuseli púšťať do nepopulárnych konsolidačných opatrení. Ako totiž vysvetľuje, „fiskálna udržateľnosť má jednu spoločnú črtu s globálnym otepľovaním. Náklady konsolidácie nesie jedna skupina politikov, benefity úplne iná“.

Múčkino analýzu považuje za realistickú aj makroanalytik Tatra banky Tibor Lőrincz. Debata o tom, že v dlhodobom horizonte sú verejné financie v zlom stave, prebieha už od zavedenia druhého piliera, a to najmä pre neutešené demografické vyhliadky. „Po takmer 20 rokoch sa budúcnosť priblížila a verejné financie sú rizikové už dnes. Keď do toho pridáme sociálne balíčky a atómovky posledných vlád a celkovú chýbajúcu politickú vôľu ozdraviť verejné financie, ťažko považovať analýzu RRZ za alarmistickú,“ hovorí pre Postoj.

Klimek upozorňuje na dobrý rating agentúr

Iný názor na vec má bývalý štátny tajomník ministerstva financií Marcel Klimek. Podľa neho je komentár nerealistický, a to najmä preto, že pracuje s predpokladom, že desaťročia bude platiť scenár nezmenených politík, čo je však podľa neho mimo akejkolvek reality.

„Neexistuje svet, kde by dve volebné obdobia vláda či parlament neprijímali žiadne politiky s pozitívnym alebo negatívnym finančným dosahom na rozpočet verejnej správy. Rovnako ani finančné trhy, Európska centrálna banka a celkovo externé prostredie nezamrzne na celú dekádu,“ hovorí pre Postoj.

Klimek zároveň tvrdí, že model použitý v komentári nezodpovedá medzinárodne rešpektovaným modelom renomovaných svetových ratingových agentúr. Tie totiž ohodnocujú Slovensko ratingom A. Tento rating reprezentuje pravdepodobnosť bankrotu v 10-ročnom horizonte na úrovni 1,15 percenta, čo podľa bývalého štátneho tajomníka korešponduje s rizikovou prírážkou slovenských dlhopisov.

Podľa komentára RRZ je však pravdepodobnosť defaultu na dlhodobé záväzky na úrovni 18 percent.

Rozdiel medzi ratingovými agentúrami a komentárom však Múčka vysvetľuje tým, že hodnotenia agentúr sa opierajú o strednodobé predikcie, ktoré sa pozerajú iba na horizont troch najbližších rokov. Ako zároveň dodáva, príklady z nedávnej minulosti ukazujú, že ratingové agentúry „nevedeli včas zachytiť vznikajúce problémy so solventnosťou hodnotených subjektov, a to aj napriek evidentným signálom z finančných trhov“. Pozitívne hodnotenia od agentúr teda podľa nej nezachytávajú dlhodobý vývoj a majú svoje medzery.

Bankrot prísť nemusí, jeho dôsledky áno

Argumentom proti varovaniu RRZ môžu byť príklady chronicky zadlžených európskych krajín, ktoré majú aj dvojnásobne vyšší dlh ako Slovensko, a predsa neupadli do bankrotu.

Jednou z takých krajín je aj Taliansko, ktoré sa už desaťročia borí s vysokým zadlžením a nízkym ekonomickým rastom. Lőrincz však upozorňuje, že tento stav si vyberá svoju daň. Krajina je nútená už 30 rokov prijímať neustále úsporné opatrenia, ktoré udržia štátnu kasu nad vodou, a aj tak sa Talianom nedarí zbaviť fiškálneho bremena.

„Inak povedané, jedna generácia nastúpila do pracovného života s tým, že je potrebné uťahovať si opasky, pomaly sa blíži do dôchodkového veku a stále si musí opasky uťahovať,“ vysvetľuje Lőrincz. To je scenár, ktorý podľa neho čaká aj našu ekonomiku, ak nezačneme problém verejných financií brať vážne.

To môžu politickí lídri spraviť teraz na základe vlastného zodpovedného rozhodnutia alebo k tomu budú postupne donútení tlakom z finančných trhov. Bankrotu ako takému by sa Slovensko zrejme technicky vyhlo aj vďaka európskym záchranným opatreniam ako v prípade Grécka či Španielska.

Grécko sa však síce formálne vyhlo bankrotu, no v praxi muselo podstúpiť takmer rovnako bolestivé kroky, ako keby zbankrotovalo. Odrazilo sa to na znižovaní dôchodkov a iných dávok, prepade platov štátnych zamestnancov, podfinancovaní verejných služieb a vysokej nezamestnanosti. Výsledkom je, že životná úroveň stále nedosahuje úroveň z roku 2007.

Postoj, 6.9.2023

Ako (ne)funguje sociálna politika na Slovensku

Róbert Chovanculiak

Solidarida je utopená v sociálnom štáte. Sociálna politika historicky vznikala ako decentralizovaný nástroj pomoci chudobným a odkázaným ľuďom. Postupne sa však centralizovala a transformovala do politického nástroja v boji o väčšinového voliča.

Toto nemôže dlhodobo fungovať. Štát, ktorý chce pomáhať všetkým, je štát, ktorý nakoniec nepomôže nikomu – pretože skrachuje. Alebo, ako to vyjadril politický ekonóm Frederic Bastiat, takýto štát je „veľká fikcia, prostredníctvom ktorej sa každý pokúša žiť na úkor všetkých ostatných“.

Asociálna politika

Na Slovensku sme sa vydali touto cestou ohlásením prvého sociálneho balíčka v roku 2014. Odvtedy sa tu „sociálna pomoc“ bežne zavádza a zvyšuje plošne pre všetkých.

Nie je potrebné tieto politiky vymenúvať, politici sa radi a pravidelne chvália, čo zvýšili a zaviedli. Akosi sa však zabúda na tých, o ktorých mala sociálna politika pôvodne byť – chudobní a odkázaní ľudia. Preto uvediem dva príklady asociálneho postupu poslednej dekády: zdanenie minimálnej mzdy a zvyšovanie životného minima.

V roku 2015 zaplatil človek zarábajúci minimálnu mzdu 29 centov na daniach a odvodoch z každého zarobeného eura. Budúci rok to bude takmer 40 centov. Nízkopříjmoví zamestnanci tak zažili za poslednú dekádu najvyššie zvýšenie daňovo-odvodového zaťaženia zo všetkých ľudí na Slovensku. To je definícia asociálnej politiky.

Opíšem to ešte inak. Medzi rokmi 2015 a 2024 vrastie minimálna polohrubá mzda bez desiatich eur na dvojnásobok – z 380 na 750 eur. Čistá mzda ľudí vzrastie však len o 82 percent. Z 339 eur na 616 eur. A čo je dôležitejšie, celkové zdanenie minimálnej mzdy vzrástlo o 192 percent. Z 137 eur na 398 eur.

Ak k tomuto efektu pripočítame nezamýšľané negatívne dosahy zvyšovania minimálnej mzdy vo forme straty práce pre znevýhodnených uchádzačov o prácu (IFP to odhaduje na desaťtisíce ľudí), tak môžeme hovoriť o vrcholne asociálnej politike tohto štátu.

Toto zvýšenie zdanenia minimálnej mzdy ide na vrub zle nastavenej odvodovej odpočítateľnej položky, ktorá bola zavedená práve v roku 2015, aby zvýšila čistý príjem ľuďom s nízkymi mzdami. Bola zadaná vo výške 380 eur.

S tým, ako postupne rástla výška minimálnej mzdy, klesal jej efekt, až sa v roku 2019 úplne vytratil. Ľudia s najnižšími mzdami takto prišli približne o 200 miliónov eur ročne, čo boli daňové výdavky na túto politiku za rok 2016.

O sumu 200 miliónov eur vzrástli medzi rokmi 2016 a 2023 verejné výdavky na prídavky na deti. Tie však idú všetkým rodičom v rovnakej výške. Bez ohľadu na to, či zarábajú minimálnu, priemernú, alebo poslanceckú mzdu. Politici tak zoberali 200 miliónov eur ľuďom s nízkymi mzdami a rozdelili to plošne všetkým rodičom s deťmi. To je presná ukážka toho, ako (ne)funguje sociálna politika na Slovensku.

Životné minimum a dávky v hmotnej núdzi

Podobný príbeh predstavuje aj vývoj životného minima a dávky v hmotnej núdzi. Táto sociálna dávka pre ľudí bez príjmu vzrástla medzi rokmi 2006 a 2022 zo sumy 54,80 eura na 68,80 eura, čo je nárast o 26,7 percenta za 16 rokov. V rovnakom období dosiahla celková inflácia výšku 54 percent. V reálnom vyjadrení tak klesla dávka v hmotnej núdzi na konci roku 2022 o 13,65 eura.

Porovnajme si to napríklad s tým, ako rástli priemerné dôchodky. Tie medzi rokmi 2006 a 2022 nominálne narástli z 273 eur na 517 eur. Ide takmer o 90-percentný nárast, čo je viac ako trojnásobne rýchlejší rast než rast dávok v hmotnej núdzi. Tento štát je sociálny, ale selektívne.

Z tohto rozdielneho vývoja rastu zdanenia minimálnej mzdy a dávok v hmotnej núdzi na jednej strane a vývoja prídavkov na dieťa a dôchodkov na druhej strane je zjavné, že sociálnou politikou sa na Slovensku nemyslí pomoc sociálne odkázaným. Myslí sa tým kupovanie voličov zo strednej triedy a dôchodcov.

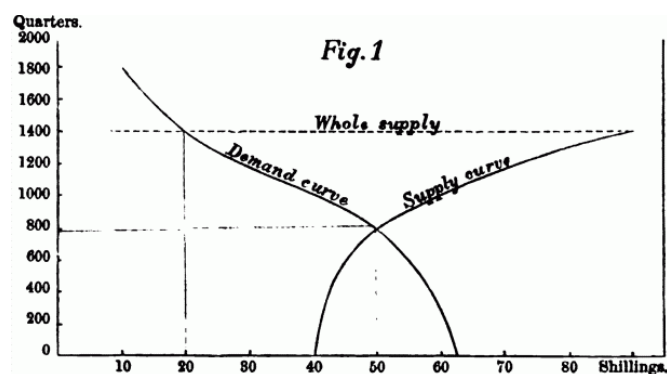
SME, 26.9. 2023

Renesancia trhu v zdravotníctve

Martin Vlachynský

Častý argument o vzťahu zdravotníctva a trhu znie „zdravotníctvo nie je bežný trh“. Pracuje sa pri tom s pojmami ako nedokonalá konkurencia a informačná asymetria.

Dokonalá nedokonalá teória

Koncom 19. storočia vznikla neoklasická ekonómia. Prišla so sadou ekonomických nástrojov, používaných dodnes. Ponuka sa stretá s dopytom v rovnovážnom bode. Zmeny na trhu posúvajú krivky dopytu a ponuky k novým rovnováham.

Pomocou týchto nástrojov môžeme prísť k praktickým záverom, napríklad že zvýšenie ceny statku vedie k jeho zvýšenej ponuke.

No ekonomická teória vždy narážala na realitu. Napríklad zvýšenie ceny statku nie vždy vedie k zvýšeniu ponuky. Preto sa používa formulka „za predpokladu, že...“ Jedným z týchto predpokladov je takzvaná „dokonalá konkurencia“, formalizovaná v polovici 20. storočia. Veci sa dejú tak, ako nám hovorí ekonomická teória – ale len vtedy, ak je na trhu neko- nečne veľa účastníkov, disponujú dokonalými informáciami, produkt je dokonale homogénny... Ak konkurencia nie je dokonalá, vznikajú „zlyhania trhu“, ktoré musí naprávať štát svojimi zásahmi.

Lenže dnes sme už v teórii oveľa ďalej. Prvým poznáním je, že dokonalý trh je teoretický koncept, ktorý v reálnom svete neexistuje a nemá praktické uplatnenie. V skutočnosti sú všetky trhy do nejakej miery heterogénne. Každý produkt je v čase a priestore jedinečný, od operácie slepého čreva až po zemiaky v supermarkete. Dokonalé informácie nemá nikto, ani predávajúci, ani kupujúci, ani regulátor.

Žiaden trh nikdy nie je a nebude v rovnováhe, iba rovnováhu hľadá. Rovnováha je stav, ale trh je proces. Každá jedna transakcia na trhu, každý príchod alebo odchod výrobcu, každá zmena spotrebiteľských preferencií zas a znova trh z rovnováhy vychýľuje.

Neexistuje ani dokonalý štátny zásah na úpravu „zlyhania trhu“. Naopak, škola „verejnej voľby“ nás naučila, že všetky analytické nástroje teórie zlyhania trhu sa dajú aplikovať aj na politiku a štátne zásahy. Regulátor nevie odstrániť nedokonalosť trhu, pretože sám je nedokonalý. Namiesto „suboptimálneho“ spontánneho usporiadania trhu sa vynára chaotická sieť nejasných nárokov a vzájomných oplátok záujmových skupín. Kolektivistické rozhodovanie so sebou prináša morálny hazard a zvyšujúce sa náklady, po ktorých nasledujú centralistické pokusy o kontrolu nákladov, ako je nadmerná regulácia a svojvoľný prídellový systém.

Zdravotníctvo pre každého

Napriek tomu, že trh je nedokonalý, nie je v rovnováhe, a všetci sme v zajatí informačnej asymetrie, tak systematicky poráža centrálné plánovanie. Je to preto, lebo si svoju nedokonalosť uvedomujeme. Trh je v skutočnosti nástrojom na riešenie neistoty a informačnej asymetrie, pretože vďaka nemu získavajú hodnotu aj informácie, či reputácia. Ved' aj na Slovensku kvalitatívne ukazovatele o poskytovateľoch poskytuje trh a nie štát.

Na konci dňa väčšina diskusií skončí pri americkom zdravotníctve. „Áno, je dobré – ale pozrite sa na to, aké je drahé a nedostupné!“ Odhaľuje to skutočný dôvod, prečo väčšina ľudí baží po silnej úlohe štátu v zdravotníctve. Nie je to kvalita ani efektivita, ale strach o finančnú dostupnosť.

Tento strach je postavený na mylnej predstave o trhových službách. V hlavách väčšiny ľudí prevláda „supermarketová“ predstava. Trh sú pre nich hotovostne platené služby. Stačí sa však pozrieť do histórie a vidíme, že „trhové riešenia“ sú v skutočnosti veľmi pestré. Hotovostné služby, ale okrem

toho aj komerčné poistenie, svojpomocné poistenie, sektorové a odborové schémy, klubové členstvá, neziskoví a dobrovoľnícki poskytovatelia, cirkevní poskytovatelia a ich rôzne kombinácie.

Štátom riadené zdravotníctvo má na minimálne najbližšie roky, ak nie dekády, politicky neutrasiteľnú pozíciu. Strašenie trhom je absurdné, trh hrá v súčasnosti v zdravotníctve tretie husle. No ani trh, ani štát nedokážu zabezpečiť nekonečné množstvo služieb. Štát túto dilemu musí riešiť de facto prídellovým systémom. A ten sa v našich časoch začína prejavovať v slovenskom zdravotníctve čoraz viac. A práve neefektívny prídellový systém je živnou pôdou pre trh. Ľudia ho budú vytvárať, a vyhľadávať, pokiaľ bude neuspokojený ich dopyt po službách. Súčasná situácia smeruje k tomu, že možno zažijeme renesanciu trhu v zdravotníctve. Nie vďaka politikom, ale napriek nim. Netreba sa jej báť. Trhovej konkurencie sa môžu obávať len štátni regulátori, že im nastaví zrkadlo. Spotrebiteľ sa báť nemusí, trh je tu vždy pre uspokojovanie ich potrieb.

Zdravotnícke noviny, 19.9. 2023

Chudák fajčiar

Radovan Ďurana

Potreba konsolidácie verejných rozpočtov je už snáď zrejماً aj v stranách, ktoré majú pocit, že zdroje sú bezodné a zadarmo a investori na celom svete túžobne čakajú, aby požičali práve zadlženému Slovensku. Začínajú sa objavovať konsolidačné plány, Inštitút finančnej politiky na Ministerstve financií SR publikoval dopady úsporných a daňových opatrení na HDP. Takmer vo všetkých plánoch riešenia neúmerného rastu výdavkov nezodpovedných vlád v posledných rokoch sa nachádza zvyšovanie spotrebných daní z tabakových výrobkov. A mňa - hoci nefajčiara - fascinuje, že bez akejkoľvek diskusie.

Len pred pár týždňami ministerstvo financií zverejnilo predbežnú informáciu, že začína pripravovať nový zákon, ktorý má opäť zvýšiť tabakové dane. Naposledy sa pritom zvyšovali vo februári tohto roku. Adekvátne zdôvodnenie nebýva obyčajne súčasťou týchto návrhov, ale z textu je zjavné, že cieľom je zvýšiť príjmy štátu. Ak ste si doteraz mysleli, že zvyšovanie tejto dane má nejako súvisieť so zdravotnými dopadmi fajčenia, žili ste v omyle. Úloha ministerstva financií je vyberať peniaze, nie robiť zdravotnú politiku.

Samozrejme, v nejakom odstavci sa zdravotné dopady vo všeobecnej rovine objavujú. Ale akosi nikoho nenapadne si položiť otázku - je v tejto súvislosti súčasná sadzba dane vysoká alebo nízka?

Bohužiaľ, v slovenskej odbornej literatúre odpoveď na túto otázku nenájdete. Aktuálne kvantifikácie zdravotníckych výdavkov v súvislosti s fajčením neexistujú. Nenájdete ani poriadne údaje o tak základnej otázke, ako je prevencia fajčenia. Klesá alebo rastie? Podľa niektorých zdrojov rastie, podľa iných stagnuje, podľa tretích klesá. Podľa výkazov spotrebných daní počet predaných cigariet klesá. Za posledných 5 rokov o 11 %. Tento výsledok by mal potešiť všetkých obhajcov znižovania spotreby tabaku. Lenže zvyšovanie daní na cigarety ich predražilo natoľko, že výrazne viac ľudí kupuje (paradoxne) menej zdanený balený tabak. Ak by sme ten prepočítali na ušľahané cigarety, pokles spotreby je 6,6 %.

Časť spotreby sa presunula do zahrievaného tabaku, ktorý je však výrazne menej škodlivý, lebo konzument nevdychuje splodiny horenia. Celkovo tak dochádza k poklesu negatívnych následkov fajčenia. O čom sa nehovorí, je pokles nepriamych nákladov, takzvaného pasívneho fajčenia. Skúste si spomenúť, kedy ste boli naposledy v byte, kde sa vnútri fajčilo. Význam tohto faktora v poslednej dobe výrazne poklesol.

Mali by sa teda zo zdravotných dôvodov dane na tabak zvyšovať? Pri tejto úvahe nás zaujímajú len priame náklady fajčenia. Nepriame náklady, ako strata HDP, je ekonomický nezmysel, lebo produktivita a kvalita života je súkromným kapitálom jednotlivca. To, že fajčí, je výsledkom jeho voľby, prejavenu preferenciou, jeho voľný ani pracovný čas nepatrí štátu, ako si to väčšina politikov zvykne myslieť.

Podľa amerických údajov predstavujú priame náklady fajčenia 6-7 % celkových zdravotných výdavkov (údaj z roku 2018). Prevalencia fajčenia je tam nižšia, na Slovensku môžeme odhadovať 10-12% podiel.

Tento rok chce vláda od fajčiarov vybrať miliardu eur. To predstavuje 14 % verejných výdavkov na zdravotnú starostlivosť. Inak povedané, fajčiari platia za priame náklady fajčenia viac, ako by teoreticky mali.

Tento výsledok by nemal byť prekvapujúci. Neexistuje tovar, či služba, ktorá je zdanená viac, ako cigarety. 75 % ceny krabičky predstavujú dane, z toho spotrebná daň je 2,8 eur. Ak fajčiar vyfajčí krabičku denne a je zamestnaný za polohrubú mzdu 1000 eur, tak suma spotrebnej dane z tabaku predstavuje 60 % jeho celkových zdravotných odvodov (vrátane odvodov zamestnávateľa). Alebo inak - fajčiar zaplatí len na spotrebnej dani zhruba toľko isto, ako nefajčiar s rovnakou mzdou na dani z príjmov.

Tieto čísla však ministerstvo financií nezaujímajú. Ministerstvo financií k dani z tabaku pristupuje „maximalizačným“ prístupom. Vo všetkých vládnych či ministerských dokumentoch, návrhoch a materiáloch sa píše o zvyšovaní dane z tabaku. Nikde nenájdete zmienku o prehodnotení, nedajbože znižovaní. Snaží sa nastavovať dane tak, aby neboli ani príliš vysoké (aby fajčiari nenakupovali v zahraničí) ani príliš nízke (aby neprichádzalo o potenciálne príjmy). Nehľadá na vzťah fajčenia

a zdravotníckych výdavkov, pretože na Slovensku nie je výnos tabakových daní výdavkovo viazaný, nekončí v zdravotníctve. Čo to znamená? Vláda, či parlament, môže tieto príjmy použiť na rodinné balíčky či výstavbu novej sochy Svätopluka

Vo výsledku sa o logike zdaňovania tabaku mlčí. Nikoho nevzrušuje, že iné spotrebné dane na komodity, ktoré majú tiež negatívne zdravotné dopady, ako daň z piva, či daň z minerálnych palív, sa roky, ak nie desiatky rokov nezvyšovali. Daň z tichého vína neexistuje vôbec. Fajčiari sú ale mlčiaca neorganizovaná masa, a štátna pokladnica sa spolieha na silu ich návyku. Obhajovať fajčiarov je spoločensky nekorektné, nemá sa ich kto politicky zastáť. A čo je najbizarnejšie a skutočne by som chcel počuť niekoho toto racionálne vysvetliť - nerieši sa ani to, že menej škodlivá forma konzumácie zahrievaného tabaku je zdanená viac ako tabak na šúľanie.

Či sa nám to páči alebo nie, nadchádzajúca konsolidácia sa bude veľmi pravdepodobne opierať o zvyšovanie daní. Slovenskí politici totiž na rozdiel od ich napr. dánskych kolegov, chýbali na hodine znižovania výdavkov. No aj debatu o zvyšovaní daní by bolo vhodné viesť otvorene, s dátami a argumentami. Nikde totiž nie je napísané, že necelá tretina voličov, ktorí sú zároveň fajčiarimi, by sa mala na konsolidácii podieľať väčšou mierou, ako ostatní občania.

.týždeň, 4.8. 2023

Celý komentár si tiež môžete [vypočuť ako audio](#) v rámci našej série podcastov [INESS do UCHA](#).

Tešíme sa na vašu príazeň aj na tomto kanáli!

Nákupná horúčka či podchladenie?

Martin Vlachynský

Jednou z nepríjemných vlastností inflácie je, že maskuje realitu. Nerastú len ceny tovarov, rastú - hoci nie rovnakým tempom - aj mzdy, tržby, zisky, a rastú daňovo-odvodové príjmy štátu.

Nejakú dobu trvá, kým si subjekty v ekonomike uvedomia, že bohatnú len nominálne a nie reálne. Niekedy dokonca reálne chudobnejú. Ak je dlhé roky rozdiel medzi nominálnymi

a reálnymi hodnotami 1-2%, z praktických dôvodov väčšine splynú dokopy.

V momentne uvedomenia nastáva zmena správania, spotrebiteľia a podnikatelia prerátajú svoje finančné plány. Sú k tomu totiž donútení, v istom momente pochopia, že im to „nevychádza“.

Dobrym merítkom sú napríklad čísla maloobchodu. Maloobchod je najvýznamnejšou časťou spotreby a tá je najvýznamnejšou zložkou HDP. Spotreba „netvorí“ ekonomiku, ako sa neraz mylne chápe, ale umožňuje nám ju štatisticky sledovať. A na rozdiel od HDP máme k maloobchodu k dispozícii mesačne čerstvé dáta.

Augustový report s júnovými dátami za Slovensko ukazuje, že maloobchodné reálne tržby zaostávali za minulým rokom už piaty po sebe idúci mesiac. Medziročný pokles dosiahol 5,1 % pričom reálne tržby v predajniach s ostatným tovarom pre domácnosť (elektro, nábytok...) klesli takmer o 14 %. Celkovo slovenský maloobchod dosiahol 4. najväčší pokles v EÚ po Estónsku, Maďarsku a Slovinsku. Ak by niekto čakal, že peniaze Slovákov sa z tovarov presunuli do služieb, tak nie. Vybrané trhové služby v júni 2023 dosiahli pokles tržieb o 6,2 %, pričom nižšie hodnoty ako pred rokom evidovali už šiesty mesiac po sebe.

Detailnejšie čísla nájdete v databázach. Dôležité nie sú konkrétne percentá, ale trend. Ten ukazuje, že Slováci reálne míňajú oveľa menej, hoci nárast nominálnych cien tovarov bude pravdepodobne znamenať, že uvidíme rekordné tržby obchodníkov.

Inak napísané, obchodník miesto 100 eur utŕži 105 eur. No ak bola inflácia 10 %, znamená to, že jeho tržby reálne poklesli. Jeho reálna ekonomická situácia sa zhoršila. Musí viac zaplatiť dodávateľom, za energie, zamestnancom, nájom aj za úvery. Dokonca môže mať naoko aj vyšší zisk a tým pádom aj vyššie dane. Stroje a zariadenia síce odpisuje zo starých cien, ale reálne ich bude musieť už obnoviť za ceny nové.

Podobná matematika platí aj v priemysle, či službách. Tie však nie sú tak na očiach, ako maloobchod, s ktorým prichádza denne do kontaktu každý občan. Bohužiaľ sa obávam, že po voľbách politici pomýlení infláciou začnú vetriť „nadmerné zisky“ naľavo aj napravo a pokúsia sa doplniť si poloprázdne pokladničky. Spomaľujúcej ekonomike tak budú pod nohy hádzať ešte ďalšie polená.

Hospodárske noviny, 28.8. 2023

Ľudia si navykli na monetárnu ilúziu vytvorenú ECB a teraz za ňu mnohí zaplatia

Juraj Karpiš

Úrokové sadzby za posledný rok zaznamenali doslova kataklizmatickú zmenu, ktorá ovplyvní takmer každého cez splátky hypoték. Aj preto sa hypotéky stali ústrednou

politickou témou. O nej, príčinách súčasných problémov a ich následkoch sa TREND rozprával s Jurajom Karpišom, ekonomickým a monetárnym expertom, zakladateľom think-tanku INESS. V rozhovore hovorí tiež o rizikách zdaňovania bánk a potenciálnom negatívnom scenári pre slovenských dlžníkov.

V predvolebnej kampani prišiel ako prvý Robert Fico s témou vysokých hypotekárnych splátok a spustil tým lavínu obáv o ich udržateľnosť. Čo si o tom myslíte?

Prekvapilo ma, že tejto témy sa chytili všetci. Je to zrejme jediná vec, na ktorej panuje zhoda naprieč politickým spektrom. Pobavilo ma to. Uvedomil som si, že lacná hypotéka je na Slovensku základné ľudské právo.

Ktoej sadzba by mala byť prirodzene limitovaná?

Ak si pozrieme priemernú úrokovú sadzbu na hypotékach od roku 2004, tak dnešné hypotéky nie sú drahé. Slová, ktoré politici používajú, sú odtrhnuté od reality, keďže väčšinu času boli úroky na hypotékach vyššie, ako sú dnes. Navyše, hypotéky nie sú drahé ani reálne, ak si aktuálny úrok očistíme od inflácie. Výška úrokov je hlboko pod infláciou. Inflačné očakávanie sa už síce zlepšili a očakávaná inflácia na budúci rok bude možno štyri až šesť percent, čo znamená, že hypotéky sú stále v podstate zadarmo.

Ich reálny úrok je dokonca záporný?

Áno, celá komunikácia je postavená na hlavu. Ukazuje to abnormalitu dlhovej pasce, do ktorej ľudia dostala Európska centrálna banka (ECB). Ľudia si totiž na abnormalitu zvykli a rovnako si zvykli na monetárnu stimuláciu. Ľudia sa zrazu z tejto ilúzie prebúdzajú a hovoria, že hypotéky sú drahé, a to napriek tomu, že drahé ešte ani nezačali byť.

Jednou z téz, o ktorej ste dlhodobo hovorili je, že sme vytvorili veľkú skupinu ľudí, ktorí sú závislí na lacných peniazoch.

A najviac si túto politiku lacných peňazí odskáču ľudia. Od poslednej finančnej krízy totiž extrémne vzrástla zadlženosť domácností. ECB sa snažila o stimuláciu spotreby ľudí, a domácnosti na to naleteli. Hovoríme o finančnom cykle, ktorý začal zadlžovaním domácností na kúpu nehnuteľností.

Počas poslednej finančnej krízy bola situácia na Slovensku lepšia ako teraz. Nekrachovali tu banky a finančnú krízu sme videli viac v zahraničí ako doma. Domácnosti teda neboli vystrašené a nezamestnanosť stúpala len na krátku dobu.

Práve preto ľudia ľahko naleteli na monetárnu stimuláciu ECB. Nabrali si kopu dlhov. Bolo to spôsobené kvantitatívnym uvoľňovaním, ktoré robila ECB od roku 2015, a ďalšie bolo počas pandémie covidu-19. Slovenskú ekonomiku to vizuálne podporilo. Banky nám ponúkali peniaze zadarmo, tak sme si ich zobrali.

Hypotéky nie sú horúcou politickou témou preto, že by sa zvýšené úrokové sadzby týkali najchudobnejších ľudí. Najchudobnejší ľudia totiž nemajú hypotéky. Je to podivuhodná mutácia sociálnej politiky, lebo ide o pomáhanie strednej vrstve. Namiesto toho, aby sme riešili chudobu napríklad rómskej populácie, tu ideme bonifikovať hypotéky polobohatým ľuďom. Je to perverzné z hľadiska toho, čo má štát robiť.

Jedným z dôvodov, prečo existujú tlaky na riešenie tejto situácie, je, že sú v miernej panike aj samotní novinári, opinion makeri a stakeholderi, ktorých zvýšená úroková sadzba ovplyvní. Týmto ľuďom sa vyššie splátky na hypotékach nepáčia. Nezazlievam obyčajným ľuďom, že úrokové sadzby na svojich hypotékach neriešili. Kedysi som v newsletteri rozoberal, čo je to finančná gramotnosť. Ľudia totiž vôbec nerozumejú tomu, čo je to inflácia alebo úrok.

Prečo to tak je?

ECB pomýlila ľudí. Navyše vo finančnej gramotnosti sa neučí o tom, aby sme si dali pozor aj na konanie centrálnych bánk. V roku 2021 mi bolo jasné, že príde vysoká inflácia a vysoké úroky. Hovoril som o tom, že si ľudia majú fixovať úroky a nechtyať sa štátnych dlhopisov. Hlavný ekonóm ECB v tom čase ľudí presviedčal, že úroky nebudú stúpať. Hlavný ekonóm Národnej banky Slovenska (NBS) rovnako ľudí presviedčal, že inflácia bude krátkodobý jav a úroky neporastú. Je teda normálne, že od ľudí nemôžeme očakávať, že budú ignorovať hlavného ekonóma ECB a NBS.

Ale ľudia nesledujú, čo povie hlavný ekonóm ECB a NBS. Priemerný človek to nesleduje a pozerá sa na výšku úroku, ktorú mu banky ponúknu. Všade sme počúvali o tom, že úroky na hypotékach sú nízke a oplatí sa kupovať. Za nájom ľudia platili viac ako pri splátke hypotéky. Banky nebudú ľuďom hovoriť, aby si nebrali hypotéky, lebo ak sa zvýšia úrokové sadzby, tak budú mať ľudia problém. ECB hovorila ľuďom, že nízke úroky tu budú navždy, takže ľuďom nemal kto povedať, že to nie je pravda.

Aké následky to bude mať?

Ide o klasickú bublinu. Prví, ktorí si nakúpili nehnuteľnosti, začali veľmi slušne zarábať. Tí ďalší, ktorí sa zadlžovania báli do vlaku naskakovali neskôr. Tí, ktorí naskočili ako poslední, majú problém. Ekonomická stimulácia motivovala ľudí k väčšej spotrebe a zadlžovaniu sa.

Politici hovoria, že sa výška splátky na hypotékach zvýši o stovky eur. Nedodávajú už, že takýto nárast splátok čaká primárne tých dobre zarábajúcich.

Súhlasím. Je absurdné, že sa téma hypoték stala ústrednou témou politického boja. Slovensko má omnoho väčšie problémy. Ak máme pomáhať, tak adresne a selektívne.

Marek Ličák, šéf odboru finančnej stability, hovorí, že aj vďaka makroprudenciálnym opatreniam NBS by hypotéky nemali predstavovať problém. Som však opatrnejší v tom, že hypotéky by nemali byť problém, pokiaľ nepríde recesia a vyššia nezamestnanosť.

Čo ak príde?

Ak príde výraznejší rast nezamestnanosti, tak hypotéky problém začnú byť, keďže očakávam, že príde recesia. Reči politikov, že nás budú zachraňovať zo ziskov bánk, sú naivné. Nedá sa vylúčiť, že v budúcnosti budeme naopak opäť my zachraňovať banky.

Prečo?

Riziko vidím v tom, že v roku 2022 splasla dlhopisová bublina. Skok úrokov vyvolal vo finančnom systéme straty nielen na dlhopisoch ale aj úveroch. Ak si niekto v tom čase zafixoval hypotéku na desať rokov na jedno percento, tak dnes vieme tieto peniaze umiestniť na trhu a získať úrok dve až tri percentá. Musíme sa tak spýtať, kto nesie straty zo zafixovaných hypoték? Časť tých strát sa predala v hypotékach zahraničným subjektom, časť zostala v domácom finančnom systéme.

Očakávate nárast nezamestnanosti?

Áno. Nezamestnanosť vyvolá značné problémy, keďže zostatková suma na hypotékach, ktorá je zvyčajne od 40 do 70-tisíc eur, bude pre ľudí bez príjmu problém. Ľudí teda nebude trápiť len vyššia úroková sadzba, ale hlavne to, že stratia prácu a nebudú mať príjem. Slovenské banky majú tretinu súvah v hypotékach a ďalšie peniaze v úveroch na komerčné nehnuteľnosti. Na súvahe majú spomedzi krajín EÚ jeden z najvyšších podielov úverov naviazaných na nehnuteľnosti. To sa môže rozvinúť do systémového rizika. Momentálne sú na tom komerčné nehnuteľnosti veľmi zle. Politici hovoria, že zo ziskov bánk budeme zachraňovať ľudí, no môže to dopadnúť presne naopak. A teda, že my budeme zachraňovať banky. Takéto riziko tu je.

Nehovorilo sa o tom, že naše banky sú zdravé?

Počas poslednej finančnej krízy boli. No to sa zmenilo v tom, že banky poskytli obrovské množstvo hypotekárnych úverov. Zadlženie slovenských domácností rástlo od poslednej krízy o desať a viac percent ročne a vznikla tu bublina. Ak bude zima finančného cyklu pokračovať na mieste politikov by som s rizikom, že do problémov sa dostanú aj banky, jednoznačne počítal. Momentálne sme však pred voľbami a až po nich uvidíme, aké budú konkrétne kroky politikov ohľadne hypoték. Populizmus ohľadne hypoték vidíme naprieč celým politickým spektrom.

Mali by politické strany vôbec niečo s hypotékami robiť?

Nie, nevidím na to momentálne dôvod. Banky nechcú naše domy alebo byty. Banky nemajú záujem o to, aby sa stali realitnými kancelárkami. Naopak, spôsobilo by im to len problémy. Takýmto krokom by sa totiž znižovali ceny nehnuteľností. Sú to pritom práve ceny nehnuteľností, ktoré garantujú

poskytnuté úvery. Ak by sa banky začali plošne zabavovať nehnuteľnosťami zo zlyhaných hypoték, tak by si strieľali do kolena. Banky sa budú snažiť zabavovaniu nehnuteľností vyhnúť dovedy, kým to bude možné. V istom bode však budú musieť pristúpiť aj k tomuto kroku. Politik túto situáciu nemá ako zlepšiť, no môže situáciu ešte zhoršiť. Peniaze totiž nie sú zadarmo.

Protiargument by bol, že niektorí ľudia môžu stratiť strechu nad hlavou?

Pomáhať máme tým, ktorí si nedokážu pomôcť sami. Netvrdím, že nemá existovať pre ľudí záchranná sieť. Štát môže pomôcť ľuďom, ktorí sa stanú bezdomovcami. Zdôrazňujem, na pomoc je ešte priskoro, keďže hypotéky nie sú drahé. Ľudia šli pri hypotékach do rizika a je na nich, aby toto riziko znášali. Momentálne by som banky rozhodne nestrašil ani mimoriadne nezdaňoval, keďže banky budú možno onedlho peniaze zo ziskov, ktoré teraz generujú, potrebovať. Rozumiem však tomu, že je to politická téma.

V jednom z rozhovorov ste uviedli, že sa obávate návratu socialistických tendencií. Prečo?

Monetárna politika ECB môže viesť k socialistickým riešeniam bankového systému na Slovensku. Môže ísť o znárodnenie alebo zoštátnenie strát bánk. Túto situáciu som očakával, keďže sme monetárnou politikou pomýlili príliš veľkú časť populácie. Títo ľudia tvoria značnú časť elektorátu, a tým sa táto téma stala politickou. Bohužiaľ sa dnes javí, že ideme presne touto cestou.

Ešte v roku 2020 ste povedali, že sa obávate, že ste sa narodili v socializme a umriete v socializme. Stále sa toho bojíte?

Ideme týmto smerom, no dúfam, že rýchlosť, ktorou sa k socializmu dostávame, nebude príliš vysoká a stihnem umrieť pred jeho nástupom (smiech).

Nie je to katastrofizmus. Všetky politické strany naprieč politickým spektrom hovoria, že treba zachraňovať strednú vrstvu, lebo namiesto jedno-percentného úroku majú platiť na hypotéke štyri percentá, pričom inflácia je desať percent. Príde mi to absurdné.

Závislosť na lacných peniazoch a nízkych úrokoch je však obrovská. Nenavykli sme si na ne príliš rýchlo?

Zvykli. Je to pekná ilustrácia toho, že lacné peniaze vytvárajú nevyhnutnú bublinu. Viete si predstaviť banku, ktorá by odmietla poskytovať hypotéky s nízkymi úrokmi? To nejde, pretože by ju ihneď nahradila banka, ktorá bude ochotná lacné hypotéky poskytovať. Ak by sme aj našli rozumnú banku, ktorá nebude poskytovať hypotéky s mimoriadne nízkym úrokom, tak jej vplyv na ekonomiku sa zníži tým, že stratí tržový podiel.

Rovnako, ak by sa našiel politik, ktorý by povedal, že ľuďom nebude nič sľubovať, tak jeho vplyv sa zníži tým, že nevyhrá voľby alebo vôbec neprelezie do parlamentu. Vidíme, ako zlé peniaze kazia spoločnosť. Keď hovorím o zlých peniazoch, tak si ľudia myslia, že je to niečo abstraktné.

Nie je?

Pri hypotékach vidíme, že je to veľmi konkrétny úkaz. Osobne som dúfal, že aspoň niektorí politici ostanú ticho. Nikto však ticho neostal. Musím zdôrazniť, že lacné peniaze nemajú byť štandardom. Na sociálnych sieťach čítam o tom, že žiť a vlastniť dvojizbový byt v Ružinove nie je nadštandardom. Ľudia, ktorí to tvrdia, vôbec nežijú v slovenskej realite a neuvedomujú si, že slobodná matka v Rožňave má úplne iné problémy, ako je splátka hypotéky v jednej z najlukratívnejších častí Slovenska. Štát ma riešiť existenčné problémy tejto matky, nie hypotéku niekoho, kto býva v Ružinove. Demokracia však funguje tak, že musí počúvať nie tých najchudobnejších, ale strednú triedu.

Nevzniká takto masové šialenstvo?

Tým, ktorí na vlak dlhu nenaskakovali, bolo počas posledných dvadsať rokov cez ilúziu dokazované, že sa pomýlili. Ľudia okolo nich, ktorí si kupovali nehnuteľnosti, bohatli. Nehnuteľnosti rástli o približne 20 percent ročne, ľudia teda za jediný rok zarobili aj 100 percent vloženého kapitálu, keďže pri kúpe nehnuteľnosti zvyčajne klient potrebuje 20 percent vlastných zdrojov a 80 percent hypotekárneho úveru. Presne takto sa ľudia dostali do dlhovej pasce - cez ilúziu, že môžu zbohatnúť bez práce cez finančnú páku.

A 20 rokov to s krátkou prestávkou počas finančnej krízy vychádzalo. Finančný cyklus sa však otočil. Čakal som, že sa to stane skôr, no pandémie zimu finančného cyklu kvôli monetárnym a fiškálnym stimulom oddialila. Nakoniec sa však ten cyklus otočil a úroky sa budú platiť. Ak budeme bonifikovať hypotéky, tak potrestáme všetkých tých, ktorí sa odmietli podieľať na realitných špekuláciách. A nesmieme zabúdať ani na tých, ktorí si nemohli dovoliť na tento vlak naskočiť, teda na tých najchudobnejších.

Hypotéky sú len jedným z fenoménov, keď politici tvrdia, že problémy vyriešia. Mali sme tu energetickú krízu a politici odmietali akékoľvek zdražovanie. Teraz chcú stropovať ceny potravín. Môžeme si to vôbec dovoliť?

Napriek tomu, že vstupujeme do zimy finančného cyklu, sa tvárime, že štát na to má. Politici stále vychádzajú z toho, že im niekto na rozhadzovanie požičia. Môj odhad však je, že úroky na hypotékach budú naďalej rásť, a to napriek tomu, že ECB začne znižovať základný úrok.

Tento scenár si takmer nikto nevie predstaviť. Úrok na našich hypotékach nie je daný len základným úrokom, ktorý môže začať klesať, ak bude v eurozóne recesia. Úroky sú dané aj rizikovou prirážkou krajiny, teda na štátnych dlhopisoch. Pokojne si viem predstaviť, že úroky na našich štátnych dlhopisoch budú rásť napriek tomu, že základný úrok ECB bude klesať.

Predstieranie, že štát dokáže cez nové peniaze všetko vyriešiť, nakoniec povedie k niečomu, čo bude veľmi nepríjemné. Otázka je koľko máme času, kým sa to stane, a koľko rezerv ešte máme na to, aby sme mohli rozdávať. Kľúčové teda je, kedy príde recesia.

Odporučili by ste ľuďom, aby sa snažili svoje hypotéky splatiť čím skôr?

Ak má niekto zafixovaný úrok na jedno percento, tak by som predčasné splátky nerealizoval. Situáciu na trhu by som využil a umiestnil peniaze do štátnych dlhopisov alebo na termínované vklady, kde zarobia bezrizikovo tri až štyri percentá. Títo ľudia budú zarábať na úkor bánk a ja im v tom držím palce. Zároveň však máme myslieť na to, čo bude po refixácii.

Počas nasledujúcich dvoch až troch rokov budú úroky asi také alebo ešte vyššie, ako sú dnes. Ľudia by si teda mali tvoriť rezervy, aby svoje hypotéky dokázali splácať i po tom, čo im stúpnu splátky. Stále nie je zlý čas aj na predaj nehnuteľnosti. Dnes ešte nemusia predávať všetci. Realizované ceny nehnuteľností síce klesli o pätinu, no stále je na trhu veľké množstvo nehnuteľností, ktoré ľudia odmietajú predať, lebo si myslia, že úrokové sadzby klesnú a ceny nehnuteľností začnú opäť stúpať.

A naopak, čo by ste poradili tým, ktorým úroky na hypotéke stúpnu z jedného na štyri percentá?

Ak majú možnosť, nech splácajú čo najviac. Samozrejme, ak nemajú lepší spôsob, ako zarábať vyšší výnos, ako je úrok na hypotéke. Na mieste týchto ľudí by som sa nespoliehal na to, že úroky v blízkej dobe klesnú. Takýmto spôsobom si ľudia môžu znížiť mieru vlastnej ekonomickej zraniteľnosti. Treba však vždy hľadiť aj na možnosť, že prideme o príjem a potrebujeme si budovať finančnú rezervu.

Trend, 15.9. 2023

Ako "inflačná chamtivosť" obchodníkov išla spať

INESS

Tim Worstall z Adam Smith Institute o tom, ako kapitalizmus dáva chamtivosti jasne vymedzený priestor.

O tom, že medzi kapitalistami existuje chamtivosť, nepochybujeme. Nie sme si istí, či je to ich povahou, alebo ich cieľom, ale existenciou si istí sme. V čom sa ale názorovo rozchádzame je efekt tejto chamtivosti.

Ak sú všetci kapitalisti chamtiví, potom tí, ktorí dosahujú nadmerné zisky, čoskoro čelia väčšej konkurencii. Tá následne tieto nadmerné zisky zabíja. Vzhľadom na to, že sa neustále objavujú nové spôsoby dosahovania nadmerných ziskov, práve to poháňa kapitalistický systém voľného trhu vpred.

Na **empirických dôkazoch** sme ukázali, že hoci sa mnohí kapitalisti pokúsili zvýšiť svoje zisky, podarilo sa to len veľmi málo z nich a v priemere sa im to nepodarilo. Oba tieto výsledky nám vyhovujú, ukazujú, že systém funguje.

Iste, ľudia sa snažia dosiahnuť nadmerné zisky. Nakoniec sa im to nepodarí.

A ešte jeden malý dôkazový dielik do skladačky: Diskontný reťazec Lidl zverejnil, že jeho britská časť sa **prepadla do straty** po tom, čo bojovala s udržaním cien na uzde, keďže jej náklady rástli „vo všetkých oblastiach“.

Skupina vykázala za rok stratu pred zdanením vo výške 76 miliónov GBP oproti zisku 41,1 milióna GBP v predchádzajúcom roku, keďže do podnikania výrazne investovala.

„Inflačná chamtivosť“ je pokus, nie výsledok. Kapitalizmus poskytuje chamtivosť a voľné trhy zase hranice úspechu pre chamtivcov. Systém funguje - máme snahu aj brzdu.

Čo nás naozaj necháva v úžase, prečo toľko ľudí verí teórii „inflačnej chamtivosti“. Teda teóriu, že úspech „inflačnej chamtivosti“ (ktorý sa nestal) je to, čo spôsobilo aktuálnu infláciu. Nuž, je to len politika, ktorá nemá žiadnu spojitosť s realitou, alebo pravdou. Smutné, ale je to tu.

Ľudia niekedy rozprávajú nepravdy, aby získali politickú moc. Varujte pred týmto faktom všetky svoje tetušky.

Pôvodne vyšlo 15.9.2023 ako „*Lidl puts that greedflation idea to bed*“ na adamsmith.org

BlogN, 22.9.2023

Dôveruj, ale preveruj

Matej Bárta

Keď na Slovensku hovoríme o kontrole politikov, zaujímajú nás zväčša dve veci - či sú zapletení v najnovšej korupčnej kauze, alebo aké stavby (ne)vybudovali počas svojho pôsobenia (pozdravujem diaľnicu do Košíc a nemocnicu Rázsochy).

Sprenevera verejných financií a ich premieňanie na betón však nie sú jedinými aspektami hospodárenia štátu, ktoré by nás mali zaujímať. Skúsenosti zo zahraničia nám ukazujú, že zavádzanie mechanizmov na kontrolu využívania peňazí daňových poplatníkov môžu ušetriť nezanedbateľné množstvo peňazí.

Slovenské verejné financie v súčasnosti nie sú v chválytebnom stave snád' v žiadnom sektore, zdravotníctvo je však medzi tými najhoršími. Zlepšiť situáciu je možné dvoma spôsobmi

- doliatím nových zdrojov do systému a efektívnejším využívaním tých existujúcich. V duchu druhej možnosti sa nesie štúdia ekonómky Maggie Shi z University of Chicago, ktorú publikovala v auguste 2023. Shi v nej skúmala efekty zavedenia programu tzv. „Recovery Audit Contractor“ (RAC) do zdravotného poistenia Medicare v USA. RAC sú súkromné audítorské firmy, ktorých úlohou bolo identifikovať a následne vymáhať platby za zbytočnú zdravotnú starostlivosť. Platené boli tieto firmy formou provízie vo výške 9-12,5 % z vymožených platieb. Skúmanie opodstatnenosti poskytnutia zdravotnej starostlivosti bolo do programu pridané v roku 2011, Medicare však na prelome rokov 2014 a 2015 program dočasne pozastavil. Koncom roka 2015 bol opätovne spustený a pokračuje aj v súčasnosti.

Shi sa v štúdiu venuje jednému konkrétnemu typu starostlivosti - hospitalizáciám. Tie totiž predstavujú najväčšiu položku vo výdavkoch amerického národného programu federálneho zdravotného poistenia Medicare. Identifikácia zbytočných hospitalizácií audítorskými firmami prebiehala v dvoch krokoch. RAC najprv na identifikáciu zbytočnej hospitalizácie použili algoritmus, ktorý identifikoval potenciálne problematické prípady hospitalizácie. Následne si zamestnanec RAC od nemocnice vyžiadal dokumentáciu k platbe za algoritmom identifikovanú hospitalizáciu, ktorú následne manuálne skontroloval a vyhodnotil, či došlo k chybe. Tá mohla mať formu platby poisťovne za starostlivosť, ktorá nemala prebehnúť, ale napríklad aj nedostatočne vysokej platby poisťovne za odôvodnenú poskytnutú starostlivosť. Prvý prípad - platba za neodôvodnenú starostlivosť - nastal v 37 % prípadov manuálneho skúmania, platba v nedostatočnej výške nastala v 6 % prípadov. Zvyšných 57 % prípadov nevedlo k žiadnemu nálezmu a platba teda bola odôvodnená a v správnej výške. Na vrchole programu RAC vykonali audit 4 % všetkých hospitalizácií v rámci Medicare.

Toľko k fungovaniu programu, teraz nás však zaujímajú jeho dopady. Tie môžeme rozdeliť na dve časti: ako zareagovali nemocnice? A ako to ovplyvnilo pacientov?

Monitorovací program samozrejme zvýšil náklady nemocníc, a to primárne dvomi spôsobmi. Prvým z nich bolo zvýšenie administratívnych nákladov. Tie boli najvyššie rok po zavedení programu, následne postupne klesali. Druhým zdrojom zvýšenia nákladov boli investície do zefektívnenia vyhodnocovania nutnosti hospitalizácie u pacientov. Išlo napríklad o zakúpenie softvérov určených na kontrolu nevyhnutnosti zdravotnej starostlivosti, najatie konzultantov a podstúpenie tréningu za cieľom lepšieho vyhodnocovania potreby poskytnutia

zdravotnej starostlivosti. Išlo teda prevažne o jednorazové investície, ktoré sa následne prejavili napríklad lepšie nastavenými vnútornými procesmi nemocníc. Podľa štúdie bolo medzi rokmi 2011 a 2015 vďaka zavedeniu programu RAC a jeho dopadom ušetrených viac než 9 miliárd dolárov. Za každý dolár, ktorý bol použitý na program monitorovania, ušetrila americká vláda 24-29 dolárov.

Zaujímá nás však, samozrejme, aj dopad na pacientov. Častým argumentom odporcov programov na zvyšovanie efektívnosti totiž býva, že zhoršujú výsledky systému v oblasti zdravia. Štúdia Maggie Shi však tieto obavy nepotvrďuje. Naopak, ukazuje, že zavedenie auditov ovplyvnilo najmä pacientov, u ktorých by hospitalizácia mala najmenší (ak vôbec nejaký) zdravotný benefit. Konkrétne išlo napríklad o pokles v počte krátkodobých hospitalizácií (0-2 dni) a hospitalizácií s diagnózami, ktoré pred zavedením programu vykazovali najvyššiu mieru chybných platieb. Audity teda boli efektívne v zacielení zbytočnej starostlivosti a k úsporám došlo odbúraním nadspotreby a nie na úkor zdravia pacientov.

V neposlednom rade je podstatný aj fakt, že po dočasnom pozastavení programu RAC v roku 2014 nedošlo k opätovnému nárastu zbytočnej starostlivosti. Naznačuje to, že zmeny nie sú časovo podmienené fungovaním programu a pretrvávajú dlhšie, než samotný program. Program bol teda akýmsi „nakopnutím“ ku zmene, ktorá znamenala menej plytvania a teda efektívnejšie míňanie peňazí daňových poplatníkov. A to všetko bez negatívnych dopadov na pacientov. Výskum síce prebehol v americkom prostredí, no jeho zistenia sú univerzálne. Audit hospitalizácií by určite priniesol zaujímavé výsledky aj na Slovensku.

Ozdravme, 12.9. 2023

Nakreslime pravidlá, nie ekonomiku

Martin Vlachynský

„Vy ešte nemáte baterkáreň?“ Tak nejak si predstavujem vzájomné podpichovanie ministrov hospodárstva pri čaši vína kdesi na konferenčnom galaprograme. Batérie môžete vo výroku nahradiť výrobou liekov, fotovoltických panelov, munície, čipov a iným aktuálne trendy produktom.

Vyprodukovať nám ich má znalostná ekonomika, priemysel 4.0 a samozrejme zelená ekonomika.

Kopec názvov, cieľov a stratégií – ale zatiaľ to vyzerá, že „skutek utek“. EÚ stále zaostáva vo výrobe všetkých uvedených položiek. Možno to bude tým, že zaostáva celý európsky priemysel. Jedinou odpoveďou vlád na zaostávanie je však len hádzanie čoraz vzácnejších rozpočtových zdrojov na čoraz väčšie množstvo cieľov.

Vezmime si Slovensko. Konkrétnejšie – politiku udeľovania investičných stimulov. Kedysi bola oficiálne zameraná na podporu menej rozvinutých regiónov. Ved' sa to aj oficiálne nazýva nie stimuly, ale regionálna pomoc. Postupne sa rétorika okolo investičných stimulov menila a od roku 2017 sa aj legislatíva začala viac točiť okolo pridanej hodnoty a investícií do vedy a výskumu, než okolo vytvorených pracovných miest.

Realita však bola a je taká, že hlavne aby bol investor, stimul už vymyslíme. Naša [staršia analýza](#) ukázala, že väčší objem stimulov tiekol až do roku 2017 do okresov s nižšou nezamestnanosťou. [Nová analýza](#), ktorú sme v INESS pripravili, už ukazuje mierny posun. Viac stimulov tečie do okresov s vyššou nezamestnanosťou. No je tomu tak v období, keď zákon stimuly oficiálne mal nacieliť na pridanú hodnotu a nie pracovné miesta.

Potom prichádza k paradoxom. Na jednej strane máme v zozname stimul napríklad pre martinskú odnož VW, ktorá pri prepočte na cenu za vytvorenie pracovného miesta dosahuje extrémnu výšku. Aspoň teda na papieri, keďže tento stimul nebol zďaleka ešte vyčerpaný – a je otáznne, či vôbec vyčerpaný bude. No zároveň sa jedná o výrobu spojenú s elektromobilitou a s vysokou pridanou hodnotou, kde sa nehládalo na pracovné miesta. V rovnakom zozname však nájdeme aj stimuly spojené napríklad s výrobou dlaždíc. Ak by ste hľadali nejaké spätné oficiálne vyhodnotenie politiky stimulov za posledných 20 rokov, hľadali by ste márne. Stimuly sa dávajú, pretože to robia všetci ostatní. To vám musí stačiť.

V rovnakom čase slovenský aj európsky priemysel čelí neistote ohľadom budúcnosti spaľovacích motorov, chaotickej energetickej a zelenej politike, či náhodným sektorovým daniam. Miesto kreslenia ekonomiky budúcnosti by možno bolo vhodnejšie nakresliť jasnejšie a trvalejšie pravidlá. Ekonomiku k úspechu nevystimulujeme peniazmi.

HN, 10.9. 2023

Keď nepríde kolaps

Martin Vlachynský

Nastavenie financovania verejného zdravotníctva je ťažký oriešok. Rozhodujúcim problémom je nastavenie rozmeru výdavkovej strany. Tým sa zdravotníctvo zásadne líši od dôchodkového systému. Tam tiež hovoríme o diere vo financovaní, no tá diera má na cent presný rozmer. Počet dôchodcov krát priemerný dôchodok mínus odvodové príjmy rovná sa diera. Akákoľvek zmena (13. dôchodok, rodičovský dôchodok, posunutie dôchodkového veku) má opäť vcelku dobre vyčísliteľný rozmer.

V zdravotníctve takúto možnosť nemáme. Nebojte sa, nejdem opäť písať o bájnom „nároku“. Som realista. Aj najprepracovanejší a dôsledne dodržiavaný nárok by znamenal len zníženie finančnej neistoty, nie jej elimináciu. Dopyt po zdravotných službách na rozdiel od dôchodkov ovplyvňuje príliš veľké množstvo známych aj neznámych premenných.

Sú možné zmeny. Okrem samotného nároku by neistotu znížilo aj budovanie rezerv na úrovni poisťovní, či rozpočtovanie kapitálových nákladov. Obe zmeny sú však len vyhladením verejných výdavkov v čase.

Samostatnú možnosť predstavujú súkromné výdavky na zdravotníctvo. Tie majú vysokú flexibilitu, znamenajú okamžité otvorenie peňazovodu v prípade potreby v sektore. No aj to má svoje úskalia. **Príklad, ako to robiť, sme predstavili v nedávnej sérii o Singapure. Príklad, ako to nerobiť, je v USA, kde regulácie za polstoročie otvorili dvere bláznivej cenovej špirále.**

Na Slovensku sme nateraz odsúdení spoliehať sa na ad hoc dofinancovania z verejných zdrojov. Jedno je aktuálne na stole. Čo sa stane, ak by neprebehlo?

Často počujeme spojenie „kolaps“ zdravotníctva. Opakovane tvrdím, že nie je správne. Nemocnice sa neprepadnú pod zem, ani tí zdravotníci sa všetci nezoberú a neodídu do zahraničia. Sanitky chodili aj v obliehanom Mariupole a od toho má slovenské zdravotníctvo predsa len ďaleko.

Bude to „len“ znamenať zrýchlené zníženie časovej, geografickej a kvalitatívnej dostupnosti veľkej časti zdravotníctva, najmä v ambulantnej sfére. Posilní sa motivácia lekárov presúvať ordinácie mimo verejnú sieť a mimo oblastí s nízkou kúpyschopnosťou. Plne komerční oftalmológovia, ortopédi, či kožní lekári sú už dnes hojným druhom. Stavil by som svoje tri eurá, že by sa k nim pokojne vedeli pridať aj neurológovia, či alergiológovia. Prelomovým momentom bude, keď uvidíme prvých praktických lekárov, alebo pediatrov s mesačným paušálom.

V liekovej politike to bude ešte zaujímavejšie. Aj na aktuálnej vlne výpadkov liekov vidíme, že model regulačného ukotvenia cien liekov k referenčným cenám môže byť do budúcnosti neudržateľný, obzvlášť pre malé trhy. Aj samoplatca s pripravenou peňaženkou bude možno musieť čoraz častejšie vycestovať na nákupy za hranice.

No najakútnejšia bude finančná situácia pre poisťovne. Pre komerčné subjekty nebude mať zmysel fungovať

v prostredí, v ktorom akcionári musia dotovať straty bez nádeje na zvrät. V takom prípade by skôr či neskôr prišlo k odchodu z trhu a vytvorenia unitáru, o ktorom snívajú generácie politikov.

Horšie ako kolaps?

Som zástanca tvrdenia, že kríza plodí reformy. Slovenské reformy z prelomu tisícročia nevyrástli na spoločenskom konsenze, ale ako politická reakcia na hroziacu sériu bankrotov v bankovníctve, energetike a zdravotníctve. Pomalé každoročné „prikrmovanie“ zdravotníctva ho udržuje v zombie stave. Kolaps neprichádza, no pomalá erózia dostupnosti verejných služieb áno. Politická nádej na razantnú zmenu je v najbližších rokoch limitne nulová.

No kríza nie je zárukou reforiem. V závislosti od konštelácie (politických) hviezd by mohla viesť ku sérii katastrof. Našťastie to nezávisí od analytikov, takže v tomto procese môžem len pozorovať. V oboch scenároch kolapsu aj zahŕňovania však predpokladám postupný výrazný nárast komerčných služieb. Môžeme to pozorovať napríklad v Poľsku. Tam vyrastá celý komplex súkromných poskytovateľov, dokonca spriahnutých s vlastným poistením ako je LUX MED a Medcover. Otázkou bude, či sa tieto dve koľaje súkromného a verejného zdravotníctva podarí udržať tak, aby po nich išiel jeden vlak pre všetkých občanov.

Ozdravme.sk, 30.8. 2023

Drahé nové lieky a drahé staré lieky

Martin Vlachynský

Čerstvý medializovaný prípad dieťaťa, ktorému poisťovňa nepreplatila požadovaný liek, je ilustráciou pokazeného sveta liekov. Veľa regulácií a málo trhu má pacientov chrániť, ale často to funguje presne naopak.

Trojročný **chlapec zo Slovenska** trpí Dravetovej syndrómom, čo je ťažká forma vrodenej epilepsie prejavujúca sa aj desiatkami záchvatov denne. Rodičia požiadali výnimkou poisťovňu o preplatenie lieku Fintepla. Ten bol v USA aj v EÚ schválený v roku 2020 a vykazuje **solídne výsledky** v znižovaní množstva záchvatov. V mnohých štátoch je preplácaný systémom verejného zdravotného poistenia, na Slovensku

(ale napríklad [ani v Kanade](#)) nie. Liečba týmto liekom totiž stojí 30 až 90-tisíc eur ročne. Doživotne. Slovenským občanom preto ostáva len skúsiť šťastie cez výnimku. Keďže ale ďalších (hoci menej účinných) antiepileptík je pomerne dosť, poisťovne majú „obranu“ vcelku jednoduchú. Navyiac v časoch, keď všetky tri slovenské zdravotné poisťovne majú hlbokú stratu, asi aj vcelku pochopiteľnú.

Inak, než sme zvyknutí

Až dosiaľ by to bola kópia príbehu, ktorý sme už čítali mnohokrát. Keytruda, Zolgensma a ďalšie inovatívne terapie, postavené na revolučných technikách gébovej terapie a podobne.

Lenže toto je trochu iné. Fintepla je marketingový názov pre [fenfluramine](#). To je liek vyvinutý v ranných 60-tych rokoch minulého storočia, tridsať rokov predávaný ako prostriedok na zníženie apetítu pri liečbe obezity. Keď bol [v roku 1997 stiahnutý z trhu](#) po sérii podozrivých srdcových problémov pacientov, nikto za ním moc neplakal.

No už [v 80. rokoch](#) si lekári všimli možný súvis tohto lieku so zlepšením epilepsie u detí. Výskum bol intenzívny najmä v Belgicku, kde povolili využívanie fenfluraminu off-label (mimo indikáciu) na klinické testovanie pri liečbe epilepsie.

Liek má 60 rokov a 40 rokov sa úspešne experimentálne používal na liečbu epilepsie u detí. Prečo teda v roku 2023 stojí ročná dávka desiatky tisíc eur?

Fintepla obsahuje síce starú liečivú látku, ale použitie na novú indikáciu z neho regulačne robí úplne nový liek. Cesta medzi experimentálnym podaním a krabičkou v lekárni je maratón. A kto ten maratón vyhrá, vyhráva aj výhradné práva, aj keď s vynájdenním samotnej substancie lieku nemá nič spoločné. Je to tak trochu choroba dnešného systému ochrany duševného vlastníctva nielen pri liekoch.

No nepozerať na výrobcu „nového“ lieku krivým pohľadom. Získanie povolenia na uvedenie starého lieku na nové indikácie nie je len o nejakom vypísaní papierov. Takýto liek musí absolvovať kompletne koliesko klinického skúšania, v ktorom dokazuje svoju účinnosť a bezpečnosť pri novej indikácii. Splniť všetky regulácie niečo stojí a nie málo. Dravetovej syndróm je zriedkavá choroba, takže na tieto výdavky sa nepriamo skladá relatívne malá skupina pacientov.

Tretím problémom je fakt, že lieky sa nepredávajú pacientom, ale štátom a poisťovniam. Ich cena je určená len a jedine podľa ich ochoty platiť. [Odcitujem](#) Stephena Farra, riaditeľa Zolgenixu, ktorý s Finteplou prišiel na trh: „...cena je postavená na fakte, že [liek] vykazuje veľkú efektívnosť pri liečbe

Dravetovej syndrómu. ... pripravili sme systém a podporné služby, ktoré zaisťujú, že cena pre pacienta je veľmi malá, ak nie nulová... cena je pre platcov, nie pre pacientov.“ Zorgenix vraj s platcami (rozumnej poisťovňami v USA) hľadal takú cenu, ktorú budú vedieť „podporiť“.

Zorgenix už medzitým v roku 2022 [kúpila](#) farmafirma UCB do svojho portfólia za 1,9 miliardy dolárov. Keďže Fintepla bol ich jediný významnejší liek, je to zhruba jeho tržová hodnota.

Draho a pomaly

Liečba Dravetovej syndrómu ilustruje niektoré absurdnosti ekonomiky liekov hneď na dvoch príkladoch. Od roku 2018 existuje aj liek Epidiolex, ktorý takisto [vykazuje isté zlepšenia záchvatov](#). No aj ten stojí ľudových [32 500 dolárov ročne](#). Preplácajú ho len niektoré štáty, takže aj v tomto prípade sa [robia verejné zbierky na choré deti](#). V čom je pointa? Epidiolex je komerčný názov pre ... kanabidiol.

Neprestávajú čítať! Áno, viem. U nás zázraky CBD prezentujú hlavne playmates a raperi na Instagrame, ktorí pomocou CBD privolajú aj zmŕtvychvstanie. No liečba epileptických záchvatov je prvá a (ak som správne pátral) dosiaľ jedna jediná indikácia, pre ktorú je CBD [oficiálne schválené](#) v USA [aj v EÚ](#). Liečba je povolená od 2 rokov veku. Ak teda chcete výťažok z buriny menom konope v medicínskej kvalite a s oficiálnou pečiatkou, musíte za to vysoliť 30 000 eur ročne. Dôvody sú presne tie isté, ako som popísal vyššie. Burina je burina a liek je liek. Rozdiel medzi nimi je 15 rokov basy a 30 000 eur v peňaženke.

Problém sa teda dá zhrnúť nasledovne. Máme tu veľmi nákladnú a zdĺhavú regulačnú potrebu preukázať účinnosť a bezpečnosť lieku v rôznych situáciách. Tá rezultuje vo výhradných právach, ktoré znemožnia konkurenciu. Konkurencia neexistuje ani na strane dopytu, o „nákupe“ lieku nerozhodujú preferencie a možnosti pacientov, ale väčšinou farmakoekonomický rozbor lieku skombinovaný s vyjednávania o cene medzi regulátorom a vlastníkom práv. Výsledkom je, že aj staré a jednoduché lieky sa predávajú za gigantické ceny.

Ako z toho von? To vám v tomto texte neprezradím. Nie že by som nechcel, ale sám neviem. Keby som bol svetový regulátor s božskou mocou, dal by som reset a nechal systém vyrásť na iných pravidlách. To sa však nedá. Žijeme vo svete, kde sa dajú robiť len čiastkové zmeny, ktoré vždy niekde niekoho poškodia. Som si ale istý, že aj v tomto svete musia existovať efektívnejšie cesty, ako k pacientom v ťažkých stavoch dostať rýchlo a lacno aspoň tie lieky, ktoré sa tu nezjavili včera. Aj za cenu akceptovania nejakej miery neistoty a rizika.

.týždeň, 25.8. 2023

Prehľad najdôležitejších tém pre vás tiež každý týždeň pripravujeme v newsletteri **Týždeň s INESS**

TÝŽDEŇ S INESS

Po letnej prestávke je týždenný newsletter Týždeň s INESS späť. Ak chcete aj vy dostávať tento stručný týždenný prehľad našich reakcií na aktuálne témy, [kliknite sem](#). Následne si podľa jednoduchých inštrukcií aktualizujte svoje preferencie v odbere našich emailov. Alebo nám len napíšte na gabriela.greskova@iness.sk a my vás do zoznamu zaradíme sami. Samozrejmosťou je aj jednoduché odhlásenie v prípade, že vás náš newsletter nechytí za srdce.

Podujatia

Ekonomické reči: Postavíme z lega jednorožca?

Ekonomické reči na tému: Postavíme z lega jednorožca? sa uskutočnili 11.10. 2023, opäť v Kafe Scherz, pričom téma a pozvaní speakri zaplnili celú kaviareň.

Podujatie otvorila analytička INESS Monika Budzák. **Radovan Ďurana** ako moderátor a zároveň spoludiskutujúci následne privítal hostí debaty, ktorými boli **riaditeľ Inštitútu finančnej politiky (IFP) Juraj Valachy** a **analytik Útvaru hodnoty za peniaze (ÚHP) Peter Mandžák**.

Na úvod dostal každý z hostí 5 minút na predstavenie a obhajobu svojho postoja ku konsolidačnému balíčku. Juraj Valachy na začiatok uviedol, že stav slovenských verejných financií nie je dobrý a pokiaľ nedôjde ku konsolidácii, 7 % deficit nám ostane navždy. Uviedol zároveň, že napríklad pri energetickej kríze štát nebol ochotný preniesť náklady mnohonásobného zvýšenia cien energií na firmy a domácnosti, čo prehĺbilo deficit verejných financií.

Peter Mandžák vysvetlil, že ÚHP je len poradným orgánom, a rozhodujúce slovo majú politici. Ďalej uviedol, že opatrenia sú robené tak, aby si z nich vedela vybrať pravicová aj ľavicová vláda a že všetky opatrenia sú konkrétne a implementovateľné.

Trojicu otváracích vstupov uzavrel Radovan Ďurana, ktorý poznamenal, že terajšia sociálna politika favorizuje strednú triedu a bohatších a že viaceré populistické opatrenia, ktoré boli v posledných rokoch prijaté, by mali byť zrušené. Ďalej uviedol, že INESS volá po testovaní dávok už dlho, a že v sociálnom systéme chýba adresnosť. Poznamenal tiež, že miera solidarity pri platení daní a odvodov je už teraz vysoká.

Nasledovala moderovaná diskusia a po nej prišiel rad na otázky publika. Publikum sa spýtalo množstvo otázok na rôzne témy od problematiky zdaňovania pozemkov až po problematiku pôrodnosti a rodinnej politiky.

Detailný **záznam** z Ekonomických rečí si môžete prečítať na [našom webe tu](#), celý videozáznam zas [nájdete tu](#).

INESS na stretnutí EPICENTER network

INESS je členom združenia [EPICENTER network](#), ktoré spája think tanky z 10 krajín Európy. V rámci tejto siete prebieha bohatá spolupráca aj spoločné projekty, naposledy to bola online kampaň na propagáciu [Indexu pestúnskeho štátu](#).

Na pravidelnom stretnutí, ktoré sa uskutočnilo 28. - 29. septembra 2023 v priestoroch berlínskeho think tanku Prometheus, sa zúčastnil **Radovan Ďurana**.

Dohodli sme nové spoločné projekty a spolupráce, čoskoro sa o nich dozvieme.

INESS na Expect the Unexpected na Lanzarote

V dňoch 27. septembra až 1. októbra 2023 sa na ostrove Lanzarote, ktorý je súčasťou Kanárskych ostrovov, konalo co-creation fórum s názvom Expect the Unexpected (voľne preložené očakávaj, čo si nečakal). Za INESS sa na ňom zúčastnil **Richard Ďurana**.

Formát podujatia je mimoriadne zaujímavý (a zároveň náročný) a pod názvom Antigua Forum ho už dlhé roky organizuje špičková univerzita Universidad Francisco Marroquín v Guatemale. Organizátor vyberie spomedzi veľkého množstva podaných projektov len niekoľko. Pozvaní vlastníci projektov svoje projektové stratégie počas 3 dní rozvíjajú a doladujú za pomoci niekoľkých desiatok členov tzv. Brain Trustu. Títo „poradcovia“ pochádzajú z najrôznejších oblastí, od slávnych svetových reformátorov a politikov cez špičkových právnikov, umelcov, akademikov, marketérov, ekonómov, think tankerov, až po podnikateľov atď.

Podujatie sa po prvýkrát uskutočnilo v Európe výlučne pre európskych vlastníkov projektov. Zorganizovala ho švajčiarska nadácia Rising Tide Foundation a španielska univerzita Universidad de las Hespérides. Organizátori pre tento pilotný ročník vybrali len **5 projektov z celej Európy**. O to väčšia pocta pre INESS je, že vybrali práve **náš projekt zameraný na úpravu legislatívy tak, aby umožňovala vznik alebo transformáciu škôl na tzv. charter schools**, teda školy, ktoré by disponovali autonómiou pri zostavovaní vlastného kurikula a mali by slobodné ruky aj vo manažmente a fungovaní školy, odmeňovaní učiteľov, atď.

Richard Ďurana spolu so „svojím“ facilitátorom Patrickom Oettingom z Rising Tide Foundation rozvíjal INESS policy a grassroot stratégie pre úspešné zavedenie tak potrebnej zmeny ako aj konkurenčného prístupu do slovenského vzdelávacieho systému.

Konferencia ŠKOLA 2023/2024

19. októbra 2023 sa uskutočnil 15. ročník medzinárodnej odbornej konferencie ŠKOLA 2023/2024 s podtitulom *Ako ustáť zmeny v digitálnej dobe?*

Vydavateľstvo RAABE prinieslo priestor pre takmer 160 profesionálov z oblasti školstva, ktorí sa zišli v bratislavskom hoteli Park Inn by Radisson Danube. **Róbert Chovanculiak** za INESS mal na tejto konferencii príspevok s názvom *Lovci a zberači* pred tabletom a rozprával na tému umelej inteligencie a jej vplyvu na školstvo.

Ďalšími prednášajúcimi boli aj Jarmila Belešová - odborníčka na personalistiku v školstve, Jana Sládečková - odborníčka na financovanie v oblasti školstva, Žaneta Surmajová - odborníčka v oblasti legislatívy v oblasti školstva, Václav Trojan - zakladateľ Ředitelské akademie, odborník na vzdelávaciu politiku a riadenie škôl či Michal Rehuš - Centrum vzdelávacích analýz.

Slovenská rodinná politika v Budapešti

Radovan Ďurana sa 17.10.2023 zúčastnil **verejnej diskusie o rodinnej politike** v Budapešti.

Podujatie organizoval think tank Republikon Intézet s podporou Friedrich-Naumann-Stiftung für die Freiheit. **Videozáznam diskusie** (v angličtine) je k dispozícii [na tomto linku](#). V diskusii zazneli zaujímavé informácie a postrehy z Česka, Poľska aj Maďarska.

Jesenná škola o vyučovaní matematiky

29. septembra 2023 sa v Zvolene uskutočnila konferencia Jesenná škola o vyučovaní matematiky, kde vystúpil so svojím príspevkom aj **Róbert Chovanculiak** z INESS.

Program konferencie zameraný na vyučovanie matematiky - budúcnosť, priestor na inovácie, rôznorodé typy vyučovacích aktivít, prepojenia na reálny život a mnoho ďalších tém dopĺňali aj prednášky pozerajúc na školstvo ako celok. Róbert Chovanculiak v tej svojej vysvetľoval, ako môže škola fungovať ako Amazon, komunita, McDonald's, alebo Michelin. O tom, kde vzniká pridaná hodnota na konkrétnych jednotlivých školách, ako ju indentifikovať a čo najlepšie využiť.

„Hry slobody“ alebo čomu čelí dnešný liberálny svet?

V dňoch 15. až 17. septembra sa v poľskom meste Łódź uskutočnila už 10. edícia liberálnej konferencie *Igrzyska Wolności* (voľný preklad „Hry slobody“). Na konferencii vystúpili desiatky osobností z prostredia politiky, ekonómie, mimovládnych organizácií, ale aj kultúry a umenia. Za INESS sa konferencie zúčastnil **Matej Bárta**.

Zastrešujúcim sloganom tohto ročníka bol „Turning point,“ alebo Bod zlomu. (Nielen) západný svet v súčasnosti čelí viacerým výzvam, vrátane vojny na Ukrajine, vysokej inflácie, vysokých cien energií, ale aj klimatických zmien a technologického pokroku. Rastúca polarizácia spôsobuje, že je čoraz ťažšie nájsť koherentnú odpoveď na tieto výzvy. Ľavicoví a pravicoví populisti sa snažia zničiť liberálne inštitúcie, ktoré umožňujú demokraciám vyhnúť sa vnútorným konfliktom.

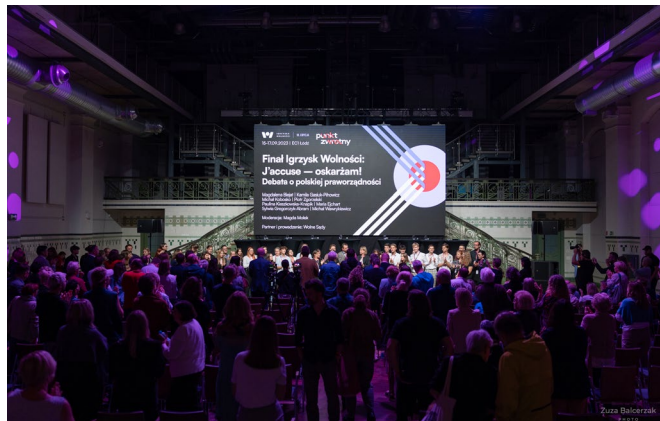
Voliči však zároveň postupne začínajú odmietat zdanlivo jednoduché riešenia založené na xenofóbii a vylučovaní inak zmýšľajúcich. Nastáva tak zlomový bod pre budúcnosť celého regiónu, demokracie, právneho štátu a modelu kapitalizmu.

Odpovede na tieto a mnohé ďalšie problémy a otázky hľadali účastníci v prednáškach a diskusiách. Matej Bárta sa zúčastnil diskusného panelu na tému „How to teach economic education in a world of populisms,“ teda „Ako vyučovať ekonomické

vzdelávanie vo svete populizmov.“ Spolu so zástupcami zahraničných think tankov a nadácií diskutoval o dôležitosť ekonomického zmysľania, stratégiách na zlepšenie jeho úrovne v spoločnosti a úlohe mimovládneho sektora v ekonomickom vzdelávaní populácie. Pozitívnu odozvu si v tomto smere vyslúžili projekty INESS Cena štátu a Ekonomická olympiáda.

Liberálny svet dnes čelí najhoršej vlne populizmu a radikalizmu, akého sme už dávno neboli svedkom. Je preto naliehavo potrebné, aby liberálne myšlienky a vzdelávanie hrali kľúčovú úlohu v tvorbe lepšej budúcnosti pre naše spoločnosti.

Spoločná prezentácia hodnotenia zdravotníckych programov

V rámci hodnotenia volebných programov v oblasti zdravotníctva sme usporiadali spoločnú tlačovú konferenciu analytikov, na ktorej sa prezentovali výsledky hodnotenia médiám.

Prezentácie sa zúčastnili analytici Dušan Zachar z INEKO, **Martin Vlachynský** z INESS, Martin Smatana a Michal Štofko z Msquare. Na hodnotení sa podieľal aj Matej Mišík ako súkromná osoba. Podujatie moderoval Tomáš Havran z [Rozhovory MD](#).

Podujatie sa uskutočnilo 20.9. 2023 v Grand Hotel River Park v Bratislave.

Priamy prenos z tlačovej konferencie vysielala televízia Joj24, záznam je k dispozícii [na jej webstránke](#).

Samotné hodnotenie si môžete prečítať aj v tomto Market **Finesse** [na strane 13](#) a rovnako je dostupné [na webe INESS](#).

VIII. Školská konferencia: Hodnoty vo vzdelávaní

5. – 6. októbra 2023 sa v Poprade uskutočnila konferencia 8. Školská Konferencia Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania, kde za INESS vystúpil analytik **Róbert Chovanculiak** s témou: *Sola scriptura a konkurenčný boj o dušu vyústil v pandémiu gramotnosti*.

Vo svojej prednáške sa venuje histórii vývoja neriadeného súkromného vzdelávania až po moment, kedy sa úlohy školstva a vzdelávania zhostil štát. Uvažuje o odpovedi na otázku, či existuje aj iný spôsob, ako zabezpečiť všeobecnú gramotnosť v spoločnosti? Môže dopyt po vzdelávaní uhasiť aj iná forma ponuky, než je štát?

Viac si na túto tému môžete prečítať v newsletteri Róberta Chovanculiaka [Pokrok bez povolenia](#).

Dva slovenské talenty medzi top 10 na medzinárodnom kole Ekonomickej olympiády v Bratislave

INESS hostil medzinárodné finále Ekonomickej olympiády, v ktorej si zmerali svoje vedomosti z ekonómie a finančnej gramotnosti **študenti zo 14 krajín**. Medzi zúčastnenými hosťami boli aj zástupcovia ambasad z Grécka, Česka, Maďarska, Arménska či Gruzínska a hlavným rečníkom na záver podujatia bol bývalý minister financií Ivan Mikloš. Medzi top 10 víťazov súťaže sa dostali dvaja študenti zo Slovenska.

Piaty ročník medzinárodného kola Ekonomickej olympiády mal svoju slovenskú premiéru v dňoch **5. - 6. septembra 2023** na pôde Ekonomickej univerzity v Bratislave. Porovnať svoje vedomosti z ekonómie a finančnej gramotnosti si do hlavného mesta prišli študenti zo 14 krajín, vrátane vojnou zmetanej Ukrajiny. Podujatie organizoval INESS - Inštitút ekonomických a spoločenských analýz v spolupráci s českým Inštitútom ekonomického vzdelávania (INEV).

Spolu takmer **70 najšikovnejších ekonómov a ekonomiek** zo Slovenska, Česka, Maďarska, Poľska, Gruzínska, Grécka, Bosny a Hercegoviny, Severného Macedónska, Ukrajiny, Azerbajdžanu, Arménska, Kazachstanu, Kirgizska a Kosova absolvovalo písomný test v prvý deň podujatia. **Slovensko reprezentovali** piati súťažiaci: Samuel Jurčišin z Gymnázia Jura Hronca v Bratislave, Filip Poláčik z Gymnázia Metodova v Bratislave, Šimon Podstavek zo Súkromnej SOŠ v Poprade, Maximilián Tomko z Gymnázia Poštová v Košiciach, a Richard Oliver Veme z Galileo School v Bratislave. Z prvého kola postúpilo 10 finalistov, ktorí na ďalší deň absolvovali druhý písomný test.

V medzinárodnej konkurencii si slovenskí študenti vedli veľmi dobre, Samuel Jurčišin a Šimon Podstavek sa dostali medzi najlepších desať súťažiacich, a obsadili siedmu a deviatu priečku. Gratulujeme im k umiestneniu a ďakujeme za vynikajúcu reprezentáciu. Absolútnym víťazom medzinárodného finále sa stal Dawid Dunst z Poľska. Celkové poradie súťažiacich si môžete [pozrieť tu](#).

Okrem testovania čakal súťažiacich zaujímavý sprievodný program v podobe návštevy Národnej banky Slovenska, stretnutí s mentormi, komentovanej prehliadky historického centra Bratislavy, či panelovej diskusie so zástupcami INESS, PwC Slovensko, Economics Fundamentals Initiative a GELi. Na záver podujatia vystúpil s hlavnou prednáškou ekonóm a bývalý minister financií Ivan Mikloš. Okrem poukázania na dôležitosť ekonomickej a politickej slobody rozprával aj o podmienkach, za ktorých historicky dochádzalo k reformám, ktoré tieto slobody posilňovali. Súčasťou prednášky boli aj analýzy dopadov reforiem v krajinách, kde sa uskutočnili. Svoju prednášku pán Mikloš efektívne dopĺňal príkladmi zo svojich bohatých skúseností.

Tento rok bolo medzinárodné kolo významné aj z dôvodu prítomnosti vzácných hostí. Ambasadóri z Českej republiky, Maďarska, Arménska, Grécka a Gruzínska sa zúčastnili na podujatí a posilnili tak medzinárodnú atmosféru súťaže.

Economics Olympiad

Medzinárodné finále Ekonomickej olympiády je vynikajúcou príležitosťou pre študentov z celého sveta prezentovať svoje znalosti a zručnosti z oblasti ekonómie a finančnej gramotnosti. Okrem toho umožňuje mladým ľuďom spoznať kultúru iných krajín a nadviazať nové priateľstvá. Ekonomická olympiáda vznikla v roku 2016 v Česku, o rok neskôr súťaž na Slovensko priniesol inštitút INESS. Odvtedy sa olympiáda rozrástla do ďalších európskych a ázijských krajín, v ktorých sa v uplynulom školskom roku spolu zapojilo vyše 70 000 súťažiacich. Len na Slovensku sa každý rok zapoja tisíce študentov, v školskom roku 2022/2023 až 14 400 súťažiacich.

Ekonomická olympiáda je jedným z najlepších podujatí na podporu vzdelávania a spolupráce medzi mladými ľuďmi z celého sveta. Cieľom súťaže je povzbudiť študentov k záujmu o ekonomické problémy a ich hlbšiemu porozumeniu. Veríme, že v budúcnosti prinesie ešte väčší úspech a inšpiráciu pre budúce generácie ekonómov.

7. ročník Ekonomickej olympiády na Slovensku je otvorený, učitelia môžu svoju školu zdarma zaregistrovať na webe ekonomickaolympiada.sk.

Za podporu medzinárodného kola Ekonomickej olympiády srdečne ďakujeme našim partnerom: Economics Fundamentals Initiative, University of New York in Prague, Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta managementu Univerzity Komenského.

INESS na Healthy Future II

Americká obchodná komora (Amcham) nadviazala na projekt Healthy Future z prelomu rokov 2019 a 2020 a pripravila Healthy Future II.

Na projekte sa významnou mierou podieľal aj analytik INESS **Martin Vlachynský**, v spolupráci s Dušanom Zacharom z INEKO, Henrietou Tulejovou z Advance Healthcare Management Institute a ďalšími.

Projekt mal dve fázy. Prvou fázou bol [odpočet 10 kľúčových oblastí v zdravotníctve](#), na ktorých sa sektor zhodol počas projektu Healthy Future v roku 2020. Zhodnotenie 10 oblastí bolo prezentované na sérii spoločných stretnutí Amcham s predstaviteľmi významných politických strán.

Druhou fázou bolo vypracovanie [analýzy Healthy Future II](#). Tá pojednáva o finančných potrebách zdravotníctva na Slovensku do roku 2030 a o možnostiach, ako navýšiť ročné zdroje o miliardu eur.

Záver publikácie boli prezentované na konferencii Healthy Future II., ktorá sa odohrala 12.9.2023 v hoteli Sheraton Bratislava.

Kolokvium Economics, Liberty, and Ethics of Immigration

Takto znel názov vzdelávacieho kolokvia, ktoré organizoval Liberty fund v dňoch 14-16. septembra v Ratboři. **Radovan Ďurana** prijal pozvánku spolu s trinástimi ďalšími vedcami a podnikateľmi.

Tieto kolokviá sú špecifické tým, že účastníci dostanú najprv povinný 350-stranový reading book, s desiatkami publikovaných štúdií. V diskusiách majú preto všetci rovnaké informácie, poznajú argumenty pre a proti. Špecifikom je tiež požiadavka, aby sa debaty neodohrávali v policy rovine (štátne politiky), ale vyslovene v argumentačnej rovine. Ako je z názvu zrejmé, veľká časť diskusie sa odohrávala v prostredí etiky. Otázky morálneho nároku na imigráciu nemajú vôbec jednoduché odpovede.

Liberty fund je organizácia, ktorú založili v roku 1960 úspešný podnikateľ Peirre F. Goodrich so ženou. Ich cieľom bolo podnietiť skúmanie otázok, slobody, etiky aj ekonómie. Prepájať ľudí s rôznych sektorov, konfrontovať ich názory a postoje. Liberty fund však nie je len miestom stretávania diskutérov. Je to aj online knižnica veľkého množstva titulov, otvorená všetkým a zadarmo. Navštívte [stránku Liberty fund](#), nájdete tam stovky titulov, ktoré zaručene rozšíria vaše obzory.

Vizionári o zdravotných poisťovniach

V pondelok 4.9.2023 sa v priestoroch Aurélie v Bratislave uskutočnil ďalší diel zo série diskusií Vizionári.

Témou boli zdravotné poisťovne, najmä vo svetle aktuálne bežiackej pripoisťovacej kampane. Na pódiu sa stretli Marián Béreš, poverený riaditeľ sekcie dohľadu nad zdravotným poistením ÚDZS, člen dozornej rady Všeobecnej zdravotnej poisťovne a zdravotnícky analytik Martin Smatana, Erik Nikmon z Všeobecnej zdravotnej poisťovne, Braňo Jednruch zo ZP Dôvera a Martin Vlachynský z INESS. Podujatie moderovala Zuzana Javorová.

Aj vy môžete prispieť k slobodnejšej a vzdelanejšej spoločnosti na Slovensku.
Podporte naše aktivity, a my budeme môcť pracovať o to intenzívnejšie.

Ďakujeme, každú vašu podporu si veľmi vážime.

Vlogy a podcasty

Na vršku #123: Postavíme z lega rozpočtového jednorozčca, alebo skrachujeme?

Úradnícka vláda predstavila konsolidačné LEGO kocky, ktoré majú zachrániť Slovensko pred bankrotom. Zhruba stovka opatrení v podobe nových a vyšších daní, ale aj zásadných škrtov. S Jurajom Valachym (IFP) a Petrom Mandžákom (UHP) sa o rozpočtovej budúcnosti rozprával Rado Ďurana.

Záznam z podujatia INESS Ekonomické reči z 11.10.2023 v Kafe Scherz.

INESS na DNES #98: Čo si Fico vyskladá z Ódorových lego kociek

Ministerstvo financií predstavilo Návrh na ozdravenie verejných financií ako návod na konsolidáciu a možné riešenie rekordného deficitu a dlhu Slovenska. S Radovanom Ďuranom dnes hovoríme o tom, čo všetko sa dá vyskladáť z balíka viac ako 100 konsolidačných opatrení, v čom tkvie najväčšie riziko tohto balíka v rukách veľmi pravdepodobnej Ficovej ďalšej vlády a aj o tom prečo vzniklo memečko o hrozbe ďalšieho odlivu mozgov zo Slovenska.

INESS na DNES #93: #1 Verejné financie | Hodnotenie volebných programov INESS 2023

V nasledujúcej 5-dielnej sérii #INESSnaDNES vám predstavíme hodnotenie volebných programov v piatich oblastiach: verejné financie, zdravotníctvo, školstvo, podnikateľské prostredie a pôdohospodárstvo. Všetky hodnotenia [v originálnej textovej verzii](#) nájdete na našom webe iness.sk v časti Blog. Na každú z oblastí sa pozrel jeden z analytikov INESS-u a zhodnotil volebné programy relevantných politických strán - tých, čo v prieskumoch dosiahli viac ako 3 %.

INESS na DNES #94: #2 Zdravotníctvo | Hodnotenie volebných programov INESS 2023

V špeciálnej 5-dielnej edícii #INESSnaDNES: Hodnotenie volebných programov 2023 pokračujeme druhou oblasťou - zdravotníctvom. S Martinom Vlachynským hovoríme o otázkach: Nedostatku zdravotníckych pracovníkov, Vzdelávaní zdravotníkov a požiadavkách na úroveň formálneho vzdelania, Uľahčení vstupu zdravotníkov z tretích krajín, Zdravotných poisťovní a večného dofinancovania VŠZP vs jej privatizácie, Nároku pacienta potenciálnych rôznych balíčkok zdravotného poistenia, Čakacích dobách, Presunu zodpovednosti za vlastné zdravie zo „štátu“ na pacienta samotného, Návrhoch financovania definovaných návrhov a takisto o tom, ako by mal vyzeráť taký volebný program, ktorý by získal plných 10 bodov.

Link na „Spoločné hodnotenie zdravotníckych programov 2023“ [v textovej podobe](#).

INESS na DNES #95: #3 Školstvo | Hodnotenie volebných programov INESS 2023

Ďalšou oblasťou našej špeciálnej 5-dielnej edície #INESSnaDNES: Hodnotenie volebných programov 2023 je školstvo. Róbert Chovanculiak hovorí o:

- Ceste slovenského školstva do 21. storočia
- Či prichádza nejaká strana s návrhom zásadnej koncepcnej zmeny vo fungovaní školstva
- Riadení sektora z centra vs autonómie škôl
- Platoch učiteľov
- Kvalite vysokoškolského vzdelávania budúcich pedagógov

„INESS hodnotenie volebných programov: školstvo“ [ako text tu](#).

INESS na DNES #96: #4 Podnikateľské prostredie | Hodnotenie volebných programov INESS 2023

Štvrtou hodnotenou oblasťou je podnikateľské prostredie. Víťaz tohto rebríčka nie je žiadnym prekvapením, v rozhovore s Martinom Vlachynským sa dozvieme viac o otázkach:

- Ako strany pristupovali k otázke zjednodušenia malého podnikania
- Zoštatňovaní vs privatizácii štátnych podnikov/majetku, aj chátrajúcich budovách vo vlastníctve štátu
- Ako sa pozerať na tzv. „progresívne otázky“ a ako tento pojem nenadužívať
- Regulácií cien energií a potravín
- Minimálnej mzde

Celé „Hodnotenie INESS: Podnikateľské prostredie vo volebných programoch“ nájdete [na našom webe tu](#).

INESS na DNES #97: #5 Pôdohospodárstvo | Hodnotenie volebných programov INESS 2023

Záverečnou, piatou oblasťou našej série je pôdohospodárstvo. Monika Budzák prináša komplexné zhodnotenie v 4 hlavných oblastiach na ktoré by mal program reagovať, aby dokázal posunúť sektor vpred: Nízka pridaná hodnota poľnohospodárskej produkcie a slabá konkurencieschopnosť slovenských fariem v európskom porovnaní, Dotačný systém, Pôda, Inštitúcie.

Vypočujte si audioverziu [hodnotenia z pera Moniky Budzák](#).

INESS na DNES #92: Minimálna mzda je zákaz pracovať pre nízkoпродуктивných

Témou tohto #INESSnaDNES je už taký evergreen a najmä evergreen predvolebných kampaní - budeme hovoriť o minimálnej mzde a o rizikách a nezamýšľaných dôsledkoch jej zvyšovania. Prečo prázdne heslá billboardov typu: „zvýšime platy“ sú skutočne tak prázdne ako sud po kortešačkovom bašaveli.

Vypočujte si náš rozhovor s Róbertom Chovanculiakom. Reč bude aj o tom, či náhodou v niektorých regiónoch nie je MM zábezpeka toho, aby ľudí, ktorí si ťažšie hľadajú zamestnanie neklamal/nepodviedol/nezdieral ich šéf.

INESS do UCHA #42: Na to, ako má vyzerat' vzdelávanie v budúcnosti, nepozná odpoveď nik

Dostal som otázku, ako by podľa mňa malo vyzerat' vzdelávanie budúcnosti. Je to záludná otázka. V skutočnosti na ňu odpoveď nepozná nik. A tým „nik“ myslím skutočne nikoho. Ani tí najväčší odborníci sa nezhodnú, ako by malo vyzerat' vzdelávanie už dnes. Nie to ešte zajtra. Čo v skutočnosti potrebujeme nie je ani tak správna odpoveď na otázku „ako má vyzerat' vzdelávanie zajtrajška“, ale skôr systém, ktorý bude schopný v čase nachádzať a testovať tie správne odpovede. Ako by taký systém mohol vyzerat'? Vypočujte si komentár Róberta Chvanculiaka ako #INESSdoUCHA.

Celý komentár v textovej podobe nájdete [na našom webe tu](#).

Tiež si môžete prečítať komplexnú analýzu k téme s názvom „Ako prelomiť ľady v školstve“ [ako PDF tu](#).

Toto video vzniklo aj vďaka Nadácii Pontis, ktorá jeho vznik podporila prostredníctvom Fondu pre Transparentné Slovensko.

INESS do UCHA #41: Chudák fajčiar

Neexistuje tovar či služba, ktorá je zdanená viac ako cigarety. 75 % ceny krabičky predstavujú dane, z toho spotrebná daň je 2,8 eura. Počas leta zverejnilo ministerstvo informáciu, že začína pripravovať nový zákon, ktorý má opäť zvýšiť tabakové dane. Naposledy sa pritom zvyšovali vo februári 2023. Adekvátne zdôvodnenie nebýva obyčajne súčasťou týchto návrhov, ale z textu je zrejmé, že cieľom je zvýšiť príjmy štátu. Obhajovať fajčiarov je však spoločensky nekorektné a tak sa ich ani politicky nemá kto zastať. Ani argument o zachraňovaní zdravia občanov neobstojí. Prečo a aké sú ďalšie detaily a paradoxy tejto otázky sa dozviete v komentári Radovana Ďuranu ako #INESSdoUCHA.

Celý komentár v textovej podobe nájdete [na našom webe tu](#).

INESS do UCHA #40: Predvolební šamani

Kvalita programov politických strán rokmi prudko upadá. No rovnako, ak nie aj viac, upadajú aj skratkovité kampaňové heslá, ktorých sú plné skoro všetky ulice. Nižšie ceny, lacnejšie energie a lacnejšie hypotéky? Vybavené! Teda na billboarde. Prikázať cenám, je totiž ako prikázať počasiu. Politici sú novodobí šamani, ktorí sa nás snažia presvedčiť, že trasením hrkálky a divokým tancom privolajú dážď a nižšie ceny. Vypočujte si viac v komentári Martina Vlachskeho ako #INESSdoUCHA.

Celý komentár v textovej podobe nájdete [na našom webe tu](#).

Cena štátu

Už od roku 2006 vám prinášame **projekt Cena štátu**, ktorého cieľom je priblížiť verejnosti jednoduchou formou zložité a komplexné údaje z prostredia verejných financií. Veríme, že aj vďaka nemu prispejeme k znižovaniu tzv. fiškálnej negramotnosti, aby občania - voliči rozumeli proporciám a dopadom politických návrhov na ich blahobyť aj peňaženku.

Spolu s publikovaním nového **Vesmíru verejných výdavkov 2023** sme aj tento rok vydali **Účet za služby štátu** za rok 2023. Blok obsahuje prepočítané výdavky za služby štátu na jednu osobu a taktiež obsahuje kumulovaný dlh na každého obyvateľa SR.

Posledný septembrový týždeň sme s naším bločkom zrealizovali **kampaň**, v rámci ktorej sme distribuovali **70 000 kusov bločkov do poštových schránok** vo všetkých krajských mestách na Slovensku. Veríme, že aj táto kampaň dokáže obyvateľom priblížiť koľko nás stoja služby štátu a vyvolá záujem u širokej verejnosti.

Viac informácií a metodiku zostavovania bločku za služby štátu nájdete na: <https://cenastatu.sk/ucet>

Ak na Vašej škole ešte Vesmír nemáte, ozvite sa nám e-mailom na richard.vilkus@iness.sk.

*Takisto dávame do pozornosti prednášky Ceny štátu, ktoré pravidelne na stredných školách robíme.
V prípade záujmu sa nám ozvite na rovnaký e-mail.*

INESS publikácie

Index pestúnskeho štátu sleduje reguláciu životného štýlu občanov v krajinách Európy už od roku 2016. Zostavuje ho združenie think tankov Epicenter. Kompletné výsledky Indexu sú zverejnené na stránke www.nannystateindex.org. Slovensko si v Indexe polepšilo z 23. na 25. miesto. Index je ako golf; je lepšie mať menej bodov.

Slovensko dlhodobo zažíva nedostatok zdravotníckych pracovníkov. Následkom starnutia obyvateľstva sa však v nasledujúcich rokoch situácia ešte zhorší a dôjde k zvýšeniu záťaže pre zdravotnícky systém. Ako sa zvyšujúce sa čísla pacientov a znižujúce čísla zdravotníkov budú vyvíjať?

ATMPs sa svojím charakterom vymykajú z regulačno-logisticko-ekonomického rámca „bežných“ liekov. Publikácia je určená pre tých, ktorí sa chcú dozvedieť viac o špecifikách ATMPs. Nemá ambíciu navrhnúť konkrétne regulačné či iné zmeny. Cieľom je posilniť diskusiu odborníkov a oboznámiť širšiu verejnosť s jej existenciou.

Publikácia **Monokultúra, domestikácia a evolúcia v školstve** popisuje základný problém školstva, definuje jeho príčinu, navrhuje riešenie a ukazuje možné výsledky. Problémom je monokultúra vzdelávania zapríčinená domestikáciou štátom. Riešením je rozmrazenie evolúcie, ktorej výsledkom bude diverzita vo vzdelávaní.

Singapurský zdravotný systém obsahuje dva elementy, ktoré budú kľúčové pre udržanie dostupnej a kvalitnej zdravotnej starostlivosti. Motivuje jednotlivcov k osobnej zodpovednosti a snaží sa zdravotnícke zariadenia a personál využívať čo najefektívnejšie zameraním sa na maximalizáciu hodnoty a prenesenie časti starostlivosti do komunit.

Investičné stimuly sú nástroje porušujúce trhové princípy. Tento fakt si uvedomuje väčšina ekonómov aj politikov, no zároveň sú obhajované ako nevyhnutné a relatívne lacné opatrenia na postrčenie ekonomiky vpred. INESS naďalej zdôrazňuje potrebu prejsť od stimulovania vybraných „víťazov“ k zlepšovaniu podnikateľského prostredia ako celku.

INESS knihy

Kniha **Zlé peniaze** od Juraja Karpiša hľadá príčiny a opisuje priebeh krízy. Je písaná pre verejnosť s cieľom vysvetliť krízové ekonomické javy alternatívnym spôsobom. Súčasťou „sprievodcu krízou“ je popis dosahov krízy na životy bežných ľudí a príklady, ako sa s nimi dá vyrovať. Tento bestseller si môžete zakúpiť cez stránku zlepeniaze.eu, prípadne vo vašom kníhkupectve.

Žiaden ekonomický model nedokáže zabezpečiť, aby každý občan krajiny jazdil na Rolls-Royce, hoci ho dokážeme vyrobiť. To platí aj v zdravotníctve. Množstvo finančných zdrojov v systéme je v každom časovom bode dané. „Niečo“ musí rozhodnúť o tom, ako budú tieto zdroje rozdelené. Touto témou sa zaoberá vo svojej knihe **Inovatívne lieky - právne a etické otázky** Katarína Fedorová.

Kniha **Pokrok bez povolenia** od Róberta Chovanculiaka je kompletný sprievodca svetom, kde Airbnb oživuje mŕtvý kapitál a konkuruje štátu v tvorbe regulácií, kde Kickstarter nahrádza vyberanie daní a pomáha financovať verejné služby a kde Bitcoin umožňuje budovať paralelnú spoločnosť, v ktorej neexistujú „vedúci“ a všetci máme kľúče od miešačky.

pokrokbezpovolenia.sk

INESS spojil 10 autorov zo Slovenska a Česka, aby poskytli svoj pohľad na zaujímavé ekonomické a spoločenské aspekty krízy spojeney s pandémiou koronavírusu. V knihe **Dedičstvo koronakrízy** sa napríklad dozvieme, ako zlepšiť proces schvaľovania liekov, krotiť domýšľavých expertov, lepšie nakupovať vakcíny, vytvárať paralelné spoločenstvá, pracovať cez internet, využívať trh a podnikateľov v boji s vírusom, alebo nezneužívať centrálnu banku.

Všetky publikácie a Policy Notes si môžete zdarma stiahnuť na stránke iness.sk v sekcii Publikácie.

Knihy je možné zakúpiť osobne v kancelárii INESS (okrem e-kníf) alebo na dobierku objednávkou cez sekcii Knihy na stránke iness.sk.